

ARHIVA DOBROGEI

REVISTA SOCIETĂȚII PENTRU CERCETAREA ȘI STUDIAREA DOBROGEI

PUBLICATĂ SUB AUSPICIILE CASEI ȘCOALELOR

ȘI SUB ÎNGRIJIREA D-LUI

CONST. MOISIL

PROFESOR SECUNDAR

VOL. I.

BUCUREȘTI

TIPOGRAFIA «JOCKEY-CLUB» ION C. VĂCĂRESCU

No. 4, STRADA UMBREI, No. 4

1916

Sunt treisprezece ani de când am încercat pentru întâia oară înființarea unei societăți care să aibă de scop cercetarea și studierea Dobrogei. Eram atunci director al liceului din Tulcea și în urma numeroaselor călătorii ce făcusem mai mulți ani de-a rândul în toate părțile acestei provincii, cât și din studiile ce întreprindeam, ajunseseam să-mi dau seama de importanța cu totul excepțională, ce are această regiune pentru țara și neamul nostru întreg, pe cum și de netemeinicia multor păreri, ce circulau asupra ei nu numai în public, dar și în cercurile cari trebuiau să fie mai bine informate.

Cunoșteam de altă parte serviciile mari ce le aduseseră în alte țări societățile de acest fel și informațiunile prețioase ce le-au scos din publicațiunile lor nu numai oamenii de știință, dar chiar și bărbații de stat și diplomați.

În sfârșit reușisem să câștig pentru această idee, pe lângă mai mulți intelectuali, pe mult regretatul Luca Ionescu, pe atunci prefect al județului Tulcea, un om pătruns de cele mai bune intențiuni pentru propășirea Dobrogei și care s'a arătat dispus să ne susțină și printr'o largă subvențiune bănească din partea județului. Într'un raport ce-i prezentasem în Noembrie 1903, cu ocazia împlinirii unui sfert de veac dela reanexarea Dobrogei, justificam în următorul chip necesitatea studierii Dobrogei și înființării unei societăți cu acest scop :

«Misiunea noastră în Dobrogea este pe cât de importantă, pe atât de grea. În primul rând sarcina noastră este, să stabilim legături cât se poate mai intime între diferitele neamuri ale provinciei, pentru a face din ele o populațiune cu aceleași sentimente și aspirațiuni. Iar de altă parte această populațiune trebuie unită prin legături îndisolubile cu patria-mamă. Acest fel de legături nu se pot însă stabili numai prin comunitate de interese, ci pentru ca ele să fie etern durabile, trebuie să aibă o bază morală, psihică. Interesul variază cu timpul, pe câtă vreme legăturile de natură sufletească devin tot mai tari, prin faptul că intră tot mai adânc în caracterul, în natura oamenilor. Dar pentru aceasta este necesar să cunoaștem mai întâi sufletul acestor popoare, să le cunoaștem viața din trecut și din prezent, obiceiurile, credințele, etc. Și aceasta nu se poate decât în urma unui studiu amănunțit.

«În al doilea rând noi trebuie să promovăm bună starea economică a acestei populațiuni. Nici aceasta însă nu o vom putea face decât dacă vom cunoaște, vom studia mijloacele de producție și de schimb. Pentru a ridică agricultura și viticultura trebuie să studiem terenul și condițiunile climaterice. Pentru a da avânt industriei și comerțului trebuie să cercetăm materiile prime ce putem găsi aci, mijloacele mai lesnicioase de fabricare și de schimb. În orice caz starea economică a provinciei nu se poate ridică pe baze solide, decât după ce se vor fi studiat pe baze temeinice toate condițiunile de care depinde ea.

«În sfârșit noi avem în Dobrogea și o misiune științifică. Această țară prin poziția ei geografică, prin configurația terenului, prin fauna și flora ei, prin rolul ei istoric, prin varietatea neamurilor ce au locuit-o și o locuiesc, a obiceiurilor și credințelor lor, prezintă atâtea curiozități științifice, cum poate nu prezintă nici o țară din Europa. Nu este numai o datorie a noastră față de știință, ci

trebuie să fie și o mândrie, o ambițiune națională, ca noi, nu străinii să o studiem.

«Iată de ce susțin, că studierea Dobrogei, din toate punctele de vedere, este o chestiune de cea mai mare însemnătate și utilitate, și că de ea depinde succesul muncii noastre a tuturor aci»¹⁾).

Dar cu toate stăruințele mele și cu toată bunăvoința lui Luca Ionescu, anumite împrejurări locale au împedicat înfaptuirea acestei idei. Ea însă n'a încetat să mă preocupe și mai departe, iar după stabilirea mea în București am crezut, că activitatea ce am depus timp de zece ani în Dobrogea, îmi dădea dreptul să urmăresc și de aci realizarea ei. Mai ales că cu cât trecea timpul mă convingeam tot mai mult despre necesitatea de a se înființa astfel de societăți în toate ținuturile românești.

În adevăr, dintre toate popoarele culte, noi ne cunoaștem mai puțin pământul pe care îl locuim de veacuri și pe care l-am putut păstra cu atât de mari sacrificii. Din toate punctele de vedere: istoric și etnografic, geologic și geografic, economic și folkloristic, din punct de vedere al florei, faunei, etc. pentru cele mai multe regiuni ale pământului românesc nu avem decât informațiuni cu totul insuficiente. Cât de păgubitoare este această lipsă de cunoștințe pentru întreagă activitatea noastră, se vede mai ales astăzi, când ne pregătim pentru realizarea unității noastre politice! Studierea ținuturilor românești se impune cât mai neîntârziat și cel mai practic mijloc pentru aceasta este înființarea de societăți regionale cu acest scop. Rezultatele strălucite ce le-au dat în alte țări societățile de acest fel, sunt cea mai bună dovadă despre marea lor utilitate și cea mai sigură garanție pentru reușita lor.

¹⁾ Luca Ionescu, Județul Tulcea. Dare de seamă pe 1903.

Dar în afară de folosul lor științific, aceste societăți au și un rol social din cele mai salutare. Grupând la oaltă pe intelectualii din fiecare ținut, smulgându-i din când în când din mijlocul preocupărilor obișnuite — de cele mai multe ori de ordin intelectual și moral inferior — îndemnându-i să se gândească la probleme mai înalte, mai generoase, societățile regionale sunt menite să producă o reacțiune, o înviorare în mentalitatea cărturarilor noștri din provincie și să limpezească într-o câtva atmosferă greoaie, ce pe mulți îi împiedică de a-și utiliza puterile intelectuale pentru propășirea țării și a neamului.

Anul 1913 a fost pentru Dobrogea de o importanță capitală, deoarece partea ei sudică, ruptă prin Tratatul dela Berlin, a fost în nou alipită și întregă provincia ce se chemă în antichitate Scythia minor, a intrat în stăpânirea urmașilor lui Mircea cel Batrân, vechiul Domn al acestui ținut. Dar în acelaș timp și pretențiunile nedrepte asupra ei, ale unor vecini, începuseră să se manifesteze cu mai multă tărie decât oricând. Mi s'a părut atunci momentul cel mai potrivit să încerc din nou înființarea unei societăți pentru studierea Dobrogei, în credința că lucrările ce le vor publica membrii ei, de o parte vor lămurii opinia publică și cercurile conducătoare asupra importanței vitale ce are pentru noi această regiune, de alta parte vor oferi barbaților noștri de stat arme puternice pentru susținerea drepturilor ce avem asupra ei.

De data aceasta mi se prezintau și garanții de reușită cu mult mai mari. În primul rând, un număr de foști elevi ai mei dela liceul din Tulcea, cari acum ajunseseră oameni cu studii superioare, s'au arătat dispuși să-și sacrifice o parte din timp pentru cercetarea și studierea diferitelor probleme dobrogene. De altă parte omul de bine care este D-l Mihail Popescu, Administratorul Casei Școlilor, care totdeauna a încurajat cu cea mai mare bună-

voință lucrările menite să contribuie la propășirea noastră culturală, a primit să ia sub ocrotirea D-sale această societate, precum și toate societățile similare ce se vor mai înființa și să asigure tipărirea publicațiilor lor.

Mulțumită acestor împrejurări am fericirea să dau la iveală astăzi primul volum din «Arhiva Dobrogei», publicațiune menită să cuprindă lucrările membrilor societății pentru studierea provinciei noastre transdanubiene.

Dacă ea va izbuti să facă cu timpul mai bine cunoscute diferitele probleme dobrogene și dacă va putea servi ca îndemn pentru înființarea de societăți și publicarea de lucrări similare și în alte ținuturi românești, satisfacția noastră va fi deplină și munca noastră în deajuns de răsplătită.

CONST. MOISIL

București 13 Martie 1916.

CÂTEVA CONSIDERAȚIUNI ETNOGRAFICE ASUPRA DOBROGEI

Culegeri de folklor și studii de etnografie dobrogeană sunt păsări rare în țara noastră. Și totuși, din acest punct de vedere, ca și din multe altele, Dobrogea e un pământ al făgăduinții. În geologie, în geografie, în arheologie, ea a răsplătit și va răsplăti din belșug pe harnicul cercetător, setos de a descoperi tainele acestui pământ, precum și trecutul istoric al fragmentelor de omenire ce îl locuiesc. Măsurătorile antropologice ale lui Eugène Pittard asupra mozaicului de naționalități din acest colț al României, ne-au arătat că și în această privință omul de știință are un câmp bogat de experiență, fiindcă pe un spațiu relativ mic, găsește îngrămădită o mare varietate de elemente. Ai uneori impresia că te afli într'un muzeu etnografic.

Cu toate acestea, studii de etnografie dobrogeană ne lipsesc. E adevărat că această ramură de cunoștințe, născută târziu ca disciplină a parte, chiar în țările de cultură mai înaintată, abia în ultimul timp și-a câștigat o atenție specială și un loc de onoare alături de celelalte discipline mai vechi. Este explicabilă prin urmare neglijarea ei la noi unde, din lipsa unei catedre închinată acestor studii, nu s'au format până acum cercetători bine dascăliți, cari să urmărească cu sistem cultura materială și sufletească a poporului dela țară, adică descrierea etnografică a neamului românesc în pătura sa cea mai interesantă.

Filologia și istoria și-au îndeplinit aproape din prisos

datoria lor, una descercând originea elementelor linguistice din tezaurul vorbirii noastre și fixând proporția de fond latin și străin din limbă, ceialaltă, pe cât au ajutat-o isvoarele, lămurind trecutul nostru politic, social, economic, militar etc; domeniul etnografiei însă stă ca un câmp aproape în întregime părăginit. Casa și felul ei particular de construcție, partea originală și de influență străină din stilul arhitectonic românesc, aderențele locuinței cu tot ce au ele specific neamului nostru în deosebire de alte neamuri vecine; instrumentele agricole, întrucât nu sunt produse ale fabricilor streine; instrumentele muzicale populare; obiectele casnice; portul, în bogata lui varietate și adesea în strălucitoarea sa frumusețe; motivele țărănești de desen și pictură; în scurt, întreaga cultură materială, abia au oprit când și când pașii câte unui cercetător izolat, înzestrat cu o fericită curiozitate. Lucrări de sinteză lipsesc cu desăvârșire. Totuși cultura sufletească s'a bucurat de o atenție mai statornică. Avem chiar și publicații destinate înregistrării avutului nostru folkloristic: basme, descânțece, ghicitori, doine, balade, colinde, superstiții etc. S'au publicat și numeroase colecții de asemenea produse, unele chiar după provincii. S'au tipărit și oarecare studii, așa încât putem notă în această direcție o mișcare îmbucurătoare.

Dar și acî, dacă filologul poate aduce în foarte multe cazuri partea sa de învinuire în felul cum s'a colectat și înregistrat asemenea material, nu mai puțin își poate aduce învinuirile sale și etnograful. De altfel, și pentru cât s'a făcut nu putem fi decât recunoscători. Fiecare generație lucrează potrivit cu pregătirea ce i-a îngăduit-o vremea și, ca să fim drepi, chiar în apus, o privire mai limpede, mai metodică, asupra felului cum trebuie tratat asemenea material, este rodul activității deceniilor din urmă. Ba chiar, în unele privințe, nici astăzi unele chestiuni de metodă n'au ajuns la o clarificare deplină.

S'au cules și la noi multe bogății ale spiritului popular.

După secarea acestui izvor prețios, ar trebui să urmeze studii de etnologie, adică de etnografie comparată. Cele mai frumoase și mai captivante probleme s'ar ridică atunci și ne-ar lămurii o sumă de alte probleme în legătură cu filologia și istoria Românilor.

Filologul, alegând oarecum grâul de neghină, ne-a dat dicționare ale tesaurului latin și străin: cunoaștem astfel în ce măsură suntem prin limbă Romani și în ce măsură am fost influențați de Slavi, Francezi, Greci, Turci etc. Antropologia, o știință care încă nu s'a născut la noi, ne va arăta în ce măsură prin făptura noastră somatică aparținem varietății mediteranee, alpine sau atlantice a rasei albe europene. Dar ce ne-a dat în aceeași direcție etnografia? În ce proporție prin cultura noastră materială și sufletească populară suntem latini, în ce proporție suntem originali și întrucât suntem influențați de vecini? Care e vechimea diferitelor strate de cultură, dincotro au venit ele și cum s'au suprapus în timp și spațiu unele peste altele? Ce provincii culturale geografice avem? Până acum articole de această natură sunt de asemenea păsări rare la noi și cele câteva care s'au publicat, sunt semnate mai ales de nume streine. Câteva studii de folclor comparat au stabilit oarecare afinități între noi și balcanici. Provincii *etnogeografice*; zone de acculturare, adică de influență reciprocă; curenți de migrare urmărite istoricește și pe cale etnografică, ori filologică; despărțirea bunurilor culturale originale de cele de împrumut, și multe alte probleme de acest soi, rămân în sarcina prezentului și a viitorului.

Nici un popor nu e omogen în toată întinderea sa. Migrările din trecut și invaziile armate i-au alterat, după regiuni, ființa sa somatică; izolarea sau circulația mai intensă, influențele diverse, precum și însuși substratul antropologic diferit, au dat naștere la dialecte; influențe geografice, mai ales climaterice, alături de curențele culturale streine, au creat

provincii etnografice cu un habitus deosebit; chiar și istoria politică a provinciilor nu a fost aceeași în decursul secolilor să se compare d. ex. Banatul cu Bucovina, Oltenia cu Dobrogea, Transilvania cu Basarabia. Toate aceste cauze au contribuit ca în masa unuia și aceluiaș popor, luat în toată întinderea sa, să nu găsim o omogenitate desăvârșită, ceea ce ar fi și o pretenție absurdă, ci mai de grabă o mare varietate, care ne conduce la stabilirea de provincii filologice, etnografice, istorice, după cum studiul pământului ne conduce la stabilirea de provincii geologice și geografice.

Grija etnografului va fi să limiteze asemenea provincii. El va urmări cercurile de cultură și stratele de cultură exact ca și geologul, care urmărește întinderea și stratificarea rocilor de aceeași vârstă. Pentru cultura materială asemenea studii se pot realiza mai ușor. Ele totuși trebuiesc organizate, fiindcă aceasta nu poate fi opera unui singur om. O largă anchetă oficială, urmărită ani de-arândul este mijlocul cel mai eficace. Ea poate porni numai dela Universitate, dela un muzeu etnografic, sau dela o societate culturală, care să cheme specialiști ca conducători. Altcum, individul izolat, cu toată bunăvoința lui, nu va reuși să ne dea decât informații din câteva centre cercetate, dar care niciodată nu vor putea conduce la stabilirea de granițe. Totuși, pentru cercetarea tipologică și chiar cronologică, și asemenea anchete izolate sunt suficiente și bine venite. Cunosc în regatul României regiuni unde nu se colindă. Ce granițe de răspândire are obiceiul colindului și ce subdiviziuni se pot face în acest cuprins? Care este centrul de unde a radiat acest obicei și ce împrejurări istorice sau etnografice i-au dat naștere? Cunosc de asemenea răspândirea aproximativă a unor obiecte de sport popular: este această răspândire de natură etnografică, sau mai curând antropogeografică? Este practica unor asemenea sporturi precum și invenția unor asemenea obiecte o creațiune spontană, independentă de alte centre, sau e un împrumut?

La rândul său, este acest împrumut un împrumut nou—pentru a putea stabili cronologia stratificării,— sau e o moștenire din timpuri istorice, sau chiar preistorice, după cum e d. ex. patinagiul pe «oase», care în județul Tulcea se numesc «catalige»? Iată o sumă de probleme în adevăr captivante, care urmărite cu metodă și sintetizate apoi, sunt în măsură a alimenta și creă o întreagă disciplină intelectuală, care să ne lămurească structura sufletească a poporului român.

Am întreprins deocamdată asemenea studii în Dobrogea. Ele vor cere ani și ani de adunare de material și cercetări continue: o perspectivă care, de sigur, nu poate surâde oamenilor pripiți. Nu cunosc în tot pământul românesc un alt ținut care să ne ofere un câmp de experiență mai bogat ca cel din dreapta Dunării. În urma colonizării Dobrogei cu elemente românești de pretutindeni, ea este un rezumat, un muzeu al etnografiei întregii Dacii. Acți găsim pe Moldoveanul din Neamț și Hotin, alături de românul Bănățean; pe Munteanul din regiunea dealurilor alături de cel din câmpie; pe Oltean alături de Transilvănean; pe Românul dobrogean vechi, alături de Românul dobrogean nou. Fiecare ne-a sosit din provincia lui cu portul și obiceiurile sale, cu dialectul și făptura sa somatică deosebită; cu o altă cultură materială și sufletească, în scurt cu un habitus etnografic diferențiat. Iar din totalizarea și contopirea acestor aspecte se făurește pe acest pământ al experienței o nouă cultură populară, care este mult mai bogată decât fiecare din componentele sale, tocmai pentru că le cuprinde pe toate. Mult mai bogată apoi, fiindcă la cultura populară a Românilor se adaugă și cultura celorlalte neamuri conlocuitoare, care și ele reprezintă nația și trecutul lor și prin urmare o altă experiență a vieții. Găsim aici Bulgari din părțile Macedoniei și Rumeliei, purtați de vremuri spre Basarabia și apoi spre Dobrogea; Ruși moscoviți și Rusnaci din stepă; Turci și Tătari; neamuri negustorești de Armeni, Evrei și Greci; rămășițe ale unor

popoare dispărute, precum sunt Găgăuții ; apoi Albaneji și Sârbi ; Țigani românești și turcești ; Nemți și Italieni ; orientul alături de occident ; străini risipiți cu toții în masa precumpănitoare a elementului românesc, care tinde să imprime cu timpul pecetea sa sufletească întregii regiuni, alterându-se totuși în parte, după cum e și natural. Dobrogea e un soi de Americă a României, un fel de muzeu etnografic însuflețit, un soi de focar de lupă, în care se adună razele culese de pretutindeni și concentrate într'o lumină mai vie, ce oferă cu mai mare înlesnire cercetătorului obiectul științei sale.

În revista de față «Arhiva Dobrogei», al cărei nume e așa de ospitalier unor asemenea cercetări, vom publica cu timpul materialul pe care l-am cules și-l vom culege în această provincie, având grija întotdeauna să dăm și unele indicații necesare pentru viitoarele sinteze etnogeografice. O deosebită atenție vom avea asupra produselor românești ale vechilor Dobrogeni, pentru ca apoi, adunate la un loc în volum, să poată folosi la reconstituirea vieții sufletești a acestei ramuri de Români, care prin trecutul lor istoric s'au deferențiat întrucât-va de cei din stânga fluviului. Regretând imposibilitatea de a satisface întotdeauna cerințele filologice în vederea exactă a particularităților dialectale de limbă, tocmai din imposibilitatea de a aduna eu însumi întreg materialul risipit în atâtea sate, voi fi cel puțin mulțumit dacă voi putea pregăti terenul pentru o cercetare etnografică mai temeinică a Dobrogei. Studiul istoric al curenților de migrare în sec. XIX, vechimea așezării diferitelor neamuri dobrogene, cultura lor materială și sufletească, influențele reciproce, înregistrarea de material folkloristic din toate satele etc. etc., iată un program de activitate etnografică, pe care ne propunem a-l realiza.

C. BRĂTESCU

Profesor la Școala Normală din Constanța.

Iancu-Vodă

Mustafa
De la Baba ¹⁾
Irimia
Din Chilia ²⁾
Și cu hogea Diului ³⁾
Nădejdea 'npăratului
La Iancu-Vodă sosiă
Și din gur'așa-i grăiă:
— Turcește-te, Iancule,
Și te dă pe legea noastră
Lege bună și bogată
Și de toate 'ndestulată:
Și de miere și de unt,
De aur și de argint,
Care este la Turc mult,
Dulceață de pe pământ.
Iancu-Vodă răspundeă:
— Eu, măre, că m'oiu turci
Dacă voi m'ăți dăru
Cu cinzeci de iepe roaibe,

Iepe roaibe, umblătoare
Pintenoage la picioare,
Cu dungi negre pe spinare,
Strănutând de câte-o nare.
Eu vă dau sfatul la voi,
Voi să-l dați la împăratu!
La'npăratu de-mi porniă
Împăratu-i întrebă:
— Turcit-ați pe Iancu-Vodă?
Iar delii răspundeă:
— Noi, măre, nu l-am turcit
Că el, măre, s'o turci
Dacă noi l-om dăru
Cu cinzeci de iepe roaibe,
Iepe roaibe, umblătoare,
Pintenoage la picioare,
Cu dungi negre pe spinare,
Strănutând de câte-o nare,
Inbuestră'n fuga mare!
Împăratu răspundeă:

---

¹⁾ Babadag, orășel dobrogean, aproape de lacul Razelm.

²⁾ Chilia Basarabici.

³⁾ Vidinul.

— Bac sanà ¹⁾ de ghiauru
 Ce i-a poftit sufletu!
 Păsați, măre, de mi-i dați
 Și siliți
 De mi-l turciți,
 Că de nu mi l-ați turci
 Noi n-om mai împărăți!
 Ei la Iancu se porniă
 Iepele că-i dăruie.
 Iară Iancu de-i vedeă,
 Mustăcioara îi radeă,
 Mai frumos mi-o răsucia
 Și deli așa grăiă:
 — Turcește-te, Iancule,
 Și te dă pe legea noastră,
 Lege bună și bogată
 Și de toate 'ndestulată:
 Și de miere și de unt,
 De aur și de argint,
 Care la Turc este mult
 Dulceață de pe pământ!
 Iancu-Vodă răspundeă:
 — Eu, măre, că m'oiu turci
 Dacă voi m'ăți dăru
 Cu cinzeci de berbeci bercei,
 De la coade pân'la coarne
 Tot de douăsprece palme;
 Coarnele cât brațele,
 Să mă culc pe dânsele.
 Eu vă dau sfatul la voi,
 Voi să-l dați la împăratu!
 La 'npăratu de-mi porniă
 Împăratu-i întrebă:

— Turcit-ați pe Iancu-Vodă?
 Iar deli răspundeă:
 — Noi, măre, nu l-am turcit,
 Că el, măre, s'o turci
 Dacă noi l-om dăru
 Cu cinzeci de berbeci bercei
 Dela coade pân'la coarne
 Tot de douăsprece palme;
 Coarnele cât brațele,
 Să mă culc pe dânsele.
 Împăratul răspundeă:
 — Bac sanà de ghiauru
 Ce i-a poftit sufletu!
 Păsați, măre, de mi-i dați
 Și siliți
 De mi-l turciți
 Că de nu mi l'ați turci
 Noi n'om mai împărăți!
 Ei la Iancu iar porniă
 Berbecii îi dăruie.
 Iar Iancu când mi-i vedeă
 Mustăcioara îi radeă
 Mai frumos mi-o răsucia.
 Și deli-așa grăiă:
 — Turcește-te, Iancule,
 Și te dă pe legea noastră
 Lege bună și bogată
 Și de toate 'ndestulată;
 Și de miere și de unt
 De aur și de argint
 Care la Turc este mult
 Dulceață de pe pământ.
 Iancu-Vodă răspundeă:

¹⁾ Ia te uită.

— Eu, măre, că m'oiu turci
Dacă voi m'ăți dărui
Cu cinzeci de catârași
Incărcați cu gălbinași.
Eu vă dau sfatul la voi
Voi să-l dați la împăratu !

Împăratu răspundeà :

— Bac sanà de ghiauru,
Ce i-a poftit sufletu !
Păsați, măre, de mi-i dați
Și siliți
De mi-l turciți,
Că de nu mi l'ăți turci
Noi n'om mai împărăți !
Delii dacă pornià,
La Iancu-Vodă sosià
Gălbinașii descărcà.
Iar Iancu când mi-i vedeà,
Mustăcioara îi râdeà,

Mai frumos mi-o răsucià
Și la masă mi-i poftià,
Masa mare le'ntindea
Cu pureci de-mi ospăta,
Alți doi în dăsagi punea
Și la 'npărat mi-i pornià.

Împăratu-i întreba :

— Turcit-ați pe Iancu-Vodă ?
Iar delii răspundeà :
— Nu știu noi de l-am turcit
Ori el că ne-a romănit.
Dacă, măre, nu ne crezi
Cată în dăsagi și vezi.
Când dăsagii îi câtà,
Purcelușii fripți găsià
Și din gur'așa grăia :
— Lăsa-ți, măre, să domniască
Să domniască 'npărățească
De nimeni să nu gândească !

Această baladă istorică a fost culeasă de Constantinescu Pimen, elev al școlii normale din Constanța, din gura lui *Niculai Dorobanțu*, bătrân de 70 ani, din comuna Tortoman, plasa Megidia, județul Constanța. Tortoman este un sat curat românesc. După statistica din 1914 numără 877 suflete. Până la războiul din 1877 n'aveà picior de creștin în el. Plecând Musulmanii, s'au așezat în locul lor Români, mai ales din județele Ialomița, Brăila și Râmnicul-Sărat. Pe lângă ei se mai află și Ardeleni. În graiul popular primii sunt porecliți «Cojani»; aceștia din urmă, «Mocani». Ardeleni sunt în minoritate, vr-o zece familii, dintre cari jumătate s'au înstărit cu pământuri mai întinse, cumpărate foarte ieftin de la Turci. Moș Niculai Dorobanțu face parte dintre Cojani.

DIN ETNOGRAFIA DOBROGEI

AȘEZĂRILE BULGARILOR

Rare ținuturi prezintă o varietate mai mare în ceea ce privește populațiunea conlocuitoare, ca Dobrogea, și în puține părți se pot studia mai cu ușurință fenomene de influență culturală, ce s'au exercitat dela o națiune la alta, ca aici. Dintr'o regiune în alta fapte caracteristice se înfățișează cercetătorului.

Dela satele germane, ordonate, aliniate și până la informele așezări tătărești, varietatea e foarte interesantă.

Pentru cine nu e deprins a vedeà în spiritul unei grupări etnice felul particular de viață și de organizare, lucrul e de puțină importanță.

O cercetare mai adâncă arată însă, că fiecare notă constitutivă și particularitate specială e rezultatul unor elemente culturale adânci, pe cari oricare din grupările etnice de azi, ce au luat parte la acest proces de influențe reciproce, le-au adus cu dânsese și le păstrează încă în bună parte, constituind tocmai caracteristica individualității sale proprii. Pe lângă atâtea elemente comune ce apropie așa de mult popoarele din acest colț al Europei sud-orientale, se vor arăta și înțelege alte multe elemente ce le caracterizează pe fiecare în parte.

Așa bunăoară, nu se va puteà înțelege felul particular

de îmbrăcăminte al Românilor din Dobrogea, care variază și el dintr'o regiune în alta, mulțimea de cuvinte străine ce se întâlnesc în graiul acestor Români într'un număr mai mare sau mai mic, după cum se află așezați în nordul, mijlocul sau sudul provinciei, către Mare sau pe întreaga linie a Dunărei, dacă nu se va putea ști în care parte înglobarea lor în masse de populațiune străină a fost mai mare și de când dăinuiește această conviețuire comună.

Se va putea pricepe astfel mai ușor de ce se construiesc casele într'un fel, în nord-răsăritul Dobrogei, spre deosebire de sud unde tipul de clădire e altul.

Numai o amănunțită cercetare asupra fiecărei grupări etnografice aparte, o cercetare a vechimei, a organizației și a puterii lor de influență și de conservare, ne va putea ajuta a înțelege o mulțime de fapte cari altminteri rămân nelămurite.

Cercetând în acest capitol, așezările bulgărești din Dobrogea, credem că vom aduce puțină lumină asupra vechimei lor în aceste părți, mai ales că unii din publiciștii bulgari, din motive patriotice rău înțelese, le-au atribuit o vechime de secole, ajungând la concluziunea că aceasta le dă dreptul de stăpânire politică pentru timpurile actuale.

* * *

De bună seamă că îndată după înceata disparițiune a vieții romane ce se sprijinea pe un întreg lanț de cetăți de apărare, cari începeau aproape de gurile Dunărei, întinzându-se dealungul pe trei părți din cursul ei, în părțile vechei Scythiei minore, Slavii, ca și în alte părți ale Peninsulei Balcanice, s'au așezat mai durabil decât popoarele cari înainte de dânșii au călcat aceste pământuri, în drumul lor de năvălire.

Noviodunum, Isaceea de astăzi, devenise un puternic

centru de aşezare slavă¹⁾. Pătrunzând mai apoi în interior, ei se aşează în jurul cetăţii Ulmetum²⁾.

¹⁾ Iordanes pag. 62--63.

²⁾ Procopii, *De Aedificiis* ed. Bonn Liber IV. Cap. VII. p. 292: «Post, arx vetus erat, Ulmiton dicta; quae quoniam Sclavensis barbaris grassatoribus diu sedem praebuerat, vacabat penitus nec iam nisi nomen servabat». Dr. I. Weiss, *Dozroudscha im Alterthum* Sarajevo 1911, p. 39; V. Pârvan, *Cetatea Ulmetum* Analele Academiei Române, XXXIV, pag. 3.

Cele câteva nume toponimice slave, se datorese desigur Slavilor şi nu Bulgarilor.

Numele satului de astăzi *Telița* e vechiu slav, deși hărți sau alte indicațiuni nu ne atestă prezența lui decât tocmai târziu în veacurile XVIII și XIX. Cele ce ne fac să susținem vechimea lui, sunt următoarele fapte: Satul de azi *Telița* se află cam la vre-o 25—30 km. la sud de Isaccea. Știm că Isaccea, vechiul Noviodunum, împreună cu împrejurimile, erau locuite de mase compacte slave. O parte din Slavi, ne spune Constantin Porfirogenitul, se scoborau din spre miază noapte, enumerând printre alte cetăți de proveniență și cetatea *Teliutza*. Constantin Porfirogeniti: *De administrando imperio* Cap. IX; «Lintres ab ulteriore Russia Cpolim appellentes a Nemograda proficiscuntur, ubi Sphendosthalbus Ingor Russiac principis filius habitabat. Sunt etiam a castro Miliusica, *Teliutza*, Tzernigoga et Rusegrade. Vezi pentru aceasta și Joseph Schafarik: *Slavische Alterthümer vol. I p. 514 și vol. II p. 129*. Un sat cu acest nume se află și în Moldova, în veacul al XVIII având în el o fabrică de potașă. N. Iorga, *Istoria literaturii române în veacul al XVIII-lea, vol. I. p. 107*. Probă mai evidentă că e slavă, e faptul că se găsește o asemenea numire și în Moldova pe unde sigur că au locuit Slavi, dar Bulgari nu. Aceasta e mai de admis decât că numirea s'ar trage dela un *Teletz* care eră un conducător bulgar. (N. Iorga, *Notes d'un historien relatifs aux événements des Balkans*. Bucarest 1913, pag. 7).

De asemeni numele pârâului *Taița* e probabil tot slav, dăinuind din acele vremi, și însemnează ceva care picură tainic, ascuns. Poate să i se fi dat acest nume și din cauză că pârâul seacă, în timpul verei, iar în celalt timp al anului deabia duce puțină apă. Cuvântul e sigur format din vechiul slav *taiti* ocultare. Fr. Miklosisch: *Lexicon paleoslovenico-graeco-latinum*, pag. 982. Un cuvânt mai apropiat de forma noastră ni-l dă limba polonă în care există forma *taič* = cacher, céler, vergeben, verstecken, de unde s'ar putea mai ușor explica forma *Taița* (*taič* + a). (Fr. Miklosisch: *Dictionnaire de six langues slaves*, p. 832).

Poate tot un nume vechiu slav să fie și numele satului *Tristenie* de azi din plasa Tulcea, pe care îl locuiesc mai mult Tătari. Că numele în sine e vechiu slav, o știm sigur. Avem mărturie, că la 1096, pe coastele Dalmației numirile latinești începuse a fi înlocuite cu cele slave, printre cari se găsește și acesta. C. Iirčcek, *Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters I pag. 61*, in *Denkschriften der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Wien. Philosophische-Historische Classe. Band XLVIII (1901)*: «In der Umgebung von «Spalato» (Local) der Tabela Peuti... ist die Zahl der voroslavischen Flurnamen nicht gering...; in Calamito C. 1096 R. 177 *ad vallem, quae slauonica dicitur*

Bulgarii năvălind dincoace de Dunăre s'au așezat în regiunile răsăritene ale ei, pe aproape de Varna, în regiunea Preslavului, din care și-au făcut și capitală ¹⁾).

În secolul al X stepele Dobrogei și ținutul de lângă Silistra, erau locuite de Pecenegi, cari sub conducerea lui Kegen se botează și în număr de 20.000 își aleseră locuințe în aceste părți ²⁾). Pentru mai târziu însemnări sigure asupra neamurilor ce vor fi locuit Dobrogea nu avem. Mențiunea cu privire la populațiunile coprinse în tratatul lui Ivanko cu Genovezii din 1387 care vorbește de «Graeci, Bulgari vel alii» nu ne spune nimic mai clar și precis.

Grecii desigur că formau majoritatea populațiunei orașelor de pe litoralul mării, iar Bulgarii vor fi locuit în părțile răsăritene ale Bulgariei de azi, adică prin regiunea Varnei și vecinătatea ei, unde, după cum vom vedeà mai departe, peste câțeva vreme ni se vor da amănunte mai edificatoare, de către Paul Georgiu. Din cauza pădurilor mari din părțile sudice, în Deliorman, și din cauza mlăștinilor cari trebuie să fi fost foarte numeroase în mijlocul Dobrogei — valea Carasu și regiunea marilor lacuri, — e foarte puțin probabil ca să fi putut trăi stabilă aici o populațiune mai numeroasă.

Trstenic, latino vero Calamet, 1144 Lucius bei Schwandtner 3, 447, k. 2, 37, jetzt Häuser Trstenik, zwischen Spalato und Strobeč am Meere .

Faptul că tot timpul satul cu acest nume din Dobrogea a fost locuit de Tătari și Turci, ne-ar face să credem că e una dintre puținele nume de localități, ca și cele de mai sus, ce-au fost păstrate poate și de populațiunea musulmană așezată în Dobrogea.

¹⁾ I. Schafarik, *Slavische Alterthümer*, II, p. 163. Als die Bulgaren Mösien zu bedrohen begannen zog zwar Kaiser Konstantin Pogonat gegen sie (678) allein ohne etwas auszusechten, zog sie aber hinter über die Donau. Noch im demselben Jahre besetzen sie die *Gegend von Varna*, später das ganze von dem slaven bevolkerte Moesien. cf. N. Iorga, *Notes d'un historien relatifs aux événements des Balkans* pag. 3.

²⁾ C. Jirecek, *Einige Bemerkungen über die Überreste der Petschenegen und Kumanen*, in *Sitzungsberichte der königl. böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften (Philosophische-historische-philologische Classe)*. Jahrgang 1888 pag. 4. N. Iorga, *Geschichte des rumänischen Volkes*, I, pag. 79.

După 1400 stăpânirea turcească care se întinse și în aceste părți aduse coloniști musulmani cu cari, poate pentru prima oară, se coloniză mai puternic Dobrogea ¹⁾. Felul cum se va fi făcut această colonizare turcească e puțin clar, în stadiul de astăzi al cercetărilor ²⁾ și rămâne încă de studiat. Cercetările lui Drinov începute în Periodicesko Spisanie (VII—VIII), — «Lămuriri istorice asupra statisticeii populațiunii în răsăritul Principatului bulgar» — prin cari voia să clarifice «Când, cât și de unde s'au înmulțit aici Turcii? Pentru ce în aceste ținuturi s'au înmulțit într'atât, pe când în alte locuri ale Bulgariei numărul e foarte neînsemnat, și ce s'a întâmplat cu populațiunea bulgară în aceste vechi provincii bulgare, unde acum e mai multă populațiune turcă?» — au rămas neisprăvite.

Totuși din ceea ce a publicat el reese, că în părțile răsăritene ale Bulgariei de azi, înainte de așezarea Turcilor, populațiunea era mai numeroasă. Faptul pe care-l discută Drinov că armata regelui Vladislav în lupta dela Varna (1444) n'a întâlnit nici o rezistență din partea populațiunii, ceia ce ar arăta, după el, că era o populațiune creștină, nu spune mai nimic. Se poate că nici să nu fi existat o populațiune și armata să-și fi urmat drumul fără a întâlni nimic.

Martorul ocular al luptei dela Varna *Andreas del Palaggio*, referindu-se la Dobrogea spune că era un «*desertum*» ³⁾. Populațiunea creștină din părțile răsăritene ale Bulgariei de dincolo și dincoace de Balcani, ajunsese a fi în veacul al

¹⁾ N. Iorga: *Geschichte des rumänischen Volkes*, II, p. 388.

²⁾ Ne vom ocupa mai de aproape de această chestiune când vom cerceta etnografia Dobrogei sub stăpânirea turcească, și când vom vorbi despre Tatari și Turci.

³⁾ C. Jirecek. *Das Fürstenthum Bulgarien* pag. 49; și *Etnograficeski promčnia vu Bulgaria ot Ocnoranieto na Kniajestvoto*, in *Sbornik V* (1891) 501—517, publicat și in *Osterr-Ungar. Revue* 1890 XI—XII sub titlul *Ethnographische Veränderungen in Bulgarien seit der Errichtung des Fürstenthums*.

XVI în minoritate față de elementul turcesc ¹⁾. În acest veac Paul Georgiu ne arată ca sate locuite curat de Bulgari pe următoarele: *Devna, Manastir, Dobrina, Krivna, Ravna, Nenovo, Neavoşa, (Gniauscia), Gulişa (Guglie), Călugăriţa, Iancovo, Novo-Selo, Mostu, Cenghe, (Cenga) Divdeadovo (Divdeo)*, ce toate cad aproape de graniţa de nord a regiunii Bugariei nord-estice, pe aproape de calea ferată sudică ce trece între Rusciuk și Varna. Referindu-se la Deliorman — Cadrilatetul de astăzi — și la Dobrogea, Georgiu observă că acestea n'au fost așa de populate ca Gorilovo și că în ele elementul creștin n'a ocupat decât orașele Silistra, Cerven (Cîrvenigi) Razgrad, Șumen și Preslavul, cari orașe erau locuite mai mult de creștini decât de Turci ²⁾. Dobrogea eră locuită numai pe malul mării de creștini, în ținuturile: *Charar (Caraharman?) Maluch, Costanza, Mongalia, Irosta, Balcich, Varna, Orachovsa, Cavarno, Corbir, Eiherrena, Franga, Novosello și Galata*. Toate, adaugă el, erau locuite și de creștini și de Turci, afară de Balcic unde erau numai creștini.

Innăuntrul Dobrogei, căci de ea ne vorbește Paul Georgiu, locuiau numai Turci în ținuturile: *Zatuchio, Baba (Babadagul) Carassuui (Carasu), Cassasui, Pastargi (Pazargic?) și Provardia*. În *Sasaucii (Isaccea?) și Babassi*, — poate e vorba de orașe—numărul creștinilor era mai mare decât al Turcilor ³⁾.

¹⁾ Lj. Miletić, *Das Ostbulgarische in Schriften der Balkancommission [Linguistische Abtheilung]*, Wien 1903, coloana 12.

²⁾ Lj. Miletić: *Staroto bulgarsko naselenie ru severoiztocina Bulgaria* Sofia 1902, pag. 6.

³⁾ *Monumenta historica Slavorum meridionalium* II, (formând vol. XV din Glasnik), pag. 243. Paul Georgiu delimitează Dobrogea astfel: «...la prima è chiamata Dobruccia, la quale è piana e aperta senza boschi e fratte è di lunghezza per la marina, cominciando il suo principio dalla foce del Danubio, ove sbocca in mare fino a Vaivar, che questa provincia per molti anni ho praticato».

O identificare a localităților despre care vorbește Paul Georgiu s'a încercat s'o facă M. Drinov, *Istoriesko osvvetlenie*, in *Periodicesko Spisanie*, Srechetu (VII 1874) p. 1 urm.

Cine erau acești creștini pe care ni-i arată Paul Georgiu? Jireček a admis că ei nu sunt decât Cumani creștinați, cari s'au așezat în părțile acestea în evul mediu și cari fiind creștinați înainte de venirea Turcilor, au putut să se menție, — având aceeași limbă ca și populațiunea osmanlâie așezată în ținuturile Dobrogei, — până în vremurile noastre, formând astăzi cele câteva insule de populațiune găgăuță. Aceasta cu atât mai mult, spune Jireček, cu cât aceleași localități pe cari le enumără Georgiu și Stanislav, se mențin și până astăzi cu aceleași nume, și conțin, unele din ele, populațiune găgăuță ¹⁾. Cu mult mai probabilă mi se pare însă părerea d-lui Iorga, care susține că acești creștini nu erau decât Greci foarte vechi, cari au fost câștigați pentru limba turcă, dar și-au păstrat religia creștină. D-sa zice: «Când Turcii cari colonizau în veacul al XIV-lea marile drumuri și litoralul mării, se fixară în țara pe care Dobrotici urmă să o transforme într'o Dobroge, găsiră pe țărmul Mării-Negre o populațiune greacă, foarte veche, cu rădăcini antice, populațiune care este menționată în actele medievale până la tractatul din 1387, înaintea Bulgarilor. Ea locuia în orașe, mai ales în porturi, și nu era dispusă să emigreze. Dar numărul ei era inferior celui al coloniștilor turci. Situația ei era întru toate asemenea celei a Caramanlâiilor, Grecii din Caramania, câștigați pentru limba turcă, dar păstrându-si religia greacă, cari aveau în veacul al XVI-lea, după mărturia lui Gerlach, o biserică la Constantinopol, unde se făcea slujba în limba

¹⁾ C. Jireček. *Einige Bemerkungen über die Überreste der Petschenegen und Kumanen*, pag. 28. Acelaș, *Das Fürstentum Bulgarien*, pag. 145. Die meisten Kumanen sassen wohl in dem heutigen Gagauzenlande, wo sich der Zusammenhang der Bevölkerung historisch verfolgen lässt.

Die continuität der christlichen Bevölkerung in derselben Küstengegend zwischen Varna und Kustendze beweisen die Beschreibung des Ragusaners Giorgi, 1595 und des Bischofs Stanislav 1659 sowie die Erhaltung so vieler alter Ortsnamen.

turcă și pentru cari a apărut mai târziu o ediție turcească a Bibliei (v. și Albert Wächter, *Die Verfall des Griechentums in Kleinasien im XIV Jahrhundert*, Leipzig 1903). Deci ei suferiră aceiași influență. Un oarecare călător englez a crezut că descoperă în dialectul lor elementele unui «romaic impur». Li se zicea — dar nu din cauza legăturilor politice cu renașterea greacă — «Găgăuți greci» (Romansky, *Carte ethnographique de la nouvelle Dobroudja Roumaine* p. 23); se vorbește și de «urme de influență greacă» la «Găgăuții de pe litoral»; cei din interior, n'au fost la început Bulgari, ci numai au devenit mai târziu ca și cei din Basarabia și România. Mai trebuie de observat, că Găgăuții au aceleași ocupațiuni caracteristice vechii populațiuni grecești, fiind vieri, pescari și marinari, de vreme ce Bulgarii vecini sunt agricultori (Jireček, *Fürstenthum Bulgarien*, p. 143).

«Cât privește numele de Găgăuț, este, se înțelege turc și face parte din familia numelor cu sufixul *uz*, ca și *ogursuz*, dela *ogur*, *topuz* dela *top*, etc. Radicalul *gaga* este o poreclă, ce servește a desemna o populațiune, a cărei limbă neînțeleasă, pare o simplă gângăvire; trebuie apropiat de βάρβαρος al Grecilor și *zomzom* al Evreilor. Românește *găgăuț* înseamnă prost¹⁾». Colonizarea turcească deci — pe care o vom studia aparte — a dat un colorit special Dobrogei. Până în veacul al XVII-lea, fără îndoială că elementul turcesc formă majoritatea populațiunii. Aceasta o știm din toate relațiunile de călătorie cari amintesc Dobrogea și cari sunt unanime în a recunoaște că cu excepțiunea regiunii Dunărei unde locuiau și Români și a orașelor unde populațiunea era amestecată, populațiunea era musulmană.

Când și cum s'a întâmplat însă ca o populațiune bulgară să se fi așezat în Dobrogea, aceasta este întrebarea la care ne propunem să răspundem deocamdată.

* * *

¹⁾ N. Iorga, *Bulletin de l'Institut de l'Europe sudorientale*, 1915, p. 242.

În fața progresului pe care-l făcea colonizarea turcească. În Balcanul de răsărit și anume în regiunile Varnei, Pravadiei, Novi-Pazarului și Deliormanului până la Dunăre, puținele rămășițe de populațiune bulgară din sus zisele regiuni n'au mai putut să se menție și au fost nevoite să emigreze în Muntenia sau să se turcească ¹⁾. Aceste emigrări — după Miletici — s'au făcut neobservat și pe încetul încă de pe la sfârșitul veacului al XVII-lea, în număr mic. La jumătatea veacului al XVII, în socotelile episcopului catolic Philipp Stanislav, 1659, găsim enumerate printre naționalitățile ce populau orașul Babadag, pe lângă 1700 case turcești și «Bulgarorum, Graecorum, Valachorum schismaticorum domus sunt 300 circiter, animae 2000 circiter» ²⁾. Mai avem știri despre «*creștinii bulgari*», și din Călătoriile Patriarhului Macarie din a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Plecând dela Chiustenza, și străbătând o câmpie joasă și netedă, Macarie ajunge «într'un orășel al creștinilor bulgari, numit *Iglitsa*, în mijlocul Dunărei. Există un drum de mers pe uscat, e sub guvernământul mahometan, dar am văzut cruci ridicate în acest orășel pe marginile drumurilor și pe mormintele lor. Există o biserică în oraș. porci în mare număr își caută hrana pe uliți. Din acest loc am ajuns într'un oraș numit *Majina* (*Matchin*), pe malurile Dunării conținând 420 case de creștini bulgari. E cel din urmă de sub guvernământul mahometan și e în pașalâcul Silistrei. Are administratori turci și un *cadi* ³⁾.

Localitățile există și astăzi, satul Igliza și orășelul Măcin.

¹⁾ Lj. Miletici *Staroto bulgarsko naselenie*, p. 8.

²⁾ *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium* vol. XVIII coprinzând *Acta Bulgariae ecclesiastica* ab. a. 1565 usque ad. a. 1799, p. 264.

³⁾ *The Travels of Macarius Patriarch of Antioch written by his attendant archdeacon, Paul of Aleppo in Arabic*, translated by F. C. Belfour, A. M. Oxon London MDCCXXIX. vol. I, p. 42. Și aceștia vor fi fugit din ținuturile Bulgariei propriu zisă. de oarece vorbind de populațiunile Ismailului, Paul de Alep, adaugă «că în acest oraș (Ismail) sunt mai mult de 12.000 familii de Români și Bulgari cari au fugit de tirania Turcilor și au venit aci unde viața e mai

Și acești Bulgari vor fi fost refugiați mai dinainte de prin ținuturile Bulgariei cotropite de așezarea turcească.

Resturile vechii populațiuni bulgărești cari au rămas conlocuitoare cu populațiunea musulmană au avut de suferit foarte multe din această conviețuire.

Când războaiele ruso-turce au transformat aceste regiuni într'un veșnic teatru de război, o bună parte din populațiunea creștină din nordul și sudul Balcanului a început să treacă în țările vecine și mai cu seamă în Muntenia și Rusia.

Încă către sfârșitul veacului al XVII și începutul celui de al XVIII-lea din cauza războaielor austro-turce, numeroase familii de bulgari catolici din Ciporovci se așezară în Oltenia, de unde după ce această provincie trecu sub dominațiunea austriacă — la 1718 — fură transportați cam 4600 suflete în Banatul Temișoarei, în Vinga și Besenov ¹⁾. Asemenea emigrări s'au făcut pe încetul, după cum tot așa și țărănimea noastră din județele dunărene trecea dincolo din cauza dărilor grele, dând astfel un aspect românesc și marelui vecin ²⁾. Pe de altă parte regiunile muntoase ale Bulgariei, ca cele ale Balcanilor și ale Rhodopei și-au revărsat prisosul lor de populațiune în spre șesurile Dunărei și ale Traciei ³⁾.

O mișcare de emigrare mai puternică se produse în masa populațiunei bulgare în spre regiunile arătate, și mai

plăcută, unde se poate bucură cineva de dreptate și siguranță și unde impozitele, afară de haraciu sunt fără importanță (ed. *Cioran*, p. 262).

¹⁾ L. Miletici: *Na gosti y Banatski gă Bulgari* Sofia 1896, extras aparte din *Bălgarski Prêgled* III, Ianuarie pag. 40—57. Februarie 63—88. Vezi și *Archiv für slavische Philologie* XIX (1896) p. 309; Jirecek. *Das Fürstenthum Bulgarien*, p. 50.

²⁾ N. Gh. Dinculescu. *Contribuțiuni la mișcările de populație*, în *Anuar de geografie și antropogeografie* 1914, București 1915. Gh. Vâlsan: *România și popoarele balcanice*, (conferințe ale Ligei Culturale). N. Iorga. *Geschichte des rumänischen Volkes*, vol. II, p. 88. N. Iorga. *Contribuțiuni istorice eu privire la viața agrară a Românilor*, pag. 40, 77.

³⁾ Jirecek, *Geschichte der Serben*, p. 10.

cu seamă în spre Rusia, la finele veacului al XVII-lea și începutul celui următor.

Prima emigrare în veacul al XVIII-lea ar fi fost între 1752—1754 spre guvernământul Heronului ¹⁾ în număr de 620 de familii. Chiar în cursul acestei emigrări se vor fi așezat unii din ei și în Dobrogea de oarece Iosif Boscovich în călătoria pe care o face spre Constantinopol prin anii 1761—1762, trecând prin Dobrogea, ne dă câteva informațiuni incidentale din cari vedem că locuiau prin unele sate ale ei și Bulgari. Călătorind prin orașelul *Karassu* și satul *Lefzé*, Boscovich ajunge în *Baltazikioi* care era format din două mahalale: una locuită de Turci și alta de *Bulgari* creștini ²⁾. Un alt sat pe care-l găsește locuit de Turci și Bulgari e *Taschburun*, format (din 50 de case ³⁾). Astăzi un sat cu acest nume nu mai există. Totuși el trebuie să fi fost așezat lângă dealul cu acest nume, ce înaintază în lacul Razelm, un însemnat punct de pescărie și astăzi, ca și în trecut ⁴⁾. Pe o hartă de după 1780 [*Neueste Karte von der Moldau, Walachei Bessarabien... von General Bauer et K. I. F. Schmid*], se găsește însemnată o localitate «*Bolgar*», care poate fi pusă în legătură cu acest fel de populațiune.

Asupra vechimei acestor Bulgari Boscovich nu spune nimic. Neconținute emigrări de populațiune din părțile Balcanului de răsărit au fost determinate de jafurile *Cărbaliilor*. (*Kyrkali* înseamnă în turcește hoț de pustiu; în scrieri contemporane se mai numesc și *Daglii*, locuitori de munte sau mai simplu haiduci).

¹⁾ Lj. Milețici: *Staroto naselenie...*, pag. 14; același, *Das Ostbulgarische*, col. 13 după A. Skalukovskiy: *Bolgarskija Kolonii v. Bessarabii i Novorossijskom Krae.*, Odessa 1848.

²⁾ Boscovich I. *Voyage de Constantinople en Pologne*, pag. 153. Ediția germană: Des Abt Joseph Boscovich Reise von Konstantinopol durch Romanien, Bulgarien und die Moldau nach Lemberg in Polen. Leipzig 1779.

³⁾ Boscovich ed. I. franceză pag. 167.

⁴⁾ Asupra importanțelor pescării ce se făceau aici vezi: Th. Volkov: *La pêche ukrainienne à Dobroudja*. (Ukrainske ribalustvo y Dobrydji), pag. 37.

Aceștia au fost cea mai mare nenorocire pentru ținuturile bulgărești mai ales în zilele lui Selim al III-lea, când din cauza lipsei de ordine și a relei administrațiuni a imperiului, au jefuit și măcelărit timp de 12 ani într'un mod neomenos, regiuni întregi. Și astăzi încă se pomenește în cântecele și amintirile moștenite din bătrâni despre sălbăticia și groaza acelor vremi ¹⁾ Astfel de evenimente îi sileau să-și ia drumul pribegiei. Nu rare ori au trecut și în Muntenia, deși numărul lor cel mare, străbătând Dobrogea, se ducea în Rusia.

Cei cari treceau în Muntenia se așezau pe unele moșii și de aci decurgeau o mulțime de plângeri împotriva lor. Așa o jalbă la Divan semnalcază, că Bulgarii bejenari veniți din ținutul Silistrei, s'au așezat pe moșia mănăstirei Colțea, *Lichireștii*. Aici vânează peștele arendașului, folosindu-se chiar de leasa lui, fără a li se da voe. Plângerea înregistrează că și Românii se întorc de peste Dunăre, probabil tot din aceleași cauze ca și Bulgarii ²⁾.

Incepând deci din veacul al XVIII, când regiunile din jurul Adrianopolului erau încă liniștite, în vreme ce ținuturile Dunărei se despopulau din cauza deselor războaie ale Turcilor împotriva Transilvaniei austriace, a Poloniei și a Rusiei, nenumărate fanilii din aceste regiuni au luat drumul pribegiei ³⁾.

Drumul acelor cari se duceau în Rusia trecea prin Dobrogea. De atunci a început ca pământul Dobrogei să fie cutreerat de aceste cete pribege, în toate părțile, aproape un veac. Inșă

¹⁾ C. Jirecek, *Geschichte der Bulgaren* Prag, 1876, pag. 482.

²⁾ V. A. Urechia, *Istoria Românilor*, vol. IX, pag. 547. vol. XI pag. 570.

Pentru așezările Bulgarilor în Muntenia vezi *G. Weigand* în *Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache VIII* pag. 248; Dionisiu Fotino *Istoria generală a Daciei sau a Transilvaniei, Țării munteneste și a Moldovei* (traducere de G. Sion) București 1859. Vol. IV pag. 163. După această informațiune numărul lor eră în jud. Ialomița de 899.

³⁾ C. Jirecek: *Das Fürstenthum Bulgarien*, pag. 50.

după pacea dela Iași (1792), ele începură a fi din ce în ce mai numeroase și sporiră, când cruzimele și nelegiuirile Cârjaliilor ajunseră de nesuferit.

Tot puhoiul acesta de populație se îndreptă spre Rusia, trecând de sigur cea mai mare parte prin ținuturile dobrogene ¹⁾. În Basarabia și sudul Rusiei s'au așezat prin satele părăsite de Tătari și prin căștele de lângă orașele Ismail, Chilia, Reni, Akerman și chiar Chișinău ²⁾.

Războaiele dela începutul veacului al XIX între Ruși și Turci au despopulat și mai mult încă anumite părți din Bulgaria.

Între 1801—1812 s'a făcut una din cele mai mari emigrațiuni.

Ar fi emigrat atunci peste 4000 de familii. Peste vre-o 20 de ani, numai, se numărau în Basarabia Bulgarii cam 70.000 de suflete ³⁾. De altă parte se pare că Rușii s'au servit de aceste războaie pentru a transporta neîncetat populațiunea din Balcani spre a coloniza *Basarabia* cu o populațiune străină ⁴⁾. Martin, consul în Principate, constată într'un raport al său din 17 Iulie 1810 către Champigny că

¹⁾ Jirecek: *Geschichte der Bulgaren*, pag. 526; Z. Arbure: *Basarabia în secolul al XIX* p. 104; N. Iorga: *Chilia și Cetatea Albă*, pag. 265—266; N. Iorga: *Geschichte des rumänischen Volkes*, vol. II, p. 203; Petrescu și D. A. Sturdza: *Acte și documente relative la România*, vol. III, p. 1083, No. 802.

²⁾ Asupra așezării lor în ținuturile de care e vorba mai sus vezi: G. Zanetov; *Bulgarските Колонии в Русия* (Periodicesko Spisanie (1895, pag. 249—298); Menkov: *Über die Uebersiedlung der Bulgaren nach Bessarabien 1853—1856* și în *Vbornik Razvêdika 1896—1897 Heft 2/4*. G. Lejan: *Ethnographie der Europäischen Türkei* pag. 29. (Ergänzungsheft zu Petermann's geographischen Mittheilungen), Gotha, 1861.

³⁾ Dr. Wilhelm Ruland; *Geschichte der Bulgaren*, Berlin, 1911, p. 61.

⁴⁾ N. Iorga: *Chilia și Cetatea Albă*, p. 265: «Cea dintâiu grije a Rușilor în «Basarabia» autentică și propriu zisă fusese să înlocuiască pe Tătarii dispăruți printr'o poporațiune creștină, care să nu fie românească. Neamurile cele mai deosebite deveniră vecine pe acest vechiu pământ moldovenesc. Contra «străinilor» biroul de colonizare, aduse întâiu Nemți și chiar Italiani — Germanii formau pe timpul lui Demidov cinci comunități agricole.— apoi Armeni, Cazaci, Lipoveni, *Bulgarî*».

prin Iași treceau coloane de prizonieri compuse mai ales din copii și femei. După informațiile pe cari le căpătase anunță deasemenea că prin Galați trecuse, dela începutul războiului, mai mult de 16.000 de indivizi, Turci, *Bulgari* și Sârbi ¹⁾. Acelaș lucru îl arată și *Ledoux*.

Intr'un raport acesta spune că un general rus ar fi declarat că alte 12.000 de familii au trecut Dunărea și că sunt încă mulți cari se strecoară pe partea Moldovei. Generalul mărturisiă că războiul le-ar putea da cam vre-o 50.000 de suflete de astfel de populațiuni în migrațiuni silite ²⁾.

Intr'un raport din 27 Septembrie 1810 se constată precis că: «l'avantage le plus réel que la Russie ait retiré jusqu'à présent de la guerre actuelle c'est d'avoir envoyé les habitants du *Dobroudje* et de la Bulgarie, peuplé la Bessarabie, et même le gouvernement d'Odessa» ³⁾. Că Bulgarii, despre cari avem știri că erau luați din Dobrogea și duși în Rusia, proveneau din Bulgaria propriu zisă, ne-o arată pe deoparte tradiția care se mai păstrează încă în unele sate din Dobrogea de azi și Bulgaria răsăriteană și care povestește despre rătăcirea populațiunei prin pustiurile Dobrogei, de unde apoi au trecut în Basarabia; iar pe de altă parte faptul că până

¹⁾ *Hurmuzachi*, XVI No. MDCCLXV, p. 861.

²⁾ *Hurmuzachi*, XVI, pag. 871: Uzând de forță Kutusof duse cu dânsul în 1811 peste Prut, Bulgarii din Ruscink. (C. Robert: *Les Slaves de la Turquie* 2 vol. Paris 1844, vol. II. pag. 326.

În 1810 locuitorii din Șiștov trebuiau să fie transportați în Rusia. Se mai spune că 8.000 de familii bulgare au părăsit lăcașurile lor cu aceeași destinație ca și cei luați din Razgrad, Silistra și din alte părți. *Hurmuzachi*, XVI, No. MDCCCLXXX, pag. 383.

³⁾ *Hurmuzachi*, XVI, pag. 876. La 10 Oct. 1810 locnitorii «des pays situés entre l'Hemus et le Danube» sunt transportați în Basarabia dar mai ales în guvernământul Oceacovului. *Hurmuzachi* XVI, p. 878. Câteva proecte de ordin militar ne arată încă intenținea pe care o aveau Rușii de a aduce astfel de populațiuni dela sud la nord.

Hurmuzachi III. Supl. I. No. LI, p. 371. «Les seuls avantages apparents que nous puissions par conséquent tirer d'une expédition pareille — en supposant qu'elle réussisse — serait de détruire tout ce qu'il y a de villages entre les Balkans et le Danube et d'en emmener les habitants en Moldavie».

acum nici un izvor nu vorbește de o numeroasă populațiune așezată aici ¹⁾). Scurgerea convoiurilor de Bulgari spre Rusia ni-o arată și faptul că o armată rusească care operă în Dobrogea în 1809 surprinde în mânăstirea «situé à 5 ou 6 verstes d'Isatchy» 1200 de țărani bulgari ce se pregăteau să fugă și cari îndată au fost conduși în Basarabia. La 2, 14 August ocuparea Tulcei de generalul Boulatow face ca populațiunea de aici, care de sigur că numără și Bulgari, ce veniseră din diferite părți ale Bulgariei, să fugă spre Babadag. Sunt prinși, și 1500 de locuitori sunt trecuți în Basarabia cu toate căruțele, bagajele și animalele lor ²⁾). Războiul din 1828 pustiește cu desăvârșire Dobrogea, iar după acest an urmează o nouă perioadă de emigrațiune din Bulgaria balcanică. Cauza acestei emigrațiuni a fost rolul activ pe care populațiunea bulgară din Bulgaria propriu zisă, l-a avut în această campanie de partea Rușilor. Generalul englez *Johmuse* care a călătorit în anul 1847 prin Balcani, dă multe știri asupra războiului din 1828—29 și asupra emigrărilor provocate de acest război. Bulgarii au avut un rol foarte mare atunci. Ei duceau un războiu de uzură în țară și serviau Rușilor drept călăuze și spioni. Turcii însuși i s'au plâns că au avut mai mult de suferit după urma Bulgarilor decât a Rușilor ³⁾). De aceea prin tratatul dela Adrianopole se hotărăște chiar că aceia

¹⁾ Asupra tradiției vezi Lj. Miletici, *Staroto naselenie...* pag. 9.

²⁾ *Journal de campagnes faites au service de la Russie* (1809) par le comte de Langron, in Hurmuzachi-Odobescu, vol. III, Supl. 1 [1709—1812] p. 176. Aici trebuie observat că mânăstirea Cocos, de care sigur e vorba în raportul citat, e mai veche decât 1830—1840, după cum se afirmă în lucrarea «*Mânăstirile dobrogene*» de Arhim. Roman Sorescu, București 1914, p. 16—17, căci la 1809 raportul ipomeneste precis de o asemenea mânăstire. Că n'ar fi biserica veche din *Nicolitel* se vede din faptul că nu se spune nimic despre sat, care e mai vechiu decât acest an, ci numai «l'armée occupa sur le champ le monastère situé à 5 ou 6 verstes d'Isaktchy». Vezi și recenzia din «*Bulletin de l'institut pour l'étude de l'Europe sud-Orientale*» I-er Année No. 4 Avril 1914, pag. 88.

³⁾ Cartea lui *Johmuse* se întitulează: «Notes of a journey into the Balkan or mont Haemus» London 1853 și traducerea rusă de N. Masolov 1868. Vezi și A. Isirkov, *Romunska Dobroxa* in *Bulgarski Prëgled* An. V vol. IV, pag. 79.

dintre dânsii cari voesc să părăsească Bulgaria pentru a se duce în Rusia, au permisiune chiar din partea împărăției turcești ¹⁾). Din aceștia unii se vor fi simțit mai siguri rămânând, în drumul lor de emigrare, în colțul retras al Dobrogei, unde administrațiunea turcească era mai slabă. Cât timp războaiele ruso-turce au dăinuit, au fost trecuți într'una în Rusia ²⁾).

Expedițiunea condusă de *Dibici Zabalkanski* pare a fi provocat cea mai mare emigrare, care se socotește să fi fost mai mare de 25.000 de familii, ce-au străbătut Dobrogea dela sud la nord. Insuși Dibici, se zice, nu era de acord pentru o astfel de emigrare în massă, care prezentă mari greutăți mai ales în vremuri de războiu. Sub conducerea generalului *Roth* trecură spre Basarabia, unde fură așezați ca oameni liberi, bucurându-se de o mulțime de privilegii pe cari le acordă guvernul rus ³⁾). «Din emigranții dela 1828, după cum e cunoscut, o mare parte s'au reîntors din nou în Bulgaria. Acești emigranți mai mulți din Turcia, nu toți s'au întors la locurile lor vechi, ci mai mulți din ei s'au așezat în Bulgaria dunăreană. Tot așa o parte mare din acești emigranți n'au putut să meargă în Rusia și au rămas în

¹⁾ Petrescu și Sturza: *Acte și documente relative la România*, vol. III, No. 802, pag. 1083—84. «Par le traité d'Adrianople, signé de 14 Septembre 1829, dans le but de mettre fin à la guerre entre la Russie et l'Empire Ottoman, il a été décidé que ceux des habitants de la Roumelie et de la Bulgarie qui voudraient se retirer sur le territoire russe, pourraient le faire librement et sans être inquiétés. Un certain nombre des paysans bulgares, entraînés par des motifs religieux, s'étaient compromis pour les Russes pendant le cours des hostilités. Ils profitèrent seuls de la stipulation du traité de paix, et se retirèrent, avec leurs familles, dans la Bessarabie, ou des terres leur furent concédées».

²⁾ «... partout les Turcs s'enfuyaient dès qu'ils apercevaient un des nos cavaliers et l'on rassembaient et l'on expédiait en Bessarabie les habitants bulgares. *Hürmuzachi-Odobescu*, vol. III, supl. I, p. 177.

Franz Bradaska: *Die Slaven in der Türkei* in Petermann's Mitteilungen 1869, pag. 448.

³⁾ C. Jirecek, *Geschichte der Bulgaren*, p. 526 și 530; Jirecek, *Das Fürstenthum Bulgarien* p. 50; Cyprien Robert, *Les Slaves dela Turquie*, volumul II, pag. 232.

Dobrogea». Mulți din aceștia s'au așezat în ținuturile dobrogene «după ce au colindat Dobrogea, câțiva ani de-a rândul după pacea dela Adrianopol, căci drumul cel mai bun spre Rusia, unde se îndreptă puhoiul principal, trecea prin Dobrogea»¹⁾. Astfel o parte din populațiunea bulgară din Dobrogea s'a așezat în ea fără a se mai duce în Rusia, oprindu-se în acest mod unii emigranți ai ținuturilor Bulgariei, cari căutau refugiu către pământurile fraților slavi de nord. Cea mai mare parte a populațiunei ce formează astăzi satele bulgărești ale Dobrogei s'a înapoiat însă din Basarabia. Neputându-se împacă cu noii coloniști, aduși de Ruși pentru a popula aceleași ținuturi în cari erau așezați și Bulgarii²⁾, neîmpăcându-se cu noua situație și cu locurile ce trebuiau să le locuiască, din cauza lipsei de vegetație, cu a cărei abundență erau obicinuiți în ținuturile păduroase ale Balcanilor, au început să treacă din nou în dreapta Dunărei. S'a întâmplat ca în timpul aceleiași generațiuni, să se fi petrecut emigrarea și reîntoarcerea lor înapoi în țară³⁾. Dece se opreau însă în Dobrogea acești Bulgari ?

¹⁾ Lj. Miletici *Staroto bulgarsko*, pag. 14 și capitolul *Romanska Dobrydja* p. 167, 199. [Capitolul citat a fost tradus și publicat de Ap. Culea în ziarul *Dobrogea Nouă* din Constanța. Asupra cărței s'a făcut o dare de seamă în *Buletinul societății geografice române* pe anul 1912 No. 1 și 2, p. 360 de L. T. B. După «*Revista de Iași*» An. I. No. 6 a publicat și ziarul «*Dobrogea Jună*» IV No. 14 din 10 Iulie 1908, o scurtă dare de seamă].

²⁾ C. Robert : *l. c.*, II, p. 327, «ceux qui suivirent en 1829 l'armée de Diebitch en Bessarabie, n'y purent cohabiter avec les colons russes ; il y avait entre ces colons et les Bulgares toute la distance qui sépare un citoyen d'un esclave» . . «ils n'ont pu continuer à vivre en Russie, et sont revenus la plupart aux huttes de leurs ancêtres», pag. 328.

³⁾ Așa un bulgar batrân din satul Riș povesteă cum acest sat număra înainte de plecarea lor de acolo, după războiul din 1828, 700 case. Plecând spre Rusia au trecut prin Varna și Cavarna și au ajuns în *Ieni-Kubei*, unde au stat trei ani, și de unde neputând să se obicinuiască cu noua situație s'au reîntors înapoi. Nu e umbră, nu sunt arbori, apă bună din puț e, spuncă el ; am arat, am semănat, a venit o muscă și a supt mezul grâului, și mulți am zis să mergem înapoi orice ar fi . Din acei cari s'au întors cei mai mulți trecând prin Dobrogea au rămas acolo, iar ceilalți au venit în Smeadovo. L. Miletici. *Staroto bulgarsko naselenie* . . . p. 42—43.

Dobrogea după războaiele dela începutul veacului XIX și mai ales după acela din 1828—29 ajunsese un pustiu. Știm din informațiunile pe care le avem, ce s'a petrecut în timpul acesta în Dobrogea. Rușii au devastat tot ce au întâlnit. Marca hartă rusească a statului major ne arată pentru întreaga Dobrogea vre-o 40.000 de locuitori. Cele mai multe sate pe care le însemnează sunt devastate, iar din cele existente ici-colea, abia dacă unele din ele au 40—50 de case. Cele mai mari orașe erau Babadagul cu 500 case, Isaccea cu 150 case și Constanța cu 68 ¹⁾. Informațiuni mai autentice și mai sigure, chiar din 1828, 1829 și de mai târziu, ne-o arată ca o regiune pustie unde nu se întâlnesc sate de cât la foarte mari distanțe, din care cauză populațiunea este extrem de rară ²⁾. Totuși și pe această hartă găsim o localitate *Bulgarskiei Amsaloi*, cu mai puțin de 5 curți, care va fi fost colonizată dela început tot de asemenea cete pribege.

Așa dar din cauza lipsei de populație, a abundenței de pământ cum și din cauză că găseau chiar locuințe în satele pe cari le părăsise Turcii și Tătarii, populațiunea bulgară ce fugea din Bulgaria spre Rusia, ca și aceea care se reîntorcea din Rusia spre ținuturile de origină, începe a se așeză în masse compacte în Dobrogea ³⁾. Ceiace întărește și mai mult

Petrescu și Sturza: *l. c.*, vol. III, p. 1084. No. 802. ... un assez grand nombre de famille, ne pouvant supporter l'existence nouvelle qui leur était faite, retournerent, au bout de quelques années dans leur pays natal.

¹⁾ G. Vâlsan: *O fază în populațiunea țărilor românești* (cu prilejul unei hărți statistice vechi descoperite în ultimul timp) în Buletinul societății geografice 1912, pag. 225.

²⁾ Moltke, *Campagnes des Russes dans la Turquie d'Europe en 1828 et 1829*, Paris. 1854 (trad. de A. Demmler) pag. 36. Ami Boué: *Recueil d'itinéraires dans la Turquie d'Europe*, Vienne 1854, vol. I, pag. 136. «L'eau y manque en été dans beaucoup de localités et la population y est fort clairsemé, surtout depuis que les Russes ont transporté une partie des habitants dans les îles du Delta du Danube que les Turcs ont eu la bévue de leur céder».

³⁾ E. Ritter, *Briefe über Zustände und Begebenheiten in der Türkei aus den Jahren 1835 bis 1839*, Berlin 1841, pag. 159. «Das Land hat fürchterlich gelitten; gewiss ein Drittel der Häuser stand leer».

această afirmație este faptul că satele *Ciamurli*, *Ciamârli*, *Karamkeui* (*Caramchiori*), *Potur*, *Beidaud*, *Starija Casemdja*, *Novaiia Casemdja*, *Karanasub*, cari astăzi aproape toate sunt locuite numai de o populațiune bulgărească, erau pustii la 1828, după cum se observă pe harta rusească, despre care fu vorba mai sus. Aceasta însemnează că numai după această dată populațiunea bulgărească s'a așezat în ele, înlocuind astfel pe cea osmanlâe, care le părăsise, retrăgându-se în imperiul otoman. În mod foarte sigur putem spune că așa s'a întâmplat și cu toate celelalte sate din vecinătatea celor de mai sus.

Timpul liniștit dela 1828 până la 1856 a favorizat chiar într'o oarecare măsură aceste așezări. Se pare că au avut o deosebită predilecție pentru regiunile din apropierea apelor, de oarece în majoritatea lor s'au așezat în regiunea lacului Razelm.

Fiindcă cea mai mare parte din populațiunea care se așezase în Basarabia sudică și în celelalte părți ale Rusiei de miazăzi, provenia din regiunile Sumen, Sliven și Provadii cari pierduse jumătate din locuitorii lor ¹⁾, de aceea și cea

¹⁾ Jirceek. *Geschichte der Bulgaren*. pag. 530; Fr. Bradaska: *Die Slaven in der Türkei*. (Petermann's Mitteilungen) 1869, p. 448; Lj. Miletici: *Das Ostbulgarische*, col. 23: Mon findet den *o* Dialekt, wie unten ausführlicher gezeichnet wird, in vielen neuen Ansiedlungen in der *Dobrudza* und im Bezirke von Silistra; diese wurden meistens von Emigranten aus der Umgebung von Sumen, Provadija und Razgrad zu Anfang des XIX Jahrhunderts und noch mehr, nach dem russisch-türkischen Kriege im Jahre 1828 angelegt. Aus derselben Zeit datieren meistens auch die Colonisten, die den *o* Dialekt sprechen in Bessarabien und Sudrussland. Der *o* Dialekt hat sich am reinsten und alterthümlichsten in der Umgebund vom Sumen, d. h. im Bezirke von Sumen, Preslav, Novipazar und Pravadija erhalten». col. 30. Deswegen finden wir auch hier (*Dobrudza*) Vertreter unseres *o* Dialekt, namentlich Ansiedlungen aus der Umgebung von Varna, Sumen, Provadija, Preslav und Razgrad».

Lj. Miletici *Staroto Bolyarsko* pag. 167. Am zis mai sus că și în Dobrogea română populația bulgară se compune din coloniști recenți, dela finele secolului precedent (XVIII) și chiar până la războiul româno-ruso-ture. Ca proveniență acești coloniști sunt din aceleași locuri din cari provin coloniile bulgare dela Silistra și Varna, de oarece mai mulți din ei s'au fixat aici, după ce au colindat Do-

mai mare parte din populațiunea bulgară care s'a așezat în Dobrogea — fie ducându-se spre Rusia, fie întorcându-se înapoi din Rusia — provine tot din aceleași regiuni. Nu există un singur sat în toată Dobrogea în care să se întâlnească veche populațiune bulgărească, și aceasta după lucrările celor mai de frunte învățați bulgari și străini, cari s'au ocupat cu această chestiune.

Faptul că locuitorii bulgari din Dobrogea provin exact din aceleași ținuturi ca și cei din Basarabia arată până la evidență origina lor nouă și proveniența din ținuturile Balcanilor de răsărit.

Pe lângă acest fel de așezări — provocate de emigrațiuni în timpul războaelor și din cauza opresiunii administrațiunei turcești — Bulgarii din Dobrogea mai provin și pe altă cale.

Dobrogea a fost multă vreme foarte căutată de păstori cu turmele lor de oi. Majoritatea Mocanilor din județele Constanța și Tulcea provin de pe urma păstoritului întins ce s'a făcut odinioară pe aici. Știm că în câmpiile ei iernau păstori din Ardeal, mai cu seamă din Țara Bârsei. Pentru aceasta chiar și ajunsese renumită lâna de Dobrogea ¹⁾.

Chiar în timpul războiului Crimeii fizionomia generală a Dobrogei seamănă cu o stepă în care cutreerău turme de oi dela un capăt la celalt, pierzându-se printre iarba ce crește așa de înaltă încât caii o pășteau din mers ²⁾). Pentru aceste motive o cercetau și ciobanii din Cotel, regiune renumită tocmai prin desvoltarea mare a păstoritului. Ca regiune de stepă cu

brogea câțiva ani dearândul după pacea dela Adrianopol. Căci drumul cel mai bun spre Rusia, unde se îndreptase puhoiul principal al emigrării, trecea prin Dobrogea. Și așa că din aceeași massă e populațiunea bulgară din prejurul Silistrei ca și din Dobrogea.

Și aici elementul emigrării provine din Șumla, Provadia din Balcanii răsăriteni (între Cotel și Gulița) și din Tracia, din împrejurimile Slivnei, Iambol, Kavaclii și Adrianopole».

¹⁾ N. Iorga: *Brașovul și Români* (formând vol. X din Studii și Documente), pag. 49.

²⁾ Dr. G. Allard: *La Bulgarie Orientale*; Paris 1864, pag. 28, 29, 30

ierburi mari și bogate în timpul primăverii și cu o iarnă dulce mai cu seamă spre gurile și bălțile Dunărei, Dobrogea atrăgea până și păstorii din ținuturile de miază-zi ale Balcanilor. Și dacă Românii păstori veniau tocmai din Transilvania aici, cu mult mai ușor le era celor din Cotel să o cutreere și ei. Făcea parte din împărăția turcească Dobrogea ca și ținuturile din jurul Cotelului, iar prin aceasta le era mult mai ușor lor să-și pășuneze oile, decât celor cari veniau tocmai din Ardeal și cari întâmpinau o mulțime de 'dificultăți pentru a trece dintr'o țară în alta. Gândindu-ne la viața păstorească a Românilor din Balcani, mai ales în decursul evului mediu când cutreerău munții plecând din Tesalia pentru a trece în Albania și Serbia și a ajunge tocmai în Bosnia ¹⁾, pare foarte natural ca și cei din Cotel să ajungă din sudul Balcanilor până la gurile Dunărei.

Păstorii din Cotel locuiau înainte de a se așeza în Dobrogea, Tracia, și se numiau *Turlați*, trăind fără locuințe statornice, iarna în câmpiile Traciei, iar vara între Balcani și Marea-Neagră. Numeroase *câșle* de ale lor, neîngrădite împrejur, erau în ținuturile Babadag, Hârșova și Silistra, și au dăinuit aproape un veac în Dobrogea: după războiul din 1812, până la războiul Crimeii (1855) ²⁾, când această provincie părea un imens pustiu ³⁾.

La acești Bulgari se referă poate Robert când ni-i arată totdeauna umblând călare și nevețuind decât «dans les pâ-

¹⁾ St. Novakovici, *Selo iz dela narod i zemlja u staroj srpskoj drzavi*, pag. 43 ș. m. departe, și în *Glasnicul Academiei sârbe XXIV 1891*; C. Jirecek, *Geschichte der Serben vol I. pag. 154*; C. Jirecek, *din Wlachen und Maurovlachen in den Denkmälern von Ragusa pag. 112—113*, in *Sitzungshenchte der Königl. bohm. Gesellschaft der Wissenschaften 1879*. Fr. Miklosich, *die Wanderungen der Rumunen pag. 4*.

²⁾ I. Ev. Gheșov, *Obraritu otu Kottensko i jitraritu otz Tarnovsko (Periodicesko Spisanie XXXII—XXXIII (1890) (310—326) pag. 311—312*; St. Novakovici *Selo pag. 21 nota 1*.

³⁾ E. Ritter, *Briefe über Zustände und Begebenheiten in der Türkei aus den Jahren 1835 bis 1839 pag. 162*.

turages»¹⁾. Bătrâni de 90 de ani spuneau că erau chiar rugați de diferiți funcționari turci să se așeze în satele pustiite—și dintre cari unei treimi nu-i mai rămăsese decât urmele²⁾ — pentru a le popula, înlesnindu-li-se și lor ca și Tătarilor așezarea. Astfel de cășle, în timpul războiului Crimeii aveau dela 3000—6000 și chiar până la 10.000 de oi. Această viață decade însă, așa că la venirea Tătarilor în Dobrogea cea mai bogată cășlă nu avea mai mult de 3000 de oi. O astfel de stare a dăinuit până la războiul româno-ruso-turc când Dobrogea a fost împărțită. Rămășițe din ei s'au așezat ca locuitori statornici în Dobrogea română, întocmai ca și păstorii ardeleni, deși cei dintâi într'un număr mult mai restrâns ca ceștialați³⁾.

În ținuturile Dobriciului și Balciului se găseau însă într'o proporție mult mai mare ca în Dobrogea veche română. În aceste județe numai 10 % din satele bulgărești n'au cășle Cotlenești⁴⁾. Așadar Bulgarii de azi din Dobrogea provin și pe această cale. În prima jumătate a veacului al XIX așezări ciobănești bulgare se întindeau dela Balci până la Tulcea, cari mai apoi au rămas ca locuitori stabili în satele pe cari după 1877—78 Osmanii le-au părăsit⁵⁾.

¹⁾ C. Robert, *le Slaves de la Turquie* Vol II, pag. 226.

²⁾ E. Ritter *l. c.* pag. 163.

³⁾ Lj. Miletici, *Staroto bolgarsko naselenie*. pag. 168. E cunoscut căci din Cotel în timpul dominațiunii otomane, se duceau mulți în Dobrogea, ca ciobani. Așa că s-ar fi presupus că între coloniști, cei din Cotel. ar forma partea importantă. Însă așa importanță nu trebuie să dăm ciobanilor Cotleni. de oarece foarte mulți din ei petreceau aici neînșurați întorcându-se în urmă iar în Cotel, pag. 45 «Mulți Cotleni au lasat locul lor natal . . . . așa că sunt Cotleni în Vârbița, Gerlovo, dar mai cu seamă sunt în Dobrici și Dobrogea română.

⁴⁾ I. Ev. Gheșov, *l. c.* pag. 311.

⁵⁾ C. Iirecek, *Archäologische Fragmente aus Bulgarien. IV Das Pontusgebiet und der ostliche Haemus*, pag. 131 în *Archäologisch-epigraphische Mitteilungen aus Oesterreich Ungarn*, herausgegeben von O. Benndorf und E. Bormann *An. I. 1886*; C. Iirecek *Das Fürstenthum Bulgarien* pag. 50. «In der Friedenzeit 1829—1877 wurde das öde Donaugelände durch Bulgaren des dicht bevölkerten Nordanhangs der Balkankette besiedelt. Balkaudzi aus dem Kreise-

Pe aceste două căi s'au putut stabili locuitorii bulgari de azi ai Dobrogei.

Așa cum se află așezați Bulgarii în Dobrogea românească și chiar în cea bulgară arată limpede drumul pe care l-au străbătut acești pribegi. Populațiunea de țară, fără excepție e nouă și originară din Bulgaria mijlocie, pe când negustorimea bulgară din orașele Tulcea, Babadag, Constanța, Măcin, etc., e în bună parte venită din România și din orașele bulgare Sumen și Cotel. La aceleași rezultate a ajuns și profesorul de Universitate A. Isirkow care a făcut studii etnologice speciale în Dobrogea asupra Bulgarilor în 1895, 1896 și 1897¹⁾.

* * *

Încercând a stabili cari au fost localitățile ocupate de la început de Bulgari, numărul și chipul cum s'au menținut sau au fost absorbiți de celelalte națiuni conlocuitoare, ar trebui să ne adresăm statisticilor sau diferitor relațiuni de călătorii, cari din nefericire lipsesc aproape cu desăvârșire.

von Trnovo liessen sich bei Ruscinknieder, *Hirten aus der Gegend von Kotel in der Ebene von Dobrudza*, wo sich zuerst nur auf die Winterweide kamen, schliesslich aber Grundstücke kauften und blieben», și pag. 52 «. . . . die von Kotel wie früher, in die Dobrudza».

Un anonim scrie în articolul *Bolgarete i Rumonite vâ Tulcianski sandzak* (publicat în ziarul bulgăresc din Constantinopole *Istoeno Vreme* 1875 No. 9) că o bună parte din locuitorii orașului Tulcea se trăgeau din regiunea Cotel și că aceștia numiau pe Bulgarii care-i găsise acolo și în alte părți din Dobrogea «*Cerni Bolgare*» (e vorba de găgăuți).

Emmanuel de Martonne *La vie pastorale et la transhumance dans les Karpathes méridionales*, în *Zu Friedrich Ratzels Gedächtnis*. Leipzig 1904 pag. 240 La transhumance est pratiqué aussi par les Bulgares du Balkan éleveurs de boeufs, qui hivernent dans la basse Maritza ou vers Burgas, et par ceux du Kotel qui gagnent en hiver la Dobrondja .

F. Kanitz, *La Bulgarie danubienne* pag. 485 «En général on peut dire que le habitant de la Dobroudja doit son existence aux moutons, dont les troupeaux sont gardés presque exclusivement par des montagnards bulgares, pour la plupart originaires des environs de Kazan».

¹⁾ A. Isirkov, *Romonska Dobroza in Bolgarski' Pregled An. V. Vol. 4 pag. 80.*

Harta cea mare rusească nu ne poate arăta cari erau satele unde se așezase atunci Bulgarii. Ea înseamnă numai satele de creștini și de mahomedani, fără a preciza mai de aproape anume ce națiuni locuiau. Ne poate servi ca să ne arate satele locuite de Turci sau Tătari, precum și cele cari fuseseră devastate în urma războaielor trecute. Ca să avem amănunte mai detaliate asupra localităților în cari se așezară noii locuitori bulgari trebuie să ne referim la harta etnografică a lui I. Ionescu alipită la lucrarea lui asupra Dobrogei¹⁾.

Incepând dela sud către nord Bulgarii locuiau în 1850, amestecați cu alte populațiuni în satele: *Palaz*, *Cheremet*, *Toksofi*, *Kasap* (Kasapchii), *Sariguouli*, (Sarighiolul bulgăresc de azi), *Soryordi* (Sariurt), *Potour*, *Beydaut*, *Turquit-chamilla*, *Ioutchououiuzi*, *Tatarchamilla*, *Baschewi*. — La un loc cu alte neamuri se aflau în satele: *Kiatchupunar* jumătate Turci, jumătate Bulgari; *Kiosseler* două părți Bulgari și una Turci; *Taschaoul* trei părți Turci și una Bulgari; *Kcranasiu* (Caranasuf) două părți Bulgari și una Turci; *Tariverdi*, jumătate Bulgari și jumătate Români; *Paschakischlä* jumătate Bulgari, jumătate Români; *Karamak* (Karamanchii) două părți Bulgari și una Turci; *Baba* (Babadag) o parte Bulgari, una Români și una Turci; *Kamber* două părți Tătari și una Bulgari; *Kamena* două părți Bulgari și una Turci; *Tchernă* (Cerna), două părți Bulgari și una Turci; *Tulcea*, două părți Bulgari, una Români și una Turci; *Sakteha* (Isaccea) o treime de bulgari, una Români și una Turci și *Zatoka*, jumătate Bulgari și jumătate Români.—Se mai aflau și în districtul Mangaliei locuind la un loc cu 393 Turci și 5 familii bulgărești²⁾. Intre cele 89 sate din districtul Pazargicului de azi se aflau

¹⁾ I. Ionescu, *Excursion agricole dans la plaine de la Dobrojdja avec une charte ethnographique et topographique* Constantinople (Imprimerie du journal de Constantinople) 1850.

²⁾ I. Ionescu, l. c. pag. 32—33.

încă 120 de case bulgărești ¹⁾). În acest din urmă district se aflau locuind satele *Bogdankeui* cu 27 case și *Karadournouz* cu 4 case. ²⁾).

Era recentă amintirea venirii Bulgarilor în Dobrogea, căci bătrânii povesteau că nu trecuse încă nici douăzeci de ani de când se întâmplase așezarea acestor nouă elemente de populațiune. «Les Bulgares sont venus dans la Dobrodja depuis une vingtaine d'années abandonnant des terres ingrats pour celles bien plus fertilles qu'ils ont trouvés dans ce pays. Le nombre des familles bulgares est presque égal à celui des Tartares ³⁾» În statistica pe care acelaș autor ne-o dă, populațiunea bulgară e reprezentată pentru vremea din jurul anului 1850, astfel: Cazaua Tulcei cu 9 sate avea 200 familii; cazaua Isaccea cu 11 sate n'avea nici o familie de Bulgari; cazaua Măcin cu 18 sate cuprindea 92 familii bulgare; cazaua Hârșova cu 33 sate nimic; cazaua Babadag cu 71 sate avea 871 familii; cazaua Kustendjé cu 37 sate avea 26 familii, a Mangaliei cu 36 sate 5 familii, Balciul cu 84 sate 482 familii și Pazargicul cu 89 sate 538 familii.

Pentru întreaga Dobroge erau atunci 2.214 familii de Bulgari, aproape cât numărul familiilor tătare cari se numărau la 2225 ⁴⁾).

Doctorul C. Allard care a cercetat și cunoscut de aproape Dobrogea, ne dă prea puține relațiuni asupra populațiunei

¹⁾ *ibidem*, pag. 20,

²⁾ *Ibidem*, pag. 21.

³⁾ *Ibidem*, pag. 82.

⁴⁾ *Ibidem*, l. c. pag. 82. O statistică tot din aceeași vreme, — publicată în No. 9 anul 1850 al Jurnalului din Constantinopole, *Ţarigradski veastniku* dă pentru Bulgarii din Dobrogea numărul 3734 de familii repartizate astfel după Cazale: Tulcea 850, Isaccea Măcin 162, Hârșova 20, Babadag 1007, Constanța 60. Mangalia 18, Balciul 682 și Pazargic 932. *Lj. Miletici. Staroto bolgarsko naselenie... pag 169—170.* Se vede și de aici că numărul cel mai mare se află în cazalele, Babadag, Tulcea și Pazargic.

bulgare. El i-a cunoscut numai în satele *Karanasuf*, *Kasabkioi*, *Tchamurla*¹⁾, *Merland* locuit de Bulgari și de Români²⁾, *Oltina* «village bulgare»³⁾, *Ostrov* «avec des habitants bulgares et valaques»⁴⁾ și în fine Silistra unde «nous vîmes beaucoup de femmes valaques et bulgares vêtues de leurs gracieux costumes nationaux»⁵⁾. «La population bulgare y est peu nombreuse, à moins qu'on ne considère comme telle une partie de la population turque, formée surtout des descendants d'anciens Bulgares rénegats»⁶⁾.

În 1861 aceștia locuiau în regiunea Constanței, pe lângă satele menționate în harta lui Ionescu, și în *Jenidjé*, în apropiere de *Anadalchioi*, *Palaz*, *Taschaul* și *Topsopovoloï*. Se aflau apoi în regiunea lacului Razelm în satele *Sarigeli* (*Sarighiolul* bulgăresc) *Kasap*, *Sarijordi*, *Mouchtoun*, *Potur*, *Beidaut*, *Eski-Baba*, *Kamena*, *Tchamurlu*, *Caramanthioi*; apoi *Turcoaia* localitate pusă greșit în locul satului Cerna, și în fine o întreagă regiune, pe malul mării, la sud de Mangalia și la nord de Cavarna în satele; *Kartaldji*, *Katschnak*, *Djafir-Faki*, *Karamanji*, *Karanasi*, *Sutalmich*, *Tchabla*, *Ialji-Tcherman*, *Nunsuf-Pacha*, *Kujasu*, *Gyubenlick*, *Selim*, *Islandjik*, *Veli-Faki*, *Sujuciuk*, *Magalbej*, *Miutschul*⁷⁾.

Pentru regiunea nordică a Dobrogei Lejean urmează în

1) Dr. C. Allard, *La Bulgarie Orientale*, pag. 103.

2) *Ibidem* pag. 129.

3) *Ibidem* pag. 131.

4) *Ibidem* pag. 132.

5) *Ibidem* pag. 136.

6) *Ibidem* pag. 7.

7) După harta etnografică a Turciei europene anexată la lucrarea lui G. Le Jean, *Ethnographie der europäischen Türkei*.

Cu ocaziunea apariției lucrării lui Le Jean — 1861 — o dare de seamă complectatoare asupra etnografiei Turciei socotia numărul bulgarilor din Bulgaria propriu zisă, Rumelia, Albania, Basarabia și Dobrogea la cifra ds 4.500.000.

(Dr. Adolf Ficker, *Ueber die ethnographischen Verhältnissen der europäischen Türkei*. Aus Anlass der Vorlage vom Lejean's Karte, in Mitteilungen der Kais.-Königlich geographischen Gesellschaft, Wien V Jahrgang 1861 pag. 123—131).

deaproape pe I. Ionescu. Partea nouă și interesantă e aceia care se raportează la sudul Dobrogei, ținutul ce se întinde dela sudul Mangaliei. Discutând harta tuturor Slavilor alcătuită de Schafarik, Le Jean zice că «la race bulgare ne forme qu'une faible minorité dans la Dobroudja» ¹⁾).

Peters, în 1865—1867, găsește pe Bulgari în satele *Karamankioi*, *Pascha-Kischla*, *Kaukadschi*, *Tschamuri*, *Hammamschi*, *Sarighiol*, *Kassabkioi* și altele încă, până la capul Midia, dar pe cari nu le numește.

Satele, însemnate ca locuite numai de Tătari, pe hărțile lui Ionescu și Le Jean; *Ienikioi*, *Congaz*, *Adschilar*, *Trestenik*, Peters le găsește ocupate de Bulgari, ceea ce înseamnă că continuile emigrări din Basarabia sporeau necontenit numărul lor în Dobrogea, unde se așezau în locul Tătarilor ce emigrau.

El ni-i arată uneori stabiliți și în locul Românilor, cari nu știm unde s-or fi dus. Astfel satul *Tschinili* pe care Le Jean îl înseamnă locuit de o populațiune curat românească, Peters îl menționează ca locuit de Bulgari. În *Baschioi*, o bună parte din satul *Gretschki*, *Tscherna* — unde din 140 case numai 25 erau turcești și 2—3 moldovenești — numărul lor e covârșitor. Regiunea Babadagului numără ca sate bulgărești *Beidautul*, *Sarighiolul* și *Tergikioi*. Nu cred să fi locuit și în satele din regiunea *Carassu*, unde nici astăzi nu se află, — după cum spune Peters (pag. 52).

De altminteri, el, care a străbătut cu deamănuntul Dobrogea pentru studiile sale geologice și care o cunoștea așa de amănunțit, nu ne dă măcar o singură numire de sat locuit cu Bulgari pentru această regiune. Pe lângă Dunăre locuiau împreună cu Românii sau singuri în *Seimeny*, *Tschernavoda*, *Rassova*, *Oltina* întregă numai ei «*Oltina ganz*»

¹⁾ Le Jean. *Ethnographie*, pag. 1.

Kusgun și în regiunea *Deli-Ormanului* unde Peters socotește a fi fost mai multe sate decât citează *Le Jean* ¹⁾.

În 1861 continuau chiar emigrările lor spre sudul Rusiei ²⁾.

Peters referindu-se la așezările lor în jurul lacului Razelm observă, cu multă dreptate că nu ocupațiunea pescăritului i-a atras în aceste părți, după cum susține *Lejean* ³⁾, ci calitatea pământului care e mult superioară în regiunea sus numită ⁴⁾.

Numărul total al Bulgarilor din Dobrogea era, după Peters, de 25.000 suflete.

Harta tuturor Slavilor de Schafarik înseamnă întreaga Dobrogea ca slavă, deși el însuși spune că în ea sunt mulți Turci. Că nu era așa și că Bulgarii erau o minoritate se vede din scrisoarea unui bulgar din Rusciuk pe care o adresează foii «*Zeitschrift für slavische Literatur, Kunst und Wissenschaft (1865 II Bd. 6 Heft p. 430)*». unde se spune: *Die Einwohner (Bulgariens) sind mit Ausnahme von der Dobrugea und den grossen Städten durchgängig Bulgaren* ⁵⁾.

După 1856—57 când se vor fi început a se înfiripa și satele din așa numitul «Cot al Bugeacului» coprins între marele lac Razelm, brațul sudic al Dunării, Sf. Gheorghe, și o linie ce-ar duce drept, dela Tulcea la Babadag, care regiune fusese hotărâtă prin tratatul dela Adrianopol să fie

¹⁾ Karl F. Peters, *Grundlinien zur Geographie und Geologie der Dobrudscha* in Denkschriften der Königl-Kais-Akademie der Wissenschaften Wien 1866 mit geolog. Karte.

Vezi Capitolul *Beiträge zur politischen Geographie und Ethnographie* pagina 52.

²⁾ *Briefe über bulgarische Zustände* in Wiener Journal Wanderer» 1864 No. 63.

³⁾ *Le Jean* l. c. pag. 29.

⁴⁾ K. F. Peters, *Grundlinien zur Geographie und Geologie der Dobrudscha* pag. 52 nota 1; Luca Ionescu, *Dare de Seamă prezentată Consiliului Județean* pe anul 1904. București 1904 pag. 20.

⁵⁾ Fr. Bradaska, *Die Slaven in der Türkei* pag. 454.

nelocuită, cum o arată toate hărțile pentru acest interval de timp ¹⁾, au început să se așeze și Bulgarii în satele de astăzi *Beștepe*, *Sarinasuf*, *Sarighiol* și *Agighiol*. Toate aceste așezări nu sunt mai vechi decât anii 1856—57. Amintirile oamenilor bătrâni cu cari am vorbit, nu pomenesc de vremuri mai vechi, iar Peters ne spune chiar că în Sarinasuf la 1867 nu existau decât 20 familii de Moldoveni și 70 de Tătari. Bulgarii veniți aici după acest an sunt din Potur, Beidaut și Inan-Cișme. Tot așa de târziu trebuie să se fi așezat și cei din Sarighiol, câteva familii numai, cari astăzi aproape au și dispărut în masa populațiunei românești.

În comuna Frecăței se vor fi așezat într'un număr mare, deoarece populațiunea românească, care locuia acest sat pe la 1850, a dispărut în masa celei bulgare, mai perzistând doară ca urme din ea unele trăsături caracteristice, regulate ale feței și unele nume curat românești ²⁾.

Din statisticele pe cari le posedăm până acuma vedem că numărul lor nu este același chiar în numărătorile cari s'au făcut în cursul aceluiași an. Aceasta se datorește în bună parte defectuoziității acestui serviciu pe acele vremuri, dar socotesc că și faptului că ei se mutau continuu de ici colea.

De aceia chiar socoteala lui Miletici care arăta proporția în care s'a făcut creșterea populațiunei, pentru a se apropia de cifra pe care o dă Isircof, nu pare a fi adevărată.

După războiul din 1877—78 care aduce anumite schimbări în ceiace privește situația politică a Bulgariei, o anumită parte din populațiunea bulgară aflătoare în Muntenia și în Dobrogea a început din nou să treacă în Bulgaria. Așa numai

¹⁾ Vezi pentru aceasta capitolul care va trata despre vechimea și așezările Românilor în Dobrogea.

²⁾ Ap. D. Culea, *Românii ardeleni din Dobrogea* în *Tribuna* din 21 Ian. și 2 Febr. 1912.

în districtul Varnei se numără 1000 Bulgari emigrați din Dobrogea română ¹⁾.

O bună parte din populațiunea ținutului Dobrici și Silistrei provine din Dobrogea românească ²⁾.

Din cele 20 case bulgărești și 29 turcești ale satului *Osmanfaca*, din ținutul Dobriciului, locuitorii sunt veniți din satele dobrogene Cineli, Baschioi (2 case) Beștepe (6 case) Enichioi (2 case) și 2 case din Babadag.

În satul *Ciamurlia mare* (Goleama Ceamurlia) cu 21 case bulgărești și 34 turcești, Bulgarii sunt coloniști din satele Cataloi și Enichioi, județul Tulcea. Toți aceștia sunt veniți după anul 1884 ³⁾. Satele Durgutu-Kalfa, Durbali, Uzlaru, M. Bazartu, Kovanluku, Giorgenli, Devedji-chioi, Goleamo Ciamurli conțin noi coloniști toți din Dobrogea veche românească ⁴⁾. În *Topcii* din ținutul Silistrei se găsesc locuitori ce odinioară au stat în marele sat *Almalau* de lângă vechea graniță româno-bulgară ⁵⁾. De asemenea în satul *Pândicli* cu 67 case, care odinioară era în întregime locuit de Turci, iar acum majoritatea o formează „sicovții“ ce aproape toți provin din acelaș sat, *Almalău* ⁶⁾; în *Arabadji* (cu 32 case bulgare și 78 turcești) format din «glavanți» și noi coloniști din Iambol, locuitorii provin din satul *Kanlia* din vechea Dobrogea română; în *Beibunar* (31 case bulgare și 73 case turcești) înainte locuit în întregime de Turci, iar acum

¹⁾ C. Irecek, *Das Fürstenthum Bulgarien* pag. 52; Lj. Miletici, *Staroto naselenie vo seaveroixtoena Bolgaria* pag. 171. «Se înțelege că după eliberarea Bulgariei un număr mare de familii bulgare din Dobrogea română au emigrat în Dobrogea bulgară»; C. Irecek, *Etnograficeski promenia vo Bolgaria ot oenovanieto no Kniajesivoto*, în *Sborniko V* (1891) pag. 515—516;

²⁾ Lj. Miletici, *Staroto naselenie* pag. 155 „osobno treabva da se otbealeajatz mnogo preaselenia izo romonska Dobrudja, gdeato bolgaritca toi șasto sravnitelno sa vse novi kolonisti oto seaverna i iojna Bolgaria“.

³⁾ Lj. Miletici, l. c. pag. 157.

⁴⁾ *Ibidem* pag. 158.

⁵⁾ *Ibidem* pag. 162.

⁶⁾ *Ibidem* pag. 165.

ocupat pe jumătate de Bulgari din satul *Abnalău* și din satele vecine acestuia ¹⁾.

În locul familiilor turcești ce emigrau din Silistra se așează deasemenea locuitori bulgari ce veneau din Dobrogea română, iar scăderea valorii pământului pe care o adusese această plecare a elementului mahometan fu îndată înlocuită de noua așezare bulgărească. În 1879 Silistra numără în cele 7 mahalale ale sale 1399 case pe cari le locuiau 2915 familii turcești, 529 familii bulgare, 210 familii române, 140 familii armene, 115 familii grecești, 65 familii evreești și 58 familii de Țigani ²⁾.

Statistica făcută din ordinul lui Bieloserkovici, guvernatorul Dobrogei în timpul ocupațiunei rusești (1878) numără pentru districtele Tulcea, Măcin, Hârșova, Babadag, Kiustengea, Medgidia și Sulina 4.750 capi de familie de naționalitate bulgară repartizați astfel: orașul Tulcea 814, districtul Tulcea 465, distr. Măcin 332, distr. Babadag 2068, și distr. Sulina 12 ³⁾. Tot pentru 1877 o statistică a Dobrogei care coprindeă însă și sangiacatul de Varna pe lângă cel al Tulcei, ne dă cifra de 57.000 de bulgari ⁴⁾.

* * *

După cucerirea Dobrogei, prima numărătoare pe naționalități din 1879, alcătuită de ministerul de interne cu adresa No. 1466 din 20 Ianuarie, ni-i reprezintă pe Bulgari după comune și capi de familie astfel: *plasa Babadag*: Ali-bechioi 7, Armutlia 97, orașul Babadag 170, Baschioi 199, Beidaut 218 (aici sunt trecuți și Găgăuții), Canlă-Bugeac 108,

¹⁾ *Ibidem* pag. 166.

²⁾ F. Kanitz, *La Bulgarie danubienne et le Balcan* [études de Voyage 1860—1880] Edition française Paris 1882 pag. 507.

³⁾ L. Ionescu, *Dare de seamă a jud. Tulcea* p. 26—29.

⁴⁾ E. G. Ravenstein, *The populations of Russia and Turkey*, în journal of. the statistical Society of London. vol. 40, 1877 pag. 433—459

Casimcea 201, Congaz 163, Caranasuf 156, Ceamurlia de sus 242, Ceamurlia de jos 159, Cogelac 65, Caramanchioi 183, Casapchioi 257, Enisala 10, Nalbant 70, Potur 173, Toxof 42, Zebil 45. *Total 2565.*

Plasa Tulcea: Agighiol 37, Beștepe 38, Câșla 4, Cataloi 129, Frecăței 61, Mahmudia 15, Meidanchioi 14, Niculițel 10, Parcheș 1, Sarighiol 27, Sarinasuf 49, Somova 3, Telița 8. *Total 396.*

Plasa Măcin: Cârjelari 33, Cerna 250, Greci 2, Isaccea 26, Luncavița 4, Măcin 87. Pecineaga 3, Satu-nou 49, Văcăreni 2. *Total 456.*

Plasa Sulina: Chilia Veche 21, Sf. Gheorghe 4, Satu-Nou 2, Sulina 2. *Total 29.*

Totalul pentru județul Tulcea e de 3446 capi de familie, cu procentul de 25.84%¹⁾.

Pentru județul Constanța nu am putut află o enumerare pe comune a populațiunii bulgare. Cifrele pe cari le dăm mai jos sunt pentru anul 1880 și reprezintă totalul acestui fel de populațiune pe plase. Așă avem pentru plasa Constanța 1.107, pl. Hârșova 330, pl. Mangalia 522 pl. Medgidia 295, și plasa Silistra-Nouă 5.784, formând un total de 8038 familii²⁾.

Dela 1880 până la 1900 numărul lor pentru întreaga Dobroge e următorul: în 1880 pentru județul Tulcea 21.402 iar Constanța 8.038; în 1885 Tulcea 21.851, Constanța 7971; în 1890 Tulcea 24.671, Constanța 9.076; în 1895 Tulcea 24.668, Constanța 11.671; în 1900 Tulcea 26.617; Constanța 12.665³⁾.

A. Isircof, în 1895, însemnă ca centre locuite de Bul-

¹⁾ Luca Ionescu, l. c. pag. 34—35 și tabloul statistic.

²⁾ Scarlat C. Vârnav, *Situațiunea generală a județului Constanța la începutul anului 1903*. Constanța 1904 pag. 24—25.

³⁾ M. D. Ionescu, *Dobrogea în pragul veacului al XX-lea* București 1904 pag. 905.

gari sau unde ei predomină în chip important de la nord la sud satele:

Fricăței, Ienichioi, Hagilar, Congaz, Cineli, Baschioi, Armutli, Satu-Nou, Camber, Camena, Kavgadgi, Caramanchioi, Testemele, Eski-baba, Ciamurli de sus, Ciamurli de jos, Alifaka, Beidaut, Sarighiol, Hamangia, Potur, Sariurt, Irimnic de sus, Casapchioi, Inancișme, Caranasuf, Gargalâc și altele.

În Dobrogea vestică cele mai mari sate bulgărești erau Cerna cu 1462 Bulgari față de 92 Români și Satul-nou cu 402 Bulgari față de 320 Români. Pe valea Carasu se mai aflau în sate, pe cari nu le enumără, precum și dealungul Dunărei în Seimeni, Oltina, Cusgun, iar în orașe locuiau în Tulcea, Babadag, Constanța și Măcin. Numărul exact al Bulgarilor din Dobrogea nu-l dă. Totuși socotește că nu sunt mai puțini de 35.000, dar nici mai mult de 45.000 de suflete. „*Sa credem ca sunt mai mult de 50.000 de Bulgari în Dobrogea, cum o facem adesea, însemnează sa ne înșelam într'un mod grosolan* 1)».

Pentru 1904 statistica ne înfățișează pe Bulgari locuind în satele dobrogene după cum urmează:

Plasa Babadag. Com. Armutlia 784, Babadag 1401, Bașchioi 2043, Beidaut 763, Canlâbugeac 589, Caramanchioi 1302, Caranasuf 1750, Casapchioi 2504, Casimcea 463, Ceamurli de jos 1369, Ceamurli de sus 2050, Ciucurova 7, Cogelac 879, Congaz 1723, Jurilofca 6, Nalbant 506, Ortachioi 16, Potur 1367, Sarichioi 28, Slava rusă 26, Toxof 732, Zebil 352. *Total 20670.*

Plasă Măcin. Balabancea 16, Carcaliu 4, Cârjelari 97, Cerna 537 (aici se vede că cifra dată de A. Isircof e exagerată), Greci 106, Isaccea 178, Luncavița 30, Măcin 390, Pecineaga 16, Pisica 3, Satu-Nou 393, Turtucaia 8, Văcăreni 9, *Total 1791.*

1) A. Isirkov, *Romunška Dobroza* (Bulgarski Pregled V) pag. 80.

Plasa Sulina. Chilia veche 55, Satu-Nou 14, Sf. Gheorghe 21, Sulina 45. *Total 125.*

Plasa Tulcea. Agighiol 10, Beștepe 329, Cataloi 855, Câșla 59, Frecăței 588, Mahmudia 79, Malcoci 12, Meidanchioi 98, Morughiol 19, Nicolitel 29, Parcheș 12, Sarighiol 2, Sarinasuf 165, Satu-Nou 17, Somova 11, Telița 70. *Total 2359.*
Orașul Tulcea 4688.

Totalul județului Tulcea era deci de 29.633 suflete ¹⁾, După vechime ei se pot încă grupă, pe plăși, în modul următor: 4049, capi de familie în plasa Babadag, sunt dobrogeni găsiți la 1877 și 130 veniți după reanexare; în plasa Tulcea 328 vechi și 107 noi; pl. Sulina 29 înainte de 1877, 15 după acea dată; iar în plasa Tulcea 466 vechi și 14 noi.—Orașul Tulcea numără 803 găsiți aici de administrațiunea românească față de 274 sosiți apoi din diferite părți.

Pentru județul Constanța avem, după recensământul general al populațiunei pe anul 1902, următoarele cifre pentru populațiunea bulgărească considerată pe localități:

Plasa Constanța. Orașul Constanța 658 familii, Caraharman 199, Peletlia 276, Dorobanțu 1, Caracoium 5, Cogealia 12, Mamaia 2, Palazu mic 46, Tașaul 24, Gargalâcul mare 410, Gargalâcul mic 578, Sahman 6, Hasancea 1, Mahometcea 27, Murfatlar 12, Omurcea 7, Anadolchioi 125, Canara 244, Palazu mare 38, Pazarlia 1, Seremet 32, Agigea 27, Hasiduluc 4, Laz-mahale 20, Techirghiol 58.

Plasa Hârșova. Rahman 6, Cadi-Câșla 6, Ciobanu 26² Dăeni 18, Gârliciu 13, Hârșova 247, Ostrov 5, Muslubei 1, Boascic 3, Topal 1, Topolog 13, Făgărașu nou 1, Urumbei 1.

Plasa Mangalia. Azaplar 9, Carachioi 1, Mustafaci 32, Calfachioi 7, Caraomer 1, Cerkezchioi 5, Dauluchioi 1, Docuzaci 6, Ghiuvenlia 9, Cavaclar 30, Mangaci 10, Acargea 6, Cadichioi 7, Casimcea 2, Chiragi 18, Papucci 6, Valala 19,

¹⁾ L. Ionescu, l. c. pag. 20 și tabloul statistic ce urmează.

Amzacea 2J, Casîeci 12, Buiuc-Enghez 14; Copucci 193, Gheringie 38, Mangalia 127, Carlichioi 9, Muratan-mic 5, Urluchioi 14, Musurat 5, Abdulah 5, Osmanfaca 3, Osmancea 12, Tuzla 278, Acbaşi 2, Caracicula 22, Hagilar 16, Hanlâc 1, Sarighiol 7, Topraisari 11.

Plasa Medgidia. Alacap 9, Cheostel 3, Docuzol 3, Caratai 8. Chioseler 8, Cerna-Vodă 151, Alibei-Ceair 1, Cocargea 9, Sususali-Bei 13, Mahmut-Cuiusu 10, Medgidia 100, Rasova 41, Băltăgeşti 7.

Plasa Silistra. Almalău 1644, Asarlâc 330, Cherim-Cuis 3, Chiol-punar 206, Bugeac 112, Canlia 1048, Dobromirul din deal 227, Dobromirul din vale 531, Carvanumare 149, Carvanu mic 148, Velichioi 2, Cuzgun 10, Bazarghian 14, Enişenlia 98, Nastradin 42, Techechioi 7, Gârliţa 903, Galîţa 238, Cniugiuc 564, Esechioi 619, Calaiici 4, Lipniţa 780, Hairanchioi 15, Oltina 2, Ostrov 79, Parachioi 9. Regep-Cuius 5.

Totalul deci ar fi de 12.188 ¹⁾.

Aproape aceleaşi cifre le avem şi pentru anul 1905, adică 12.245 de Bulgari pentru judeţul Constanţa, 29.633 pentru judeţul Tulcea făcând un total de 41.978 ²⁾.

* * *

Din cele spuse până acuma rezultă că faţă de relaţiunile pe cari le avem asupra Bulgarilor din Dobrogea, între 1850—1865, ei nu locuiau pe atunci toate localităţile cari, după cele arătate mai sus, astăzi coprind într'un număr mai mare sau mai mic, populaţiune bulgară. Aceasta însemnează, că mai cu seamă după această vreme s'au aşezat într'un număr din ce în ce mai mare în satele dobrogene, în cari au trăit şi sporit, până în zilele noastre, iar uneori parte din ei au trecut

¹⁾ Sc. Vârnav, *Jud. Constanţa* pag. 24—25 şi tablourile statistice următoare.

²⁾ C. D. Pariano, *Dobrogea şi Dobrogenii*. Constanţa 1905 pag. 4.

și în ținuturile vecine, mai cu seamă în Dobrogea bulgară sau regiunea Deliormanului și a Varnei. Aceste lucruri dovedesc cu prisosință origina lor nouă în Dobrogea, unde provin din emigranții, ce au cutreerat-o în drumul de emigrare spre Rusia sau întorcându-se înapoi în Bulgaria.

Așa fiind, concluziunea la care am ajuns e cea mai conformă cu adevărul. Dealtminteri aceiași e concluziunea la care au ajuns și învățații bulgari cari s'au ocupat în mod științific și serios și pe care faptele de ordin istoric, etnografic și filologic o dovedesc cu prisosință.

* * *

Originea nouă a Bulgarilor dobrogeni o arată și anumite considerații de ordin lingvistic.

Vechii locuitori din regiunea Dunărei numiți «*Erljici*» sau «*Erlji*» — băștinași — (dela vorba turcească *jer* = loc) „*Horcòi*“ sau „*Orcòi*“ se deosebesc de cei ce locuiesc prin Stara-Planina, Tracia, «*priselci*» (hinzugewanderten) «*Balkan-dzii*» sau «*Balkanci*», «*Otejuzlii*», sau «*Otèjofcani*» (de la vorba turcească «*otejuz*»), în ceiace privește limba.

Forma articulată a substantivelor masculine accentuate la genitiv singular se termină în *ò* și *o* (între *o* și *u*), sau chiar în *u* simplu pentru cele neaccentuate la *Erlji* sau *Horcòi*, spre exemplu: *nosò*, *mostò*, *stòlu*, *cilàku*, *pòpu*.

Aceleași forme pentru locuitorii din Bulgaria muntoasă și din regiunile Traciei se sfârșesc în *ăt* sau *ă*, de exemplu: *nosă(t)*, *stolă(t)*, *cilăcă(t)*¹⁾.

Femeile «*Balkandzjka*» poartă o haină de lână, ca un fel de capot, care acoperă în acelaș timp trunchiul cu sân cu tot (Leib und Rock zusammen) numită «*Sukman*» sau «*Cukmàn*» spre deosebire de cele «*Horcòi*» cari obișnuiesc

¹⁾ Lj. Miletici, *Das Ostbulgarische* (Schriften der Balkancommission, Linguistische Abteilung col. 20—21); Lj. Miletici, *Staroto naselenie* pag. 23—24.

să îmbrace în locul rochiei două fote, una înainte și alta înapoi, întocmai ca țărăncile noastre din regiunile unde se poartă un asemenea port. Aceste fote de diferite forme și culori se numesc «*Pestemâl*» (vorbă turcească) «*Zaviska*» și «*Korbuka*». Asemenea fote se poartă și în partea vestică a nord-estului Bulgariei precum și în nord vestul Bulgariei, numindu-se «*Tokmenik*» și «*Volnenik*». Bărbații «*Horcoi*», se îmbracă cu un fel de pantaloni strâmți, de culoare albă, numiți «*Bodènci*», «*Birnèci*» sau «*Benevreci*» spre deosebire de «*Balkandzii*», cari poartă un fel de șalvari de lână neagră foarte largi, cum se poartă și la noi prin părțile Ialomiței, Vlașcei etc. Pentru aceasta «*Balkandzii*» sunt numiți și «*Bulgari negri*» (Cerni Bolgari) sau «*Cernite*»¹⁾.

Dialectul în *o* al «*Horcoilor*» s'ar fi întins odinioară pe toată linia Dunărei dela Marea Neagră și până la râul Isker, care se poate socoti ca cea mai veche graniță de vest bulgară, pe când astăzi se întinde dela Varna și până la Iantra. Vechi și curat s'a păstrat în regiunile Șumen, Preslav, Novipazar și Provadija. Cel în *a* se menține în regiunile Balcanilor sudici, Tracia etc.

Studiile de limbă au arătat că în Dobrogea Bulgariei provin din regiuni unde se vorbesc ambele dialecte, regiuni însă cari se află în nord-estul Bulgariei. Și aceasta arată până la evidență că sunt o populațiune de adunătură, ce s'a refugiat aici din diferite părți ale Bulgariei.

Priu urmare vom avea, și în Dobrogea românească, Bulgari cari vorbesc în dialectul cu *o* și cu *ă*. Ca port se pare că s'a impus cel al «*Balkandziilor*», care se întâlnește

¹⁾ O mare asemănare există deci între portul «*Horcoilor*» din Bulgaria și portul nostru românesc din părțile Olteniei și României muntoase. Mai multe lămuriri și explicații în această privință se găsesc în lucrarea d-lui *N. Iorga*, *Portul nostru național* (Vălenii de Munte) unde se admite că aceasta este o moștenire de la populațiunea băștinașă a întregii peninsule balcanice, traco-ilirică.

la toți Bulgarii din Dobrogea, și pe care l-au împrumutat chiar unii din vechii Români dobrogeni.

Faptul că aceiaș varietate de limbă se întâlnește la toți locuitorii din jurul Silistrei ca și la cei ce formează astăzi populațiunea Dobrogei, ne silește să admitem că cei dintâi înainte de a se așeză în regiunea Silistrei au zăbovit multă vreme prin Dobrogea ¹⁾.

«Elementul emigrării, căruia se datorește astăzi întreaga populațiune din Dobrogea veche și nouă românească, precum și din ținuturile vecine Varnei, provine din *Șumla Provadia*, din Balcanii răsăriteni (între Cotel și Gulița), din Tracia, împrejurimile Slivnei, Iambol, Kavacii și Adrianopole. Mulți sunt și din Cotel. Ca și Erehecenii și Gulicenii se prezintă buni colonizatori sătenii Aitoșeni, din satele Copara, Oraman, apoi din satele Glavăn (Cavaclii), Adrianopolenii și mai ales cei din spre Cârclise. Din Bulgaria de nord, element de colonizare energic și tare sunt emigranții din satele *sârđtelii*, așa numiții în Silistra *sicovți* din care sunt mulți în Dobrogea românească și în Basarabia ²⁾.

Cercetând proveniența acestor fel de coloniști din Dobrogea românească vom vedea, după graiul ce-l vorbesc și după amintirile despre locurile de unde au plecat, că sunt noi și vin din regiunile mai sus numite.

Incepând cu orașul *Tulcea*, locuitorii din el provin unii din satele din prejur, adică din județ, iar alții sunt veniți direct din Cotel și Șumla așezându-se ca negustori ³⁾. În *Freacăței*, sunt Români și Bulgari din diferite părți.

În *Beștepe* sunt Bulgari de diferite origini. *Enichioi*

¹⁾ Lj. Miletici, *Das Ostbulgarische* col. 30.

²⁾ Lj. Miletici, *Staroto naselenie* pag. 167—168.

³⁾ Ibidem pag. 173; C. Iirccek, *Das Fürstenthum Bulgarien* pag. 86 vorbind despre Bulgarii veniți din Cotel în Tulcea ne spune chiar cum unul din ei își păstră cimpoiul în casa de bani, iar după ce-și termină afacerile din timpul zilei. cântă cu el seara melodii triste ce treziau amintiri de duioșie din îndepărtatele ținuturi ale patriei.

(astăzi M. Cogălniceanu) coprinde *zaralii* din spre Stara-Zagora vorbind dialectul cu *at*¹⁾. În *Agighiol* sunt Găgăuți Greci și Bulgari dinspre satul *Coparan* plasa Anchial, și Bulgari cari înainte de a se așeză aici au stat în satul Hamamgia.

Un Găgăuț, din acest sat, îmi spune că e din părțile Turtucaiei, și că a venit de acolo în Dobrogea fără să mai fi fost prin Basarabia. Cunoștea de aproape Bucureștii, de oarece de copil mic petrecuse prin împrejurimile lui ca grădinar. Vorbiă despre el cu mult regret și doreă să-l mai vadă.

Congaz, sunt *sikovci* din satul Cercovna, plasa Pravadia, și unii dinspre Stara-Zagora. Alții sunt emigranți în 1828 din vechii locuitori ai satului Gebege (Belevo) plasa Varna. Cu toate acestea nu s'au așezat de atunci în aceste sate, ci vor mai fi umblat rătăcind, de oarece la 1850, în harta etnografică a lui I. Ionescu e arătat ca sat curat tătaresc. De abiă după 1861, Peters ne spune că locuiau și Bulgari. Socotim deci că greșit crede Miletici că sunt aici din 1828.

Iagilar, Bulgari de origină necunoscută. În *Nalbant* sunt Iambonii sau Iambolii din Iambol cari vorbesc dialectul cu *at*.

Cineli, adrianopoleni. — *Alibeichioi* Greci din satul *Acdere*, în apropierea Varnei, și puțini Bulgari. — *Baschioi*, Iambolii cu dialectul în *at*.

Armutlia « sat turcesc cu puțini Bulgari », spune Miletici, fără a indica origina lor. Astăzi Turci aproape nu mai există. La Ionescu, 1850, Armutlia e locuită numai de Tătari.

Se poate că după plecarea Tătarilor mulți Bulgari din Camber, sat vecin, precum și din alte părți, — poate chiar noi coloniști din Basarabia — să se fi stabilit aici.

¹⁾ Lj. Miletici, *Staroto naselenie* pag. 173; Lj. Miletici, *Das Ostbulgarische* col. 197. Toate informațiunile în privința locului de unde provin sunt luate din aceste două lucrări ale lui Miletici.

Satu-Nou, Bulgari din diferite părți.

Camber. Cei de aici provin din satul *Glavani* (Kavaclii). Peters spune (pag. 52) că atunci locuiau în Camber și Moldoveni la olaltă cu Bulgarii.

În *Cerna* sunt mulți Bulgari. Unii sunt din satul *Dragojevo*, districtul Preslav, alții din satele *Sm'adovo* și *Ris*. Toți vorbesc dialectul în *o*, afară de cei din *Ris*¹⁾.

Babadugul coprindeă în 1902, o mie de suflete provenind din diferite părți. *Kamena* are Bulgari de origine necunoscută.

Ceamurlia de sus, sunt *sikovci* din satele sârte Crivna, Ravna și altele din plasa Pravadia. Limba lor prezintă particularitățile dialectului în *o*.

Ceamurlia de jos. Se află amestecați, din satele sârte (plasa Pravadia), din satul *Dragoevo* (pl. Preslav) și Traci din regiunea Iambolului.

Eski-baba. Puțini Bulgari din diferite părți.

Beidaut. Bulgari Găgăuți din satul *Hambarla-Karaagaci* și Slivneni din satul Haidar și altele. Graiul e cel caracterizat prin *ăt*.

Paşa-Câșla, locuitori din satele *Dragoevo*, *Ris*, *Sm'adovo*, (plasa Preslav) și din Tracia. Dialectul e cel în *o*.

Potur. Sunt de proveniență din satul *Sm'adovo* (pl. Preslav). Dintre aceștia din *Potur*, se trag și o parte a Bulgarilor din *Sarinasuf*.

Kasapchioi. Locuit de *Dragoevceni* (din satul *Dragoevo*, plasa Preslav), amestecați cu alții din *Sm'adovo*, *Ris*, (aceiaș plasă). și Traci din Tracia, așa numiții „*Tocani*“.

Caranasuf. Bulgari din *Ris* și *Sm'adovo* (pl. Preslav).

Sarighiol. *Sikovci* din *Șumla* și *Provadia*. Graiul acestora ca și acelora din *Casapchioi* este cel în *o*.

---

¹⁾ Lj. Miletici, *Das Ostbulgarische* col. 30.

Sariurt. Iambolii cu dialectul în *ăt* ca și cei din *Hammangia* cari provin din Slivnen și Iambol.

În *Alifaca*, *Testemel*, *Irimlic* și *Inan-Ceșme* sunt Bulgari din timpuri recente.

Ghelpunar, adrianopoleni; *Demirge*, din Iambol;

Dobromir, adrianopoleni; *Parachioi*, Bulgari emigrați din diferite părți; *Garvănul mare* și *mic* Bulgari emigranți amestecați, veniți aici după 1877, în locul Turcilor.

Lipnița, slivneni și iamboleni cu graiul în *at*.

Cășla, din satul Glavan, cavaelii; *Canlia*, erhecenii și galiceni; *Cuiugizuc*, slivneni cu dialectul *at*; *Gârlița* slivneni cu acelaș dialect; *Galîța*, sicovți și slivneni din preajma Slivnei cu dialectul în *o* ca și acei din *Esechioi* cari sunt sicovți. În acest din urmă sat locuiau la un loc, odinioară, Turci și Bulgari. Cei dintâi au emigrat, rămânând astăzi numai Bulgari.

Bugeacul e locuit jumătate de Bulgari cu graiul caracterizat prin *ăt* și cari provin din preajma Slivnei și Iambolului, iar cealaltă jumătate de Români.

Almalău. Jumătatea populațiunei bulgare e din Grebenci, iar cealaltă jumătate sunt sicovți. Aceștia din urmă s'au fixat aici la 1812 și provin din satele: Enevo (Iânevo), Caspicean, Ravna, Krivna și Marcovcea din plășile Novipazar și Provadia.

Cei din Caspicean au stat la 1812 în Călărași, iar apoi o parte din ei au trecut înapoi fixându-se în Almalău. La acești fugari din jurul Silistrei se va fi referind poate reclamațiunea care constată așezarea forțată a lor și folosința chiar de anumite lucruri ce nu le aparțineau ¹⁾.

Afară de acestea ei se mai află împrăștiati și în o mulțime de alte sate, — pe cari cifrele arătate mai sus nu le indică — însă într'un număr foarte mic, mai cu seamă ca negustori și cârciumari.

* * *

¹⁾ Vezi mai sus, pag. 28.

Faptele acestea conclud în mod evident asupra noutății lor. Cele două dialecte — în *o* și *at*, — găsiindu-se astfel amestecate fără a se putea fixa oarecare zone ce le-ar putea delimita în mod precis, precum și varietatea locurilor de unde provin, arată până la evidență că n'au o vechime în Dobrogea de nici o sută de ani. De aceea cu drept cuvânt spune Miletici; „*Sa credem ca în Dobrogea, exceptând orașele este și populație veche-bulgară, ar fi sa ne înșelam singuri*“¹⁾. Aceasta o arată și faptul că în biserică chiar, cartea bulgărească se găsește numai de pe la 1860, cartea rusească de pe la 1830, iar înainte de aceste date numai cartea românească purtând pe ea în graiu românesc însemnarea vechilor preoți și dascăli, vechilor ctitori țărani din neamul nostru²⁾.

* * *

Cu toate acestea, influența exercitată asupra băștinașilor pare a fi fost destul de serioasă. Portul Românilor dobrogeni pe cari stăpânirea românească i-a găsit, e vădit influențat de acela pe care-l poartă acești «balcangii». Bărbatul bulgar umblă îmbrăcat cu pantaloni negri, largi în fund și strânși pe picioare dela genunchiu în jos, numiți «găști».

Peste cămașa care acoperă trupul poartă un «ilic» iar iarna «zăbun»; pe cap căciulă sau pălărie; în picioare opinci cu obiele de lână și acestea strânse cu niște ațe de păr de cal, din coadă sau coamă, numite „*vânări*“. În zilele de săr-

¹⁾ Lj. Miletici, *Staroto naselenie...* pag. 168 „Da si mislimo, ce vā Dobrudja, kato izklicimo gradovetea, ima i starovreamsko bulgarsko naselenie, bi bilo golcama samoizmama». Lj. Miletici, *Das Ostbulgarische* coloana 19. «Es ist aber Thatsache, dass ausser diesen Gagauzen, ausgenommen auch die wenigen griechischen Colonien, die ganze übrige christliche Bevölkerung in den Bezirken von Varna, Balcik, Dobric und zum Theil in Novi-Pazar, Provadija, Kurtbunar und Silistra, sowie in ganz Dobrudza, sich als neu colonisiert erweist, d. h. nicht älter als 100 Jahre, in seltensten Fällen etwa anderthalb Jahrhunderte dort ansässig ist .

²⁾ N. Iorga, *Ce reprezintă în Dobrogea*, Vălenii de Munte 1910 pag. 19.

bătoare poartă și ghete. Ca haine pentru vremuri de zloată și iarnă au mantaua, făcută din abă albă și cojocul din piele de oac, lung până la pământ, sau scurt, un fel de bondiță; uneori pieptare fără mâneci.

Femeile sunt îmbrăcate pe dedesubt cu o cămasă albă de pânză lucrată în casă, cu mânecile lungi și largi; de obicei cămașa este mai lungă decât rochia și are cusute flori pe poalele ei. Deasupra ei se află rochia, sucman, făcută dintr'oringură bucată astfel încât acopere întreg corpul, cuprinzând și pieptul. În față au un șorț de lână numit «pistelcă».

Pe cap fetele ca și femeile, deasupra părului, au un fes-roșu de formă rotundă, peste care se îmbrobodesc cu «ciumberul», care de obicei e de culoare galbenă. Acest obicei l-au împrumutat și femeile române, cari de îndată ce s'au măritat trebuie să poarte *fesul*, pentru a se deosebi de fetele tinere. De aici una din obligațiunile mirelui la nuntă este și aceea, de a-i procura soției un fes pe care chiar de a doua zi trebuie să-l poarte.

Fetele bulgare, în zilele de sărbătoare, își atârnă legate de fes niște mici ornamente de mărgele numite „*muzurchi*“, iar pe frunte un fel de zale de bănuți de argint. La gât au salbe formate din galbeni, rubiele, mahmudele și lefți turcești. Aceste salbe se moștenesc din părinți în copii, fără a fi înstrăinate sau schimbate.

În picioare au ciorapi de lână și iarna și vara, însă nu-i poartă decât în zilele de sărbătoare, căci în celelalte zile umblă cu picioarele goale numai în papuci numiți „*calcați*“.

În interiorul casei femeile și chiar fetele obișnuiesc să poarte, mai ales în timpul iernei niște papuci de stofă, cari acopăr întreg piciorul, numiți *stârlici*.

Toată îmbrăcămintea bărbatului și a femeii se lucrează în casă, mai ales în timpul toamnei și iernei. O adevărată artă au în ceiace privește vopsitul lânurilor, servindu-se de mordanți vegetali foarte puternici.

De când agricultura a luat o dezvoltare disproporționată, lucru ce silește familia întreagă de a-și petrece timpul mai mult la lucrul câmpului, confecționarea îmbrăcămintelor în casă a început să decadă și citurile orașelor pătrund puternic și în satele de Bulgari ca și la Românii din Dobrogea.

În general Bulgarii sunt de o moralitate foarte severă. Modul de orânduire al gospodăriei, felul de clădire al casei, ca și chipul în care se mobilează interiorul ei se vor arăta în capitolul ce va trata această chestiune la Românii din Dobrogea, căutând să vedem punctele de asemănare și de deosebire cari se întâlnesc la toate naționalitățile conlocuitoare din această regiune.

ALEXANDRU P. ARBORE

IMPORTANȚA STRATEGICĂ A DOBROGEI

Anii 1912 și 1913 au făcut ca mulți Români să-și aducă aminte de importanța strategică a Dobrogei.

Dela general la soldat, dela deputat la cel din urmă cetățean, știe că războiul din 1913, România l-a purtat ca să dea Dobrogei o frontieră strategică necesară garantării contra oricărei invaziuni.

Puțini însă sunt aceia ce-și dau seama de aceste cuvinte, și anume: importanță și frontieră strategică și de aceia voi căuta în acest studiu să deslușesc întâi, ce se înțelege prin strategie în general și apoi care este importanța strategică a Dobrogei.

Strategia este studiul care are de obiect dirijarea generală

a armatelor, alegerea scopului de atins și atitudinea (defensiva sau ofensiva) de luat.

Dirijarea generală a armatelor implică cunoașterea exactă a terenului și deci un studiu de geografic se impune.

Scopul de atins este distrugerea inamicului, care și el depinde de forțele în prezență, de frontierele și poziția regiunii în raport cu probabilitățile inimici.

Atitudinea deasemeni, în plus că cere o pregătire diplomatică făcută din timp de pace.

În studiul care-l voi face asupra importanței strategice a Dobrogei, nu mă voi lega de forțele în prezență, ci numai de considerațiunile geografice și voi schița importanța lor din punct de vedere militar pentru dirijarea trupelor, a scopului și a atitudinii de luat.

Considerațiuni geografice.

a) *Forma generală a regiunii.* Dobrogea este o fâșie de pământ cuprinsă între Dunăre la Vest și Nord, Marea Neagră la Răsărit și o linie convențională ce pornește aproximativ la 15 klm la Sud-Vest de Turtucaia și se termină cam tot atâta la Sud de Ecrene (v. harta).

Se aseamănă foarte mult cu două trapeze suprapuse pe baza mică ce ar fi făcută din valea Carasu, iar bazele mari ar fi la Nord Dunărea, iar la Sud linia convențională Turtucaia-Ecrene.

Această fâșie de pământ, are o lărgime pe valea Carasu de 60 klm. iar la Sud și Nord cam de 300 klm.

Valea Carasu împarte formele de teren în două, ce în strategie se zic eșichiere.

În studiul ce voi face voi studia eșichierul dela Nordul și Sudul văii Carasu.

Eșichierul dela Nord de valea Carasu.

Formele de teren dela Nord au aspectul unei palme care

s'ar găsi cu podul așezat în Măcin (Vârful Tuțuiatul), iar degetele s'ar găsi răsfirate spre Răsărit și spre Sud.

Vom găsi deci înălțimile Măcinului care se împing spre Ghecet și Galați, obligând Dunărea să facă cotul din fața Galaților și această înălțime constituie o bună poziție de oprire spre Reni.

Spre Răsărit din piscul Tuțuiatul se despart colinele Isaceei cu înălțimi până aproape de 300 metri și cari dela Isaceea se numesc colinele Tulcei, care au până la 200 metri. Din colinele Tulcei se ramifică printre Telița și lacul Babadag înălțimile Uzun-Bair, cari încercuesc lacul Razelm.

Tot din piscul Tuțuiatului spre Sud-Est se despart colinele Nicolitelului, colinele Babadagului, înălțimile centrale ale Dobrogei și care se întind până deasupra Medgidiei sub diferite numiri și anume: spre Dunăre avem dealul Ramazan și Dulgherului, ce se termină în fața Hârșovei prin pante abrupte, constituind o poziție importantă militară, iar spre mare sunt: dealul Testemel, dealul Sarighiol cari taie șoseaua națională Tulcea-Constanța între Taliverde și Cogeaalac, unde dealul poartă numele de dealul Cogeaalac și care constituie o importantă poziție de oprire.

Linia de despărțire a apelor între dealurile dintre Dunăre și Mare este formată de dealul Inșiratele, ce se termină în fața Medgidiei cu dealul Dorobanților.

Eșichierul dela Sudul vaei Carasu. — Această regiune constituie un podiș care merge înălțându-se dinspre Valea Carasu spre Sud-Vest constituind platoul Deliorman. Prin Deliorman se înțelege podișul de deasupra Silistrei, coprins între râul Oltina, Dunăre și depresiunea din prejurul Rusciucului (Valea Beli-Lom) sub forma unui triunghi.

Toate aceste culmi pornesc de pe teritoriul nostru de pe malul Dunării, unde au înălțimi de 120—140 m. și ating pe teritoriul bulgar înălțimi de 400—500 m.; Spre Sud-Est

se termină cu un platou ce are pantele dulci și ia forma unei câmpii.

Linia de despărțire a apelor între Dunăre și Mare este trasată de înălțimile Dobrici (Bazargic), Caraomer, Cocargea-Copadin-Medgidia.

Regiunea dela Apusul acestei linii și în special cea vecină Dunărei este tăiată de o sumă de văi care sunt toate pline cu apă și mlăștinoase, iar dela înălțimea Silistrei formează platoul zis al Deliormanului, pe care frontiera noastră politică de azi îl împarte în două, tăind în curmeziș văile și vâlcelele ce se nasc din creasta lui topografică și care am spus că se găsește pe teritoriul bulgar.

Frontiera politică este trasă deci în defavorul nostru din punct de vedere militar.

Cele mai mari înălțimi sunt în jurul Dobriciului 300 metri, iar cele mai mici în regiunea Silistrei-Turtucaia.

Regiunea dela Răsăritul liniei de despărțire a apelor, este o regiune ce are aspectul unei vaste câmpii monotone.

Toată Dobrogea și mai ales Dobrogea-Nouă (sudică) este o regiune de stepă lipsită de apă.

Hidrografia.

Dunarea. — Din dreptul lacului Greaca ambele maluri ale ei aparțin României. Malul drept mereu mai înalt ca cel stâng.

Udă următoarele orașe: Turtucaia, Silistra, Ostrov, Cernavodă, Hârșova, Brăila, Galați, Isaccea, Tulcea, Sulina și Sf. Gheorghe.

Intre Turtucaia și Silistra, Dunărea este adunată în albia sa, lăsând prin mijlocul ei o mulțime de insule ca Coslugea, Călinescu, Cusuiu, în dreptul Turtucaeii și care sunt foarte importante din punct de vedere militar, servind atât la arun-

care a unui pod, cât și la apărarea lui, după cum și a flotei ce ar acoperi construirea și apărarea lui.

Dela Silistra Dunărea curge pe lângă malul drept și la vreo 2 klm. Nord-Silistra, se împarte în două: Dunărea propriu zisă și Borcea. Intre aceste două brațe rămâne un ostrov foarte mlăștinos și acoperit în mare parte cu lacuri numit Balta de Sus; care se termină la Hârșova între Gura Văii și Vadul Oilor.

Malul Dunărei între Silistra și Ostrov este ridicat și abrupt spre Dunăre; între Ostrov și Cerna-Vodă deasemenca, însă întrerupt din distanță în distanță de văile râurilor ce le vom studia imediat și care toate înainte de a se vărsa în Dunăre se varsă într'un lac cu scurgerea în ea.

Dela Cerna-Vodă malul e ridicat până la Hârșova. Acți în punctul zis al Vadul Oilor, Dunărea se desparte din nou în două brațe pentru a închide un alt ostrov ce se numește Balta de Jos și care se termină la Ghecet.

Vadul Oilor după cum se vede este un punct de o importanță militară, căci dela Nord de Silistra și până la Brăila, este un singur loc unde s'ar putea svârli vreodată un pod.

Dela Ghecet, Dunărea se îndreaptă dela Nord către Nord-Est străbătând un șes larg și mlăștinos pe ambele maluri. Cel de pe malul drept este larg cam de vreo 10 klm. și este dominat de Dealul Bugeacului, înălțime care a avut și are importanță militară. Toți își aduc aminte și vizitatorul va vedea și astăzi tranșeele turcești ce vorbesc despre războiul dintre Ruși și Turci în 1877.

Intre Galați și Reni Dunărea face cotul zis al Pisiceii, poziție importantă pentru apărarea României, căci prin acest loc se poate interzice Rușilor trecerea flotei lor în susul Dunărei și a oricărui transport, deci apărarea Galaților și a Brăilei.

Dunărea apoi se îndreaptă spre Sud-Vest având amândouă

malurile mlăștinoase și numai în dreptul Cartalului și Isaceei ceva mai ridicat și unde s'ar putea svârli eventual un pod.

Prin acest loc Darius a urmărit pe Sciți în expediția sa contra lor. Când vin însă apele mari, construcția podului e foarte grea chiar și aici.

Dela Isaceea, Dunărea are ambele țărături numai mlăștinoase și dela Paltageanca se împarte în două brațe, Chilia și Sf. Gheorghe. Chilia ce face frontiera spre Rusia, iar Sf. Gheorghe ce din jos de Tulcea, dela Ceatal 7—8 klm. spre sudul Tulcei, se împarte din nou în Sulina și Sf. Gheorghe. Numai Sulina este navigabil și aceasta din cauza întreținerii ce o face Comisiunea Europeană Dunăreană. Dunărea căutând mereu să împotmolească Sf. Gheorghe și Chilia, cu toate muncile depuse, au fost imposibil de a fi făcute navigabile.

Intre aceste trei brațe se găsește o regiune zisă Delta Dunării, regiune mlăștinoasă și foarte insalubră, care în ultimii 2 ani din cauza inundațiilor, a fost aproape completamente acoperită cu apă. Cu toată munca depusă pentru a se putea face o regiune locuibilă a fost imposibil, și cred că va fi imposibil; deci întreagă această regiune constituie un grozav obstacol militar și greu se poate încerca vre-o operație în această parte.

Dela Isaceea în jos nu mai pot fi treceri peste Dunăre. Unele cărți militare vorbesc de o trecere dela Tulcea la Ismail; o cred imposibilă atât din cauza Deltei, cât și din cauza malurilor care n'ajută pe nici unul dintre atacători de a susține o aruncare de pod aici.

Afară de acest fluviu mare care udă România, Dobrogea nordică are râurile *Telița* și *Taița* ce se varsă în lacul Babadag și isvorăsc din dealurile Nicolitelului, despărțind culmele Isaceei de dealurile Nicolitel și Babadag; însă ca volum de apă sunt foarte mici neconstituind decât spre Babadag un obstacol la treceri. Alte râuri sunt *Slava Cerchezească* și

Rusească ce se varsă în lacul Golovița și cari nu prezintă nicio importanță.

Râul Beidaut deasemenea fără nicio importanță.

Casimcea, care după Telița are un volum mai însemnat de apă și care prin modul cum este orientată și prin natura malurilor abrupte formează o bună linie de rezistență contra unui atacător dela Nord.

Râuri fără nici o importanță militară și chiar ca volum de apă ce se varsă în Dunăre sunt: *Roștidere* și *Pecineaga Dobrogea de Sud* (Valea Carasu).

Valea Carasu își are origina dela Vestul Constanței 3 klm. Hasancea, curge dela Est spre Vest și împarte în două Dobrogea.

Până aproape de Kiostel n'are apă decât pe ploi, însă are maluri abrupte; pe restul întinderii conține apă și mlaștină făcând o lățime de cel puțin 1 klm. și care nu se îngustează decât la Mircea-Vodă. Ea are importanță strategică, acți găsindu-se punctele Cernavodă-Medgidia-Constanța obiective vizate de ori și ce inamic.

Importanța ei militară este scrisă și de istorie, aici găsindu-se acele valuri Romane construite în scop de apărare.

La Sudul văii Carasu se găsesc o serie de râuri și anume: Cochirleni, Caramancea, Ghiordumov, Urluia, Beilicului, Oltina, (Dobrici și Canara-Ceair), Gârlița (Canaghiol-Dere, Saslar-Ceair, Kiostea) Ioanița, Bulanlâk-Dere, Iuk-Deresi, Guzgun-Luc, Carasar-Dere, etc., toate având direcția Sud-Vest spre Nord-Est și fiind toate poziții bune apărării contra unei invazi dela Sud.

Partea rea a lucrului constă în aceia că toate își au izvoarele pe teritoriu străin și atunci apărarea poate fi cu ușurință întoarsă. Câtevâ ape fără nici o importanță se varsă în Mare și anume Batova la Nord de Ecrene, Kabaigi-Dere și Mangalia.

Mangalia are importanță că se varsă în lacul cu același

nume, care este în studiu a fi unit cu Marea și a face un adăpost flotei noastre de Mare în caz de războiu.

Căi de comunicație.

Căi ferate. — Dobrogea este străbătută în lățime de calea ferată Cerna-Vodă-Constanța. Această cale ferată cu cale dublă unește cele trei puncte mai importante din punct de vedere militar Constanța-Medgidia-Cerna-Vodă de aici importanța ei militară.

Din vecinătatea stației Mircea-Vodă o cale ferată de importanță strategică este făcută acum de curând și anume: Mircea-Vodă-Copadin-Caraomer-Dobrici și de acî la frontieră. Această cale ferată este făcută numai pentru a servi la gruparea forțelor în jurul Dobriciului și pentru o aprovizionare a coloanelor ce ar operă în această direcție.

O altă cale ferată este în studiu și anume: Medgidia-Tulcea, care până astăzi se găsește făcută și dată în exploatare numai până la Ester. Și această cale ferată deasemenea are importanță militară, ajutând gruparea forțelor dela Tulcea în jurul Medgidiei pe valea Carasu ca bază de operație.

Șosele. — Dobrogea de Nord este străbătută de câteva șosele foarte bine împetrite și întreținute și un număr de alte șosele sunt în curs de a se face.

Șosele naționale ce străbat Dobrogea sunt: Tulcea-Isaccea-Gavărn-Ghecet. Această șosea ar fi foarte importantă din punct de vedere al apărării, însă din cauză că în multe părți șoseaua iese la creastă și este văzută din Rusia, nu permite manevre prin surprindere; șoseaua comunală Tulcea-Telița-Nicolițel de curând făcută, permite a se efectua manevre între Isaccea și Tulcea fiind adăpostită de înălțimele Tulcei.

Șoseaua Măcin-Cerna-Orta-Cluii-Telița-Tulcea permite deasemenea ca în caz de ocupare a șoselei Isaccea-Tulcea,

să se poată unî și mișcă forțele dela Tulcea și cele dela Măcin.

Șoseaua împarte drumul Tulcea-Cataloi-Topalu-Hârșova, permite manevra forțelor din Muntenia spre Tulcea în cazul unui război la Nord, după cum și a forțelor din Dobrogea contra aceluiași inamic care ar fi trecut de la Focșani-Nămoloasa-Galați și ar înainta asupra Bucureștilor.

O șosea națională Hârșova-Constanța și Hârșova-Medgidia are importanță atât pentru apărarea Dobrogei către Nord cât și spre Sud ajutând gruparea forțelor spre Medgidia, sau retragerea forțelor în caz de cădere al Capului de pod Cerna-Vodă și trecerea pe la Hârșova.

Șoseaua națională Tulcea-Constanța, șosea foarte bine întreținută, permite deplasarea forțelor atât spre Nord cât și spre Sud.

Dobrogea sudică. — Mult mai lipsită în comunicație ca Dobrogea nordică, n'are șosele bune decât spre Dunăre, iar restul de drumuri din cauza stratului de löss sunt impracticabile pe timp de ploae, făcând aproape imposibilă deplasarea forțelor în afară de șosele.

Șoselele mai importante sunt:

Șoseaua Cerna-Vodă-Cuzgun-Ostrov-Silistra-Sarsanlar-Turtucaia-Tureșmil, ce este trasată în preajma Dunărei și care este o bună linie de rocadă în cazul când inamicul ar fi trecut frontiera prin platoul Deliormanului și s'ar fi îndreptat asupra celor două cetăți Turtucaia și Silistra, permițând cooperarea forțelor din aceste două cetăți.

Altă șosea națională foarte importantă din punct de vedere militar este Silistra-Alfatar-Tatara-Asen-Akadânlar, iar de aici se desparte în două spre Omurcea și deacolo spre Razgrad, cealaltă spre Rahman-Asicler și deacolo spre Șumla.

Aceste două șosele prin faptul că merg spre două orașe, care sunt centre bulgărești importante, reeasă și importanța lor după cum și a punctelor Akadânlar și Silistra.

Dela Tatar-Asen șoseaua Silistra-Akadânlar se ramifică spre Dobrici formând o bună linie de rocadă pentru trupele ce eventual s'ar găsi pe frontieră.

Șoseaua Silistra pela Bei-Bunar dă în șoseaua Tatar-Asen-Dobrici permițând mișcarea de trupe între Dobrici și Silistra.

Dela Dobrici la Varna este șosea și cale ferată; deasemeni șosea dela Dobrici la Balciș.

Aceste șosele care toate au ca nod Dobriciul ne arată importanța militară a acestei localități.

Din șoseaua Silistra-Cerna-Vodă dela Cuzgun pornește o șosea prin Copadin la Constanța și de la Copadin la Medgidia.

Regiunea dela Estul Dobriciului este lipsită de drumuri

Resurse de trai.

Lipsa de apă a făcut ca cea mai mare parte a Dobrogei să fie lipsită de sate; astfel în Dobrogea nordică satele nu se întâlnesc decât aproximativ din 10 în 10 klm. așa că aceasta împovărează foarte mult traiul și operațiile.

În această regiune trupele pe orice vreme a anului vor fi nevoite a lua bivuacuri sau cantonamente-bivuacuri servindu-se în foarte mare măsură de barace sau bordeie improvizate.

Regiunea despre Sud și spre Dunăre este mult mai populată, sate mai dese așa că trupele vor putea să se hrănească și să locuiască mult mai ușor.

Regiunea dinspre Mare se găsește în aceleași condițiuni ca și regiunea dela Nord.

Solul Dobrogei produce mult grâu, secară și orz. Aproape toate casele sunt prevăzute cu cuptoare pentru fabricat pâinei așa că trupele s'ar putea hrăni în foarte bune condițiuni, asupra locuitorilor. Populația în mare parte se ocupă cu creșterea vitelor și pescuitul, ceea ce înlesnește foarte mult hrana.

Clima.

Este ca și în restul țării, o climă continentală cu mult mai bătută de vânturi. În timpul verii se simte o foarte mare lipsă de ploae, o secetă și o căldură după ora 9 până la 4 p. m. ce face aproape imposibil marșul, lucru ce îngreuiază foarte mult operațiunile.

Scopul de atins.

Înainte vreme și încă azi, mulți din cei ce nu se ocupă cu strategia cred că scopul ei este de a obține rezultatul războiului fără vărsări de sânge, și de aici o mulțime de discuțiuni cum trebuie manevrate trupele în acest scop.

Azi toți cunoscătorii știu că scopul suprem de atins într'un război este distrugerea inamicului.

Războiul purtat de Napoleon în 1812 contra Rușilor n'a dus la nici un rezultat, deși el înaintase și ocupase o bună porțiune de teren însă nu zdrobise pe adversar. Războiul de azi până acum deasemeni nu a ajuns la nici un rezultat și va trebui mult timp până să ajungă, căci cu ajutorul mijloacelor tehnice de azi zdrobirea inamicului implică un timp mult mai îndelungat. Dela început deci, să se știe că scopul războiului este și trebuie să fie zdrobirea inamicului.

Zdrobirea inamicului depinde însă de doi factori: 1) forțele în prezență care și ele la rândul lor variază după organizare, moral și calitate, 2) poziția teatrului de operație întru cât acest teatru poate garanta comunicațiile proprii, poate tăia pe inamic de comunicațiile sale și a-l separa de probabilitii săi amici.

În studiul ce mi-am propus a-l face nu poate fi vorba de forțele în prezență și rămâne deci de discutat poziția Dobrogei în raport cu celelalte teatre de operație și cu pro-

babili inamici, întru cât poate să ne garanteze propriile comunicații și a le amenința pe ale inamicului. Acest lucru depinzând de frontiere le vom studiă imediat.

Poziția în raport cu celelalte teatre de operațiuni.

Prin teatrul de operațiuni se înțelege porțiunea de teren pe care au loc evenimente (operațiuni) militare. Pe asemenea teatre pot avea loc evenimente decisive și atunci teatrul se numește principal, iar în cazul când operațiunile n'ar influența zdrobitor asupra restului de evenimente, teatrul se zice secundar. Din modul cum se presintă țara noastră ca formă, ca resurse și ca administrație, rezultă că vom avea în ori și ce parte s'ar operă, un teatru principal de operații și anume Muntenia, iar restul de provincii Oltenia, Moldova și Dobrogea vor fi teatre secundare.

În raport cu teatrul principal Dobrogea formează aripa despre Est împiedicând orice mișcare a inamicului între Mare și teatrul principal.

Cât privește celelalte teatre secundare, cu Moldova ar avea atingere doar la Galați, iar cu Oltenia nici o atingere. Dacă din punct de vedete geografic nu se ating, din punct de vedere strategic însă operațiunile de pe un teatru trebuie să fie înlănțuite cu cele de pe celelalte teatre.

În raport cu țările vecine Dobrogea se găsește așezată între Rusia și Bulgaria separând complet elementul slav dela Sud de cel dela Nord. Dacă astăzi aceste state se găsesc în luptă și s'ar părea la prima vedere că Dobrogea din această cauză nu ar mai avea nici un rost, atrag atenția cititorilor că războiul ce se desfășoară între Rusia și Bulgaria este un război între guverne și nu este un război dorit de națiuni și dacă Rusia ar putea bate pe Bulgari și să pună stăpânire pe țara lor, atunci numai Dobrogea ar fi fășia de pământ ce s'ar opune acestei uniri și deci la com-

plecta înțărnuire a țării noastre; ajungând fără nici o eșire la Mare cum e cazul Serbiei și al Elveției; trebuind apoi să luptăm pentru această eșire, de o sută de ori mai mult ca azi, contra elementului slav care caută să se întindă spre Sud în Peninsula Balcanică.

Aceasta este importanța Dobrogei din punct de vedere național și militar.

Fruntarii.

Dobrogea are 3 fruntarii: La Nord Dunărea, la Est Marea și la Sud linia convențională Turtucaia-Ecrene.

Fruntaria Dunării. — Am văzut când am făcut studiul terenului că Dunărea este un obstacol serios contra unei treceri, prezentându-se cu totul în folosul nostru pentru asvârliri de poduri sau apărarea teritoriului spre Nord.

Având în vedere însă inferioritatea noastră față de Rusia și apoi că trecerile prin Moldova sunt mult mai importante, rezultă dela început că pe această porțiune de teren România trebuie să se ție numai în defensivă și că pozițiile de pe dealul Bugeacului dela Isaccea, Tulcea și Dealul Beștepe ar constitui bune poziții de oprire.

Cum însă risipirea de forțe pe aceste poziții dela început nu ne-ar putea decât pune în inferioritate, rezultă că aceste pozițiuni nu se vor ocupa decât de forțe neînsemnate, adică posturi de observație, iar rezervele așa zise tactice vor fi grupate în valea Teliței, perinițând această vale a le mișcă atât spre Măcin cât și spre Tulcea, adăpostite.

Rezerva generală (trupa ce să fie chemată a oprî cu orice preț o înaintare spre Sud) trebuie numai decât să se găsească la Babadag, căci se găsește călare pe șoseaua Tulcea-Constanța, opunându-se unei înaintări spre sud și apoi la Babadag este o continuă amenințare pentru trupele ce ar fi trecut Dunărea și se îndreaptă spre Măcin și Hârșova.

Rezultă că fruntaria Dunărei nu o putem utiliza decât în cazul unui război la Nord contra Rușilor și în asemenea condițiuni ne prezintă avantaje nouă.

Presupusă căzută linia Dunărei și Babadagul, bune poziții de oprire spre Sud ar fi dealul Testemel deasupra Hamangiei, altă linie de rezistență ar fi apoi Sarighiol, Coșeală, Taliverde și ultima linie până la Cerna-Vodă-Constanța ar fi Pazarlia-Caramurat-Cicraci.

Însă aceste poziții succesive nu le cred utilizabile, căci rostul trecerei Dunării în această parte nu poate fi decât pentru a întoarce (cădeă în spatele) liniei întărite Focșani-Nămoloasa-Galați și atunci forțele ce au trecut Dunărea s'ar îndreptă cu o parte spre Babadag pentru a-l ocupa și a-și asigura aripa stângă, iar cu restul ar trece fie pe la Hârșova, fie pe la Măcin și apoi s'ar îndreptă contra Bucureștilor. În acest caz Hârșova trebuie întărită și de acî reese importanța strategică a Hârșovei.

Pozițiile care le-am enumerat pot fi socotite numai în cazul unei ofensive ruse cu Bulgaria în această direcție și numai pentru a ușura trecerea Dunărei Bulgarei atrăgând forțe importante în această parte.

Cât privește forțele noastre care ar fi trecut Dunărea în Rusia prin punctele enumerate, servesc pentru ca să întoarcă toate pozițiile ocupate de armatele Rusești pe dealurile Basarabiei contra armatelor dela Nord, și aceasta ar servi mai ales la început, în scopul de a depărta tot mai mult teritoriul nostru de a fi teatru de războiu, ținând seamă că România mobilizează mult mai repede ca Rusia.

Frontiera de Est.

Marea Neagră, prin felul coastei ei se împarte în două și anume regiunea dela Nord de Constanța care este joasă și țărmul e mlăștinos, impropriu oricărei debarcări, și regiu-

nea dela Sudul Constanței care deși este ridicată, are maluri abrupte, apoi în apropierea țărmurilor ape scăzute și nu permite acostarea de vase cu tonaj mare decât la Sulina, Constanța, Mangalia și Balcic.

Cum inamicul dela Sud nu dispune ca și noi de o flotă, nu ne putem teme contra unor operațiuni din această parte până în prezent, rămânând a ne teme numai contra unei incursiuni rusești.

Având în vedere resursele Rusiei, noi niciodată nu vom putea obține superioritatea flotei față de cea rusă, așa că până azi chestiunea unei marine militare este părăsită; și de asemenea pentru a nu expune portul nostru Constanța contra unei bombardări a fost părăsită și fortificarea lui; cred că s'a făcut foarte bine căci Rușii pot prin modul cum se prezintă deschis portul Constanța, să-l bombardeze și apoi să debarce mai la Sud.

Nu va putea fi vorba de o întărire a lui sau a Mangaliei decât în cazul când România s'ar face o flotă de mare și aceasta numai în scopul de a proteja acea flotă.

Apoi cred că nici Rușii nu pot încerca o debarcare în acest loc căci atunci s'ar găsi cu forțele separate, riscând a fi bătuți în parte; și n'ar putea încerca acest lucru decât în cazul când ar lupta fie aliați cu Bulgarii, fie când România ar fi în războiu cu ei, iar Bulgarii ar fi nedeciși, numai în scopul de a-i intimida.

Insă cu trupe relativ puține s'ar putea supraveghea litoralul dela Constanța, la Balcic și deci și această frontieră, s'ar prezenta în condițiuni favorabile apărării țării noastre.

Frontiera de Sud.

Este o linie convențională care taie în curmeziș văile ce iau naștere din crestele Deliormanului de pe teritoriul bulgar. Acest lucru face ca să scadă foarte mult din im-

portanța văilor care ar fi făcut bune obstacole putând a le întoarce cu ușurință. Frontiera închide un patruleter strategic de mare importanță, anume Turtucaia-Silistra-Mangalia-Bazargic, care ar putea servi ca o bună poziție de adunare contra unei invazii dela Sud. Frontiera de azi ne permite a fortifica în mod permanent pozițiile dela Turtucaia-Silistra-Bazargic-Balcic și Mangalia și a face astfel o perdea de fortificațiuni contra inamicului dela Sud. Tot ea închide trecerea cea mai bună ce o puteau avea Bulgarii, trecerea pe la Turtucaia-Oltenița și de unde apoi pe valea Argeșului și Dâmboviței puteau imediat înainta asupra Bucureștilor, obiect vizat.

Să vedem acum dacă frontiera sudică se opune unei invaziuni bulgare și favorizează pe a noastră.

Bulgarii pot avea două planuri de războiu: sau trecerea Dunărei pe la Rusciuk-Giurgiu, sau Nicopole-Turnu-Măgurele, îndreptându-se asupra Bucureștilor, prin aceasta acoperindu-și direct și Capitala; sau să se adune în regiunea Rusciuk-Șumla-Vara și să înainteze să ocupe Dobrogea.

Trecerea pe la Rusciuk-Giurgiu găsindu-se la 40 klm. de Turtucaia și vre-o 60 de București cade dela început și atunci iată importanța Turtucaiei cu fortificațiile ei.

Rămâne numai trecerea dela Nicopole care îndepărtează prea mult pe Bulgari de obiectivul vizat, Bucureștii.

De altfel planul Statului Major bulgar nu era acum câțiva ani de a trece prin acea parte, ci de a se grupa în regiunea Rusciuk-Șumla-Varna putând opera și în Dobrogea și în Muntenia. In cazul unei treceri a Românilor prin alte puncte, prin o poziție de flanc ar acoperi și Sofia și ar ține piept unei invazii din Dobrogea.

Această adunare astăzi însă trebuie părăsită și luate Biela-Târnova-Șumla-Razgrad ca mai departe de frontieră, permițând adunarea trupelor.

Liniile de invazie din această regiune ar fi în acest caz

1. Linia Rusciuk-Turtucaia-Silistra care poate însă să

fie interzisă de poziția fortificată dela Turtucaia și de poziția dela Silistra, precum și de înălțimile dintre aceste orașe ce constituiesc bune poziții de opunere.

2. Linia Razgrad-Hagifaclar-Staroselo interzisă deasemenea la frontieră și de poziția dela Turtucaia.

3. Liniile Razgrad-Omurcea-Akadânlar-Șumla-Rahmann Asiclar-Akadânlar-Alfatar-Silistra pot fi interzise la intrarea din Omurcea și Rahamann-Asiclar, apoi la Alfatar și Silistra.

4. Asemenea drumul și calea ferată Șumla-Novo-Botieva-Dobrici ce poate fi interzis de Culmile Dobriciului.

5. Linia Varna-Baladgea-Bazargic ce poate fi interzisă de culmile Dobriciului.

6. Linia Varna-Ceatal-Ceșme-Balcic ce poate fi interzisă la Ceatal-Ceșme și la Teké.

Atitudinea.

Din cele spuse la formele de teren rezultă, că regiunea cu liniile de invazie zise ale Deliormanului, este o regiune care împreună cu fortificațiile dela Turtucaia și Silistra se vor opune în mod îndărătnic înaintării în această direcție și că o atitudine defensivă în acest senz pentru armata noastră se și impune, având în vedere forma terenului bulgar, după trecerea frontierei.

În cazul unei invaziuni bulgare având în vedere pozițiile fortificate dela Turtucaia și Silistra, regiunea din jurul Dobriciului și a Mărei va atrage o parte din forțele principale de invazie, de oarece punând cazul că obstacolul dela Dobrici va fi învins, forțele se vor mișca mult mai ușor și apoi pe drumul Dobriciului vor încercă să pună mâna pe calea ferată și șoseaua ce duce spre Cobadin, care e cheia comunicațiilor Dobrogei Sudice, și de acolo la Medgidia și prin aceasta s'ar pune mâna pe toată Dobrogea sudică.

Pentru a face o opunere mai mare se impune numai decât fortificarea Dobriciului, ale Cobadinului și Medgidiei.

Concluzie.

Din cele spuse până aci rezultă că Dobrogea are mare importanță militară și anume pentru motivele, că :

1. Oprește încercuirea teatrului principal Muntenia.
2. Oprește unirea elementului slav de Nord și cu cel dela Sud.
3. Conține drumul spre Mare.
4. Barează drumul spre București.
5. Formează o bună poziție de amenințare în flanc pentru un inamic ce s'ar gândi să înainteze asupra Bucureștilor. Pentru aceste motive trebuie stăpânită și în acelaș timp asigurată stăpânirea ei.

Fortificarea punctelor expuse mai sus se impune.

Prin pacea dela 1913 Guvernul Român trebuia să nesocotească principiul naționalităților și să fi căutat a trasă frontiera cât mai aproape de calea ferată Rusciuk-Novi-Bazar-Varna, pentru a stăpâni întreg platoul Deliormanului. Guvernul Bulgar astăzi nesocotește principiul naționalităților ocupând și căutând să stăpânească o porțiune din Serbia, atacând pe Rusia care i-a dat independența și desigur că ne va atacă și pe noi care ținem seama de toate principiile etnografice și buna cuviință când alții le nesocotesc.

În asemenea chestiuni trebuie totdeauna să primeze dreptul celui mai tare și noi în 1913 trebuia să facem să primeze acest lucru.

COPACIUS JUNIOR.

CÂTEVA CONSIDERAȚIUNI GENERALE

A S U P R A

DOBROGEI ȘI DELTEI DUNĂRII

Civilizația ca produs al evoluției, e direct proporțională cu înflorirea stărei economice a popoarelor, și cum o țară care n'are un punct la mare, de unde să pornească adevărate rețele comerciale spre piețele mondiale e o țară moartă, datorită și încă mai mult de cât aceasta, sentimentul conservării neamului, ne impune să ridicăm din toate punctele de vedere acest colț al țării noastre care se cheamă Dobrogea și care este adevărata fereastră a României.

Știm din istorie și suntem martori încă ai luptei titanice, dusă de către întreg poporul rus pentru îndeplinirea visului lui Petru cel Mare și de care e legată propășirea acestei țări, lupta pentru deschiderea strâmtorilor. Constantinopolul, cheia orientului, internaționalizat și visul și aspirațiile lor ca și-a noastre atinse, bastimentele românești vor putea să-și fâlfâie tricolorul până'n oceanul Atlantic și Pacific, să facă înconjurul lumii, fără să plece steagul în fața tunurilor din forturile turcești.

Călăuzit de aceste gânduri m'am hotărât să arăt acelora, și din nenorocire sunt încă în Țara Românească, cari caută Tulcea ori Sulina prin țări străine, că această provincie așa de importantă *prin așezarea ei geografică*, are izvoare de bogății interne atât de considerabile, în cât poate să aibă și din acest punct de vedere un mare rol în propășirea României. Și iată ce zicea E. von Sydow, numai despre o parte a acestei

provincii, cu ocazia Congresului dela Paris la 1856, când Europa ne redase delta Dunărei.

«De când s'au dat în mâinele Moldovei gurile Dunărei, asupra cărora ochii întregii Europe erau ațintiți dejă de mult timp, i-a revenit acesteia și îndatorirea de a-și desfășura forțele ei naționale în conformitate cu cerințele timpului; să asimileze elemente străine cari nu vor fi recalcitrante spre a-i da ajutor și cu mijloacele secolului nostru inteligent, să muncească din toate puterile spre un viitor măreț. Răspunsul la întrebarea în ce mod se poate face aceasta nu poate fi decât: pe baza elementelor naturii». Și termină cu următoarele cuvinte:

«Fantazia cititorului poate acum să-și închipue luncile Dunărei străbătute în lung și lat de diguri, șanțuri și canale, în locul colibelor de pescari să vadă mândre porturi și orașe și să vadă născând prin munca unor oameni harnici o a doua Lombardie, o a doua Olandă la țărmurile Mării-Negre! El nu ar aveà de sigur în fața ochilor săi nici decum un tablou fantastic pentru realizarea căruia nu ar existà pregătirile naturale și pentru care mijloacele secolului nostru nu i-ar da ajutorul necesar, ar vedeà însă un tablou pentru realizarea căruia e nevoie de o stare de lucruri așezate, în care să domnească ordinea unei păci durabile și de voință sinceră și puternică a unui popor sănătos»¹⁾.

Strânsă între Dunăre cu brațul Chilia la Nord, despărțită de Țara Românească tot prin marele nostru fluviu, se mărginește la Est cu Marea-Neagră pe o întindere de 234 km. de coastă, iar la Sud o linie convențională strategică o desparte de Bulgaria. Pe o suprafață de 23.145 km. (vorbesc de întregă Dobrogea), locuiesc vre-o 623.847 suflete de diferite naționalități, încât pe străzile orașelor acestei pro-

¹⁾ E von Sydor. Ein Blick auf das russisch-türkische Grenzgebiet an der unteren Donau, la Dr. G. Antipa. Probleme st. și economice privit. la Delta Dunărei. pag. 69.

vincii și se pare că te găsești într'o adevărată babilonie, din cauza diferitelor porturi și a limbilor ce se vorbesc.

E așezată din punct de vedere geografic între $43^{\circ}.46'$ și $45^{\circ}.28'$ latitudine de N și $25^{\circ}.2'$ și $27^{\circ}.20'$ longitudine de E, luată după meridianul din Paris.

O dovadă că această provincie ne aparține din timpurile cele mai vechi ne-o arată titulatura marelui Mircea care era: «Mare voevod și domnitor a toată țara Ungro-Vlahiei și a părților de peste munți, încă și pre țărilor tătărești (adică Vlachia dinspre Ungaria cu toate posesiunile ei) și Almașului și Făgărașului herțeg și banatului de Severin domn și de amândouă părțile pe toată Dunărea, până la marea cea mare și cetatea Drăstorului stăpânitor».

Iar dacă până la 1812 partea de nord și anume delta Dunărei a fost mai mult românească, dela această dată și până la 1878 când ne-a revenit definitiv nouă, a fost obiectul luptelor între Ruși și Turci, cari căutau s'o stăpânească și cari lucrau și pentru popularea ei cu coloniști respectivi, probabil pentru a avea vre-un drept de revindecări mai târziu. Rușii au fost mai norocoși din acest punct de vedere, căci țăranii ruși și mai ales Lipovenii veniți dela gurile Donului, s'au acomodat mai repede cu viața grea din Deltă, deaceea astăzi populația ei e mai mult rusească și încercarea de colonizare cu veterani, oameni bătrâni și neajutați suficient de stat, n'a dat nici un rezultat. Aici trebuiesc aduse elemente tinere, elemente viguroase, obicinuite cu viața grea (vorbesc de inundațiile ce au loc în fiecare an), iar soluția o dă Domnul Dr. Gr. Antipa, care recomandă însurăței de prin satele județului Tulcea, ca unii ce sunt obicinuiți cu pescăria și cari văd în viiturile apelor nu o nenorocire dar un an de belșug, de vânat mult, cum zic ei.

Dobrogea poate fi considerată ca formată din două regiuni: una septentrională muntoasă și o regiune meridională formând un platou care se apleacă către Dunăre și Marea

Neagră. În prima regiune găsim formații vechi d. e. sisturi cristaline și calcare nefosilifere străbătute de mase eruptive, ce conțin pe alocurea filoane metalifere exploatate altădată. Astăzi nu se lucrează decât în carierele mari dela Grecii Turcoia și Iacob Deal, cum și un început de exploatare a cuprului la Altân-Tepe, de particulari însă¹⁾.

Statul nostru arată pentru bogățiile miniere de aici acelaș interes ca și pentru terenurile noastre petrolifere, ca și pentru minele de cărbuni dintre cari cea dela Schela-Gorj conține un antracit de prima calitate.

Această provincie așa de importantă a fost studiată din punct de vedere geologic mai întâi de către scriitori mari străini și numai în urma cercetărilor acestora a atras atenția și savanților noștri.

Cel dintâiu dintre cercetătorii străini care a semnalat sistemul de munți ai Măcinului a fost *Verneuil* cu ocazia prezentării de către *A. Boué* a unei note geologice despre Banat, apoi *Drumont*, *Tchihatchef* și *Sabó*. Acela însă care a dat detalii mai complete și tot odată mai exacte asupra Dobrogei a fost *Spratt* la 1856. Toți cei de mai sus s'au ocupat mai mult cu partea de nord a acestei provincii.

Mai târziu inginerul *Michel* în lucrarea sa intitulată «Note geologice asupra Dobrogei între Rașova și Constanța», dă primele relații asupra părții centrale, și înfine geologul *K. von Peters* la 1867 a lăsat cea mai importantă monografie despre Dobrogea scriind «Grundlinien der Geographie und Geologie von Dobrudscha» și concluziile studiilor sale n'au fost modificate încă în total.

Dintre geologii noștri *Grigore Ștefanescu*, neobositul cercetător de altădată, a contribuit cel întâi ca prin publicațiile sale, să întrețină curentul de interes științific ce-l prezintă

---

¹⁾ Acum în urmă mina a trecut în stăpânirea Ministerului de Războiu.

această provincie și autori ca *M. M. von Haner* și *M. Mojișovici* l'au aprobat.

Narian tratează această provincie din punct de vedere social, ramura în care încă sunt foarte multe de studiat, având în vedere cosmopolitismul caracteristic Dobrogei. *Radu Pascu* și *Alimanîșteanu* la 1894 au scris «Considerații geologice și miniere în jud. Tulcea» iar cartea *Capitanului Ioncscu* intitulată «Dobrogea în secolul al XIX-lea» e un mic *Larousse*.

Astăzi această provincie e studiată de savanții noștri profesori *L. Mrazec*, *Sava Atanasiu* *I. Simionescu*, *Munteanu Murgoci*, precum și de elevii acestora ca d. *Gh. Macovei*, *Cantuniari*, *Rothman* etc. Dar dacă din punct de vedere geologic Dobrogei nu i-au lipsit cercetătorii încă din timpurile cele mai vechi, dacă din punct de vedere istoric există studii numeroase asupra acestei provincii, apoi din punct de vedere al florei nu găsim decât cartea lui D. Brândză intitulată «Vegetația Dobrogei», precum și studii sporadice de d-nii *Panțu*, *Grecescu Emil* *Theodorescu C. Petrescu-Iași* și *Savulescu Tr.* Fauna în schimb prin importanța ei științifică și economică a atras atenția cercetătorilor încă de mult timp și lacurile și lagunele cu apă dulce sau sălcie, ce se află dealungul Mării Negre, au fost studiate mai cu seamă din punct de vedere ichtiologic.

Scriitorii mai principali cari s'au ocupat cu aceasta sunt *Marsigli*, *Nordmann* și marele ichtiolog rus *K. Kessler*, care au dat soluții și înceeace privește exploatarea din acest punct de vedere. La noi s'a ocupat mult cu această chestiune fostul asistent al marelui Haeckel, savantul *Dr. Gr. Antipa*, care prin cultura ce-o are în această direcție, cum și prin situația ce-a avut-o la noi în țară, a făcut în această Delta a noastră începutul unei opere monumentale, despre care voi vorbi mai jos. D-sa mai are meritul de a fi scris numeroase cărți de o reală valoare, menite să îmbogățească literatura noastră faunistică și care se referă mai ales la Delta

Dunărei. Afară de d-sa amintesc d-nul *P. Bujor* despre fauna lacurilor sărate, d-nul *Zotta* dela laboratorul de Morfologie animală și d-nul *Dr. Const. Ionescu-Iași*. Regiunea cea mai importantă a Dobrogei e incontestabil Delta și numai printr'o adevărată reorganizare a ei, vom ajunge a scoate o suficientă cantitate de pește atât pentru export, cât și pentru nevoile locuitorilor, care să se vândă cu un preț minimal, știindu-se că el constituie în mare parte alimentul săracului.

Pentru a putea fi exploatată această regiune, în primul rând trebuie să fie cunoscută și atunci serviciul pescăriilor înțelegându-si menirea a încercat, servindu-se de hărțile existente, să pue în valoare această regiune de peste 430.000 ha., cât are Delta și cu întinderea marilor lacuri dinspre S.

S'au găsit însă nu tocmai complete aceste hărți și atunci pe propria sa socoteală, acest serviciu a început încă din 1899, sub conducerea geometrului Copetinsky, lucrări de îndreptare. La 1909—910 lucrarea a început în mare sub conducerea inginerului șef *I. Vidrașcu* când apare noua hartă hidrografică a Deltei, cu toate datele necesare unei adevărate administrațiuni.

Și ca să arăt cum erau administrate aceste bogății până la 1895, n'am decât să citez că statul beneficia ridicula sumă de 300.000 lei pe urma celor 430.000 ha., ceace revine nici 70 bani de hectar.

Lăsând deci importanța acestei regiuni din punct de vedere științific și anume acel al formării Deltei, a vieții în acest mediu caracteristic, precum și studiul lacurilor *Tuzla*, *Tekirghiol* etc., cari formează adevărate stațiuni balneare, mă voi ocupa numai cu producția Deltei și a marilor lacuri dela Sud din punct de vedere economic.

Această regiune s'a studiat de multe ori. Ultimile cercetări și cele mai în legătură cu mărirea producției, cum și cu nevoile coloniștilor locali, au fost făcute de către serviciul pescăriilor statului, de sub conducerea înțeleaptă a d-lui *Dr. Gr. Antipa*. Studii asupra ameliorării zonei inundabile au

fost făcute de către numeroase persoane competente, dintre cari amintesc pe acela a d-lui Dr. Gr. Antipa pus de altfel în aplicare în parte, cum și cel al d-lui inginer hidraulic Virgil Angelescu. Și dacă s'a simțit nevoia acestor studii, astăzi se simte mai cu seamă nevoea aplicării lor și cât mai neîntârziat, căci inundațiile ce au loc de vre-o 4 ani, au exasperat pe locuitorii acestei regiuni cari nu mai au unde să-și crească vitele și nici cu ce să le hrănească, Delta întregă fiind aproape tot timpul anului acoperită de apă. Citez ca exemplu satul Lascăr-Catargiu, pe care l'am vizitat personal și'n care n'au rămas, afară de autorități, decât vre-o treizeci de locuitori și aceștia cu bărcile legate de stâlpii pridvoarelor, apa fiind aproape a pătrunde în case.

Lucrări de irigații și de ameliorare au loc, mai cu seamă în ultimul timp, în toate statele și exemplul canalului ce varsă surplusul apei din Sena în Ocean, s'ar putea aplica și la Dunăre, dându-se drumul prin valea *Carasu*, excedentului de apă ce astăzi provoacă inundația întregii regiuni, dela Cerna-Vodă și până la mare.

După lucrarea d-lui Antipa numai în Deltă prin îndiguiri și nivelări s'ar putea salvă înecului vre-o 60.000 ha., cari să servească pescarilor pentru locuințe și creșterea vitelor, restul de 370.000 ha., să se amenajeze în așa chip încât să producă îndoit decât dacă s'ar cultivă ca terenuri agricole. Și ca un argument că nu trebuie să ne expunem la cheltueli enorme pentru a secă această regiune, ce se găsește cu 2 m. sub nivelul mării, sunt tocmai lucrările ce au loc astăzi în Austria și Germania, unde terenuri agricole sunt amenajate în heleștee artificiale. La noi asemenea heleștee se găseau în Moldova, și astăzi aproape că nu mai există. Greșeala e desigur a Ministerului de Domenii, care n'a căutat prin mijloace de publicare să popularizeze acest mod de a vedea, ceva mai mult ar fi trebuit însuși să înființeze asemenea heleștee în tot restul țării, bine'nțele în raport direct

cu nevoile fiecărui regiuni. Aceste lucruri nu se fac, căci în materie de ichtiologie afară de naturaliști nu pot fi alții specialiști, și la noi se întrebuințează încă sistemul de-a numi advocați ca ingineri, ca naturaliști etc. Iar un specialist în biologie, un adevărat parazitolog, care să se ocupe cu maladiile acestei faune, care să facă analiza tuturor apelor și să studieze viața și curiozitățile acestor animale, pentru ca să localizeze înmulțirea anumitor specii în anumite lacuri, aceasta din punct de vedere al măririi producției, nu există încă în țara noastră.

Ca rezultat al unei vitrige administrații, vitregie datorită incompetenței conducătorilor de pe vremuri, citez că producția întregii Delte în șalău ajunsese la 36.000 kgr. și numai după studiile d-lui Dr. Antipa, în urma cărora s'a pus în legătură anumite lacuri cu Dunărea, prin canale cari le-a îndulcit apele, lacul Razelm singur a produs de zece ori mai mult ca întreagă Delta. Raportul între cheltuielile făcute pentru amenajarea lacurilor, în vederea măririi producției lor și a profitului realizat este în cazul canalului < Regele Carol » ce leagă brațul Sf. Gheorghe cu Razelmul următorul: suma de 260.000 lei cât s'a cheltuit cu executarea acestui canal s'a amortizat numai din producția a două luni când s'a pus în exploatare pescuitul în lacul Razelm ¹⁾. Când rezultatul acestor canaluri e așa de extraordinar, neapărat că Delta întreagă ar trebui transformată într'o adevărată rețea, natural în raport direct cu nevoile fiecărui lac și direct proporțional cu creșterea cantității de pește. Iar pentru ușurința pescarilor să se facă curse de vapoare între diferitele sate din Deltă și porturile de desfacere. Numai așa se va putea atrage în această regiune, atât de bogată, elemente românești cari să constituie și o cheazășie a stăpânirii noastre în aceste locuri.

Astăzi producția peștelui numai în Deltă atinge suma

¹⁾ Dr. Grig. Antipa, *Probleme privit. la Delta Dunărei*. p. 62.

de aproape 20 mil. de kgr., și peste 12.000 kgr. de icre negre. În afară însă de aceasta se prind anual și vre-o 4 mil. de scrumbii de mare. Pescuitul acestor clupeide ar constitui încă un produs însemnat pentru statul nostru și prețul lor ar scădea mult, dacă s'ar amenaja punctele unde ele ating numai de două ori pe an țărmlul, neștiindu-se apoi unde dispar. Ar trebui așezate în acele locuri adevărate labirinte de plăși, care să poată prinde sute de milioane de bucăți, lucrări ce nu se pot face numai de către pescari, ci serviciul pescăriilor ar trebui să delege specialiști și numai specialiști biologi, cărora punându-le și sumele necesare la îndemână, să ridice acest fel de pescărie la nivelul pe ce care-l merită. Prin mijloace raționale de exploatare, prin lucrări conduse de specialiști, producția acestui izvor de bogăție s'ar însuși și prețul scăzând, locuitorii satelor ar putea în fine să-și procure cu înlesnire acest fel de aliment.

Numai așa pot să-mi explic cum astăzi încă, peștele la noi se mănâncă mai scump de cât chiar în țările care-l importă, și pentru a îndrepta starea de lucruri, a-și propune pentru moment să se oprească exportul celor peste 3 mil., de kgr. cari rămânând în țară față de o ofertă mai mare (minus cererea exportatorilor care n'ar mai exista) ar determina și scăderea prețului ¹⁾).

Dar importanța acestei provincii a cărei stăpânire constituită pentru noi o chestie vitală, e mare și din punct de vedere al variației terenului, de oarece întâlnim regiuni începând din cele mai vechi epoce geologice și ajungând până astăzi, material imens care din punct de vedere științific ar putea face ca cercetătorii să reconstitue numai din acest colț de țară o mică istorie a unui pământ în miniatură.

CONST. P. PETRIȘOPOL
absolvent al Facultății de Șt. Naturale.

¹⁾ Vezi *Comerțul exterior 1911—1912 passim.*

DEPOSEDĂRILE ÎN DOBROGEA

Se știe că adevărata organizare legislativă în Dobrogea din punct de vedere al proprietății și a drepturilor cetățenești, începe între anii 1880—1882. Grija de căpctenie a guvernanților de atunci a fost colonizarea Dobrogei, indiferent cu ce elemente. E adevărat că M. Kogălniceanu a căutat ca între elementele de colonizare să fie cât mai mulți Români cari s'au și stabilit atât din țară — Băjenarii — cât și Români de peste hotare, ca Mocanii și Basarabeni. Și atunci s'a început parcelarea terenurilor cari deveniseră proprietatea statului, dându-se coloniștilor în schimbul unei plăți în rate. Legea dela 1882, față de situația precară a coloniștilor și fiindcă tindeà la colonizarea cât mai întinsă a Dobrogei, nu prevedeà aceia drastică sancțiune pe care o înregistrează legea dela 1889 : *că neplata a două rate atrage după sine deposedarea*. Cu această ocazie ni-este dat să asistăm la cea mai teribilă frământare care s'a produs vreodată în spiritele populației din Dobrogea. Intrunirile una după alta, memoriile, discuțiile aprinse din Parlament, vădesc intensitatea agitațiilor.

Și totuși soluția problemei deposedărilor nu s'a găsit așa cum trebuia și aceasta datorită celor două defecte de care suferă întreaga noastră organizare de stat: 1) Necunoașterea problemei deposedărilor în tot complexul ei, guvernării lăsându-se să fie orientați de către funcționari cari în cele mai multe cazuri s'an dovedit a nu fi la înălțimea situației; 2) Favoritismul revoltător pus în aceste deposedări care a stârnit și mai mult ațâțarea în spirite.

Condițiunile sau mai bine zis *criteriile* pentru deposedări erau: 1) să nu fi plătit cele 2 rate de răscumpărare; 2) absența din localitate și 3) deținerea de terenuri luate pe nume fictive.

Această *faimoasă operă de deposedare* — care se poate să fi fost inspirată dintr'o realitate de fapte, dar a fost rău aplicată — are 2 regimuri. Primul, când perceptorul era a tot putintele, se caracterizează prin *neglijența și abuzul* acestui funcționar. *Neglijența* căci perceptorii uneori nu încasau decât fonciera pământului, nu și ratele. *Abuz* prin faptul că în multe cazuri încasau și ratele, fără să dea chitanțe, însușindu-și ei acești bani. Astfel că oamenii deși plătiseră ratele, dar fiindcă chitanțele nu fuseseră operate, se vedeau deposedați.

Al doilea regim este al ocoalelor silvice. Acuma se caută să se dea un caracter de legalitate deposedărilor, însărcinându-se cu ele, sau șefii de ocoale, sau anumite comisii. Dar și sub acest aspect al legalității se comit adevărate crime.

Șefii de ocoale, acești agenți domeniiali, ca și comisiunile, își arogaseră o putere dictatorială, săvârșind sub imperiul ei cele mai neomenoase fapte. *Au deposedat așa cum au vrut*. S'au văzut cazuri când deși ratele erau achitate, totuși s'au făcut deposedări. De asemeni cu *lipsa din localitate*, — pe care legiuitorul a înțeles-o în sensul unei emigrări, — s'a abuzat foarte mult, *traducând* această idee în sensul negăsirii acelei persoane în comună în momentul cercetării și de aci alte deposedări cu duimul. Logic era să se cerceteze cari persoane nu domiciliază de loc în comună și nici nu se ocupă de cultivarea terenului.

Iar cât privește deposedarea făcută pentru loturile fictive, iarăși nu are rațiune, întrucât cel care a încurajat-o și tolerat-o a fost chiar Statul. Funcționarii vrând să eludeze legea ce nu mai permitea vânzarea decât de loturi mici de 10 ha., au îndemnat pe oameni să cumpere pe numele soției, copiilor, etc.

Dar în toate aceste deposedări se vedește un deosebit interes din partea șefilor de ocoale sau a comisiunilor. Căci prin deposedări se găseau stăpâni pe un imens teren pe care-l administrau așa cum vreau, arendându-l cu contracte sau nu, cu prețuri cari le conveniau și la anumite persoane, realizând evident din aceste manopere considerabile profituri.

Pe de alta, își satisfăceau setea lor de răzbunare — căci multe deposedări s'au făcut din acest spirit de răzbunare — sau serviau interesele altor persoane amatoare de a pune mâna pe acele terenuri.

Totuși o constatare foarte tristă se desprinde din cercetarea faptelor ce s'au urmat cu deposedările și anume că nu s'a privit toată lumea prin aceeași prismă.

Motive politice, stăruințe personale, greutați materiale, sunt factorii importanți cari au silit pe guvernanți ca pentru unii să facă transacții, compromisuri de noi răscumpărări ale loturilor luate pe nume fictive și câte alte aranjamente. În general tuturor funcționarilor, «*influenților*» și celor cari nu stăteau în comună, li s'au redat terenurile. Singurii cari plutesc în aer și se întrebă ce le va aduce ziua de mâine sunt țărani, tocmai aceia cari nu trebuia să fie deposedați, întrucât ei pe deoparte constituiesc elementul de producție economică, pe de alta de consolidare națională a Dobrogei, fiind în cea mai mare parte Români.

În acest chip, s'a făcut până acum deposedările, încât astăzi asistăm la acest trist spectacol ca să vedem nenumărate familii de țărani lăsate fără pământ, iar persoane cu totul străine de localitate «domnișori» și «doamne» cu influență, să stăpânească terenuri, speculându-le de departe, în dauna bieților țărani.

M. M. POSTELNICU

Avocat

DESCRIERI DE CĂLĂTORII ÎN DOBROGEA

O audiență la pașa din Babadag în 1706.

M. Bay și G. Papai, *Diarium expeditionis tartaricae* «Századok» 1873

În anul 1705 principele Transilvaniei, Francisc Rakoczy II, a trimis o delegație la Hanul Tatarilor din Crimea, spre a-i cere sprijin la Poartă. Trimișii Mihail Bay și Gaspar Papai, au plecat din Maramureș, trecând prin Baia de sus și Borșa și de aci peste munți în Moldova la Câmpulung. De aci s'au dus la Suceava și apoi prin Bănești și Băicești la Iași. Domnul de atunci Antioh Cantemir, i-a primit bine și le-a dat scrisori de recomandare către Han și către serdarul din Babadag, căci paza drumului spre Crimea era încredințată acestui serdar.

«În ziua de 21 Decembrie (1705), Luni, plecând din Iași cu călăuza pe un drum foarte greu și plin de noroi spre Babadag, am poposit în satul ce se cheamă *Schinteia* (jud. Vaslui).

«În ziua de 22 Decembrie, Marți, plecând din Schinteia au mers spre miază noapte în satul *Vaslui*, unde nu am găsit nici loc pentru cai...

În ziua de 23 Decembrie, Miercuri, am poposit în orașul moldovenesc, *Bârlad*.

În ziua de 24 Decembrie, Joi. Dela Bârlad spre miază noapte am ajuns în satul ce se cheamă *Puczér* (Puțeni?).

În ziua de 25 Decembrie, Vineri, am poposit la *Pisculi* (?). *Пискуль*

În ziua de 26 Decembrie, Sâmbătă, am ajuns la Dunăre în orașul moldovenesc numit *Galați*. Dela Iași până la Galați sunt 25 mile.

În ziua de 27 Decembrie, Duminecă. Astăzi din cauza greutății drumului ne-am odihnit caii aci în Galați, trimițând îndărăt pe călărașul din Iași.

În ziua de 28 Decembrie, disdedimineată, începând călătoria pe Dunăre, am trecut fluviul în pace, din mila lui Dumnezeu, pe o plută și am ajuns spre mieznoapte în orașul turcesc al Dobrogei, numit *Măcin*.

În ziua de 29 Decembrie, Marți, plecând din Măcin am ajuns spre mieznoapte în satul turcesc *Ortachioi*.

În ziua de 30 Decembrie, Miercuri, am intrat în orașul dobrogean numit *Baba*, unde este reședința serdarului de Babadag, Iusup-Pașa. Aci trimițând mai întâi dragomanul care era cu noi, împreună cu călărașul voevodului (moldovean), ne-am anunțat pașei, care orânduind numai decât pentru noi un conac bun, ne-a primit *cum omni honore*. Chiar astăzi *tiha* pașei trimise pe dragomanul său să vadă de avem conac bun și de nu ducem vreo lipsă. Orânduind pe lângă noi pe primarul orașului ca să îngrijească de trebuințele noastre, ne-a dat comisar pe salam-ciaușul pașii.

În ziua de 31 Decembrie, Joi, am cerut audiență la Poarta pașei, dar pașa mergând la vânătoare și Turcii fiind rău dispuși din cauza Ramadanului, am amânat-o pentru o altă zi...

In nomine Sacro Sanctae Trinitatis. În ziua de 1 Ianuarie anul 1706, Vineri, trimise *tiha* serdarului pe dragomanul său la conacul nostru, anunțându-ne că astăzi după prânz vom avea audiență la pașa, deci să fim gata la timp, căci ni se vor aduce dela Poarta pașei cai împodobiiți și ni se vor merge pe caii noștri; prin urmare să ne conformăm acestei dispoziții. Apropiindu-se timpul, cam pe la 2 după prânz, un agă de priunul rang al serdarului, *tiha* pașei și *tiha* capucilarului aduseră la conacul nostru doi cai cu harnașamente de aur și de argint, pe cari încălecând, am mers la Poarta pașei, unde fiind adunați mulți notabili turci și

stând în rând, după obiceiul lor, am fost primiți de pașă cu onoruri mai mari decât ni se cuvineau și poftiți să stăm pe sofale acoperite cu postav roșu și lucrate după obiceiul și moda lor.

(Trimișii au expus apoi scopul misiunii lor și după ce li s'a oferit șerbet și și-au luat rămas bun dela pașă, s'au întors cu acelaș ceremonial la conac).

În ziua de 2 Ianuarie, Sâmbătă, în ziua de 3 Duminică și de 4 Luni, am stat la Babadag până ni s'au făcut pașapoartele.

În ziua de 6 Ianuarie, Marți, prezentându-se la conacul nostru stegarul rânduit ca comisar pe lângă noi și un seimen cu pașaporturile, am plecat cu ajutorul lui Dumnezeu, împreună din Babadag și am ajuns noaptea la *Tulcea*. Această Tulcea este o cetate mică, zidită pe o stâncă pe malul Dunării, și păzește un braț al Dunării, ca să nu poată trece corăbiile fără de veste din Dunăre în Marea Neagră și din Marea Neagră în Dunăre; peste acest braț am trecut Dunărea.

În ziua de 6 Ianuarie, Miercuri, am trecut cu o plută la o insulă din Dunăre, a cărei lățime e de 2 mile; am mers prin locuri băltoase și pline de stof până la celalt braț al Dunării, pe țărnul căruia este zidită cetatea *Ismailului*. Trecând acî cu o plută am poposit în cetatea Ismail, care cade în Bugeac și care ținut se cheamă Basarabia».

Relațiunile unui colecționator de monete antice

La Motraye, Voyages, IIaga 1727. vol. II.

Cunoscutul călător prin Europa, Asia și Africa și însoțitor al regelui suedez Carol XII în timpul surghiunului din Basarabia, A. de La Motraye, ne-a lasat informații despre două călătorii ce a făcut prin țările românești și prin Dobrogea, una în anul 1711, cealaltă în 1714. De oarece era și un foarte pasionat amator de antichități și în acelaș timp un neobosit colecționator de

monete antice, călătoriile lui prezintă și din acest punct de vedere un interes deosebit pentru noi. Amândouă se află în volumul II p. 9—10 și 205—210.

În localitatea aceasta (Rusciuc) am lăsat corabia cu care venisem, pentru a trece la *Yourgou* (Giurgiu). Acesta este un mic fort pe malul opus al Dunării, cu un castel apărat de 7 turnuri, care avea ca garnizoană o companie de ieniceri. De altfel nu se vedeă nimic mai de seamă, căci casele semănau mai mult cu ale unui sat.

Am luat o corabie pentru *Silistra*. Orașul acesta este cu mult mai mic decât Rusciucul, dar relativ cel puțin tot atât de populat de Turci, Greci, Armeni și Ovrei. Cercetând cu aceeași grijă, am găsit aci un mare număr de monete de argint, cari nu erau prea rari, între altele dela Clodius, având pe revers figura unei femei voalate, șezând și ținând într-o mână o lampă, (?) cu cealaltă voalul și jos cuvântul VESTALIS; dela Vespasian, cu o altă femeie goală și cuvântul VESTA dedesupt; dela Adrian, cu Romulus pe revers și legenda ROMVLO CONDITORI; dela Faustina, reprezentată în picioare cu un văl de vestală și inscripția DIVA FAVSTINA; afară de altele multe tot comune și de bronz mult mai mici, dela Antoniu Piul, Domițian, Traian, Sever, Constans ș. a.¹⁾

Vântul fiind puternic și protivnic, am procedat în acelaș chip ca și un negustor moldovean din Ismail: am luat cu chirie cai în primul sat de pe celalt țărm al Dunării și ne-am continuat călătoria pe uscat. Am plecat la 21 (Mai 1714) disdedimineată și după ce am trecut prin câmpii acoperite cu grâu, orz și alte cereale aproape coapte, amestecate cu podgorii și pomi roditori, am ajuns la 22 în *Braila*, care se reclădiă destul de încet. Aceasta era un mic oraș pe care Rușii îl arsaseră în 1711 și nu-i cruțară decât castelul cu șapte turnuri, ca și cel din Giurgiu

¹⁾ De cele mai multe ori monetele sunt reproduse pe tabelele anexate la volum; noi însă nu vom da aceste reproduceri, ci numai descrierile monetelor.

dar mai mic. Generalul Renne, după cât mi s'a spus, se retrase acolo cu 300 de oameni, după ce alungase vreo sută de ieniceri și trimisese cete în toate părțile pentru aprovizionare, și acestea au luat vitele Valahilor, cari în loc să le vândă proviziuni, după înțelegerea secretă ce se pretinde că a făcut principele Valahiei, Constantin Basarab, fugeau la apropierea lor, după cum de altfel făceau și Moldovenii.

Persoane cari pretindeau că cunosc bine pe acest principe, m'au asigurat că promisiunile sale n'aveau de scop decât să adoarmă pe țar (Petru cel Mare), după cum adormise cu frumoase speranțe și pe împărat, în războaiele precedente, și să-și scape țara de contribuțiuni. Oricum ar fi, credința lui devenind suspectă Porții, l-au mazilit și în locul său fu pus Ștefan Cantacuzin. Impreună cu soția, fii și un ginere al său au fost ținuți închiși și strânși legați în apartamente separate la Constantinopol sub paza lui Bostangi-pașa, căruia i s'a poruncit să facă o dare de seamă severă și exactă de toți banii, bijuteriile și alte lucruri ce le-ar fi putut ascunde, într'un cuvânt de marile averi ce se zicea că a adunat în cursul lungii sale domnii. Ii las acum, rezervându-mi să vorbesc altă dată de sfârșitul lor tragic, care a urmat scurt timp după sosirea mea la Constantinopol.

Am dormit în Brăila și la 22 continuându-ne drumul pe uscat, am trecut prin o mare întindere de țară, cu lucruri tot atât de bogate și plăcute, afară de un mic râu foarte repede, numit de locuitori Argeș(?), care separă în această parte Țara-Românească de Moldova. Am mers să dormim în *Galafi*, un oraș mare foarte neregulat, cu cinci mănăstiri mari, cunoscute sub numele de Panaghia, Sf. Ioan, Sf. Nicolae, Sf. Dimitrie și Sf. Arhanghel Mihai, locuite de un număr restrâns de călugări, cari trăesc din mila negustorilor și a trecătorilor ce sunt găzduiți în ele. În colo orașul nu are o populațiune mare. L'am părăsit la 24 înainte de a se face ziuă și am trecut Prutul pe la ora 11 în apropierea

unui sat mic numit *Gurgulitz*. Acest râu este Hyerasis al celor vechi. Am prânzit la Gurgulitz și am ajuns înainte de a înopța la *Timoruum* (Tomarova, Reni), un mare sat bine populat, care ar putea trece drept oraș, dacă casele n'ar fi atât de mici și locuite de țărani. Am tras aci la un preot cunoscut tovarășului meu de drum, care ne-a primit foarte bine. Intrebându-l de știe pe cineva care are monete vechi, mi-a spus că da și m'a dus la un vier, care locuia foarte aproape. Am cumpărat dela acesta 5 monete dela Gordianus Pius, toate latinești; trei grecești, și două macedonene. Erau atât de murdare și de negre, încât el nu observase că sunt de argint. Dar eu recunoscându-le i-am dat prețul lor și ceva pe deasupra ¹⁾.

Auzind în acest sat că la *Kustangi* (Constanța) se află mai multe vase care n'așteaptă decât vânt bun pentru a merge la Constantinopol, am părăsit pe negustorul moldovean și am trecut la *Isaccea*, un mic orașel, cu un prost castel cu șapte turnuri, situat pe Dunăre în locul unde cei vechi puneau podul lui Darius... De aci m'am dus la *Baba*, (Babadag) pe care unii geografi îl consideră drept Tomis, după cum am spus în alt loc, bázându-și părerea lor pe un lac din vecinătate, al cărui nume vechi *Oriduvo* li s'a părut că are legătură cu numele lui Ovid ²⁾. Turcii îl numesc acum

¹⁾ Dupa reproduceri nu se distinge bine ce fel de monete erau acestea.

²⁾ La Montaye mai trecuse prin Dobrogea și altădată (1711) cu ocazia unui drum dela Constantinopol la Bender:

[Plecând din Constantinopol] ne-am continuat drumul cât au putut merge caii prin *Carasu*, un mare sat, unde am cumpărat dela un Grec doua monete din Tomis (Gordian III), și trei romane dela Maximus Cacsar apoi prin *Alibeichioi*, un alt sat mai mic și prin *Cotgali* (Cogealac), care nu e mai mare; toate trei cu case proaste, și prin *Baba*, un târg mare și frumos, care are un număr de case bune.

Unii consideră acest din urmă loc drept vechiul Tomis, unde pretind că a fost exilat Ovidiu de către August, deși departarea orașului de Marea Neagră este contrarie părerii lor... Oricum ar fi am cumpărat aci dela un grădinar al șefului poștei trei medalii din Tomis (Marc Aureliu, revers Tyche), între altele grecești (Aieon) și romane (consulare și imperiale) și un număr de altele

Babason, adică apa lui Baba. Această imaginațiune nu este mai temeinică decât a altora cari au așezat Tomi la Timișoara (Temesvar, Tomisvar) fără a ține seamă că depărtarea și a uneia și a celeilalte de Marea-Neagră, este în contradicție cu istoria exilului poetului. Acelaș lucru se poate spune și de cei ce îl pun cu tot atât de puțin temei la un sat din apropierea gurii râului Boristene (Nistru), numit Ovidowa. Este adevărat că Ovidiu în Elegiile sale și în Epistolele *ex Ponto* a descris țara și barbaria Geților și Sarmatilor, ce locuiau în regiunea acestui râu, dar a lăsat să înleleagă îndeajuns toată lumea, că faimosul oraș Tomis, locul exilului său, era pe țărmul acelei părți din Marea-Neagră, unde Dunărea, căreia îi zice Ister ca toți cei vechi, își varsă apele. Acești Geți și Sarmați, astăzi cunoscuți sub numele de Moldoveni, Valahi, Tătari și Cazaci, inundau țărmurii Dunării și ai Nistrului și se întindeau până dincolo de Tanais (Don), unde sunt și acum Tătarii și Cazacii.

Un grec ce se înapoiă din *Kustangi* (Constanța) spunându-mi că toate corăbiile au plecat și că n'am să găsesc altele nicăiri mai aproape decât în Ismail sau în Chilia, și nefiind încă vindecat de friguri, drunul pe uscat mi-a fost foarte penibil. Astfel m'am decis să încerc a mă îmbarcă în

---

toate de argint și foarte comune, pe cari mi le-a vândut un argintar ceva mai scump decât valoarea lor intrinsecă.

Lăsând la stânga drumul Isacei am trecut la *Tulcea*, sat așezat pe o înălțime, la poalele căreia este un mic fort cu șapte turnuri, chiar pe un braț al Dunării, care încunjară în aceasta parte una dintre cele mai unari insule formate de acest fluviu, înainte de a se vărsa în Marea-Neagră. Am trecut prin aceasta insulă călare, după ce am pus să ni se aducă acolo cai proaspeți. Ea poate sa aibă trei leghe în largime, pe patru în lungime. Este împodobită cu grădini de zarzavat și de pomi roditori și produce multa cânepă. După ce am trecut altă insulă mai mica, am luat un vapor spre *Ismail*. Este un oraș destul de mare, cu o moschee frumoasă, zidită de răposatul Ismail, kisler-Aga al ultimului Sultan, căruia acesta i l-a dat ca apanagiu. Cea mai mare parte din locuitorii lui sunt Munteni și Moldoveni. Ei platesc haraciu direct Porții și par a prefera dominația ei imediata celei a voevozilor pe care Poarte îi trimite în țările lor. (II, p. 9—10).

unul sau în celalalt dintre aceste două orașe. Negăsind nici un vas în cel d'intăin, am luat o corabie pentru al doilea, unde am ajuns în 7—8 ore. Am tras la un preot grec, care mă găzduise și altădată. Acest preot aducându-mi reisul (căpitanul) unui caic gata de plecare, m'am urcat pe bord și am coborât pe Dunăre în jos. Dar abia am ajuns în mare și vântul a devenit protivnic și foarte tare, încât văzând că am putea merge la Constanța, reisul a îndreptat vasul într'acolo și sosirăm la 30 (Mai 1714) ceva înainte de a înopța.

Acest oraș care este vechea *Constantia* nu însemnează astăzi decât prea puțin; casele lui sunt scunde și mai potrivite pentru un sat decât pentru un oraș, chiar mijlociu, cu excepția caselor unor Turci. El n'are în circuit mai mult de o milă, de vreme ce vechile dărâmături și câteva rămășițe de ziduri ce se observă ici și colo, dovedesc că odinioară cuprindea cel puțin patru mile. Am cumpărat acî dela un argintar 13 monete de argint și 15 dela un bacal (băcan) și dela un căldărar, bronzuri mici, cele mai multe dela împăratul Constans, întemeietorul orașului, Constantius și dela Constantin, dar atât de comune că numai efinătatea lor m'a făcut să le iau. Fac excepție însă pentru 5 sau 6 bătute de vechile orașe Tomis și Kallatis, despre cari voiu vorbi îndată, și anune trei din primul oraș (dela împăratul Septimiu Geta, având pe revers o poartă de cetate) și două din al doilea (dela Caracalla, având pe revers o Tyche)¹⁾ dar toate de bronz, căci argintarii topesc pe cele de aur și de argint ce le cad în mâini, afară de cazul când vreun cunoscător sau vreun amator de astfel de relicve antice nu le scapă din foc.

Vântul fiind mereu contrar și simțindu-mă aproape vindecat de friguri, sau fiindcă curiozitatea mea care atunci eră

¹⁾ Din greșală s'a pus în textul lui Mottraye (pag. 208) «comme 4 de la planche XXVIII, tome I», și «comme 2 de la planche VII de ce tome», în loc de «comme 2 de la planche XXVIII tome I» și «come 4 de la planche VII de ce tome».

foarte mare mă făceà să cred astfel, m'am decis să merg pe uscat dealungul coastei, ca să văd urmele vechilor orașe Tomis, Kallatis, Bizone, Dionysopolis, Apollonia, Marcianopolis, Messembria, în ordinea cum sunt așezate pe harta mea. So-coteam să merg cel puțin până la Varna, unde îmi ziceam că aș puteà să mă îmbarc la caz de trebuință, dacă voi găsi un vânt favorabil în acest port, care este atât de cercetat de nu lipsesc nici odată vase pentru Constantinopol. În acest scop am închiriat doi cai, unul pentru mine, celalalt pentru o călăuză, și plecând dimineața, am ajuns pe la nouă ore seara la Tomis, numit de Turci Pangala, de Moldoveni Tomisvara, iar de Greci numai Puglicora (orașul cel vechiu).¹⁾ Fiindcă adeseori am probat ospitalitatea preoților greci, am tras la cel din localitate pe care călăuza mea îl cunoșteà. El a răspuns speranței bazate pe experiența mea, prin primirea bună ce-mi făcù. I-am pus diferite întrebări cu privire la această localitate și la ruinele ei, dar răspunsurile sale n'au făcut decât să mă convingă de neștiința lui. Punându-l să-mi spună ce crede despre faimosul poet Ovidiu, exilat odinioară în acest loc de către August, mi-a spus su-râzând: «Știu ce vreți să spuneți; este un sfânt catolic roman, care a suferit martiriul pentru religiune. Am să vă arăt mâine turnul în care a fost închis». În loc să-l scot din greșeală, m'am prefăcut mai puțin știutor decât el cu privire la istoria acestui poet și am adăogat că am auzit totdeauna spunându-se că nu era creștin. Îmi răspunse că am fost înșelat, dar că în adevăr nici Grecii nici Armenii nu-l recunosc ca sfânt, ca și pe alții consacrați de papa dela Roma. Mi-a mai ținut el și alte discursuri asemănătoare, în timp ce soția sa care era foarte frumoșică, pregătià masa. Cum ne-am așezat la masă, o fată care era și mai frumoasă, din cauza tinereței,

---

¹⁾ Cum se vede La Motraye confundă vechiul Tomis (Constanța) cu Mangalia actuală, care în vechime era Kallatis.

căci nu era mai mare de 15 ani, aduse o cană de vin excelent și după ce am mâncat și băut îndeajuns, ne-am dus la culcare. A doua zi dimineața i-am amintit de promisiune și am mers să vedem pretinsele ruine ale turnului lui Ovidiu. Nu le-am găsit tocmai impunătoare și nu aveau nimic prin ce să se deosibească de celelalte pe cari le consider drept turnurile și zidurile vechiului Tomis, și n'am găsit nici o inscripție.

Am rugat pe călăuza mea să trimită câțiva din elevii săi — căci el învătă pe copiii din localitate să scrie și să citească — să caute pe la locuitori monete vechi, promițându-i să le plătesc bine și să-i mulțumesc pentru servicii. El mi-a făcut aceasta, dar m'a întrebat ce fac cu ele, adăogând că n'o să găsească decât de bronz, de oarece cum se găsește vreuna de argint ori de aur, sunt duse la argintarii din Baba sau din Varna, cari le topesc pentru lucrările lor. I-am spus că le voi păstră ca pe niște curiozități și că nu mă importă de ce metal sunt. După prânz abia ne-am sculat dela masă și am văzut venind la el trei copii, având mâinile pline cu monete, cele mai multe romane și prea comune pentru a le reproduce; dela Alexandru cel Mare (?), Constantin cel Mare, Constantius, împăratul Alexandru Sever, Elagabal, Adrian, Iulia Mamaea, Iulia Sabina, ș. a., afară de 10 grecești, din cari două din Tomis (Maximus, revers Tyche punând un picior pe Pontos), trei din Kallatis (Gordian III, revers Nike), două din Bizone (un vas cu flori) și trei din Mesembria (Filip cel bătrân și bustul lui Sarapis; revers Demeter?) toate de bronz.

De oarece mă simțiam prea slab ca să urmez drumul călare, am închiriat o căruță cu doi cai până la Varna, unde am ajuns a doua zi seara. Am tras la un alt preot, pe care mi l'a recomandat gazda mea din Tomi și care era mai puțin ignorant decât el: acesta m'a primit foarte bine.

Varna este un oraș destul de mare, bine populat, cu un port bun, dar nu are decât case rele și nici o antichitate remar-

cabilă, afară de câteva vechi dărâmături în împrejurimi, dar fără inscripții. Căutând ca de obicei monete, am găsit grecești și anume: 3 din Dionysopolis (Bustul lui Sarapis; revers Hermes), două din Locris, trei din Afrodisia, patru dintr'un oraș necunoscut, împreună cu o mulțime romane dela Annia Faustina, Iulia Augusta, Agrippina, de asemenea toate de bronz.

Vântul fiind tot protivnic, am luat o altă trăsură pentru Kallatis, localitate ce o lăsasem la stânga, de oarece nu consultasem harta, dar n'am descoperit nimic antic și nici măcar monete. ¹⁾ Aceasta nu-i decât un sat mizerabil locuit de Greci, cei mai mulți Moldoveni sau Bulgari. Nu m'am oprit decât ca să prânzesc și m'am înapoiat la Varna pentru a așteptă ca vântul să devină favorabil. Preotul, căruia îi făcusem aceeași rugăciune ca și celui din Tomi, cu privire la monete vechi, trimise în căutarea acestor antichități câțiva copii, cari mi-au adus, între un mare număr de exemplare comune, 4 din Marcianopolis (Zeița orașului cu coroană murală; revers Tyche pe tron) două din Kallatis (Geta, revers poartă de cetate și nominalul E), trei din Mesembria (Filip și Sarapis, revers Dionysos?); cinci din Nicopolis (Gordian III, revers Asklepios).

Vântul fiind bun la 28 st. n. caiul cu al cărui căpitan m'am înțeles, plecă și la 10 am ajuns la gura canalului (Bosfor).

O călătorie de afaceri pe Dunăre în 1768

Kleeman's Reisen von Wien auf der Donau, etc. ed. II, Praga 1783.

Negustorul vienez N. C. Kleemann ne-a lăsat descrierea unei călătorii de afaceri ce a făcut în anii 1768—1770 pe Dunăre, în Bugeac, în Crimeea, la Constantinopol, Smirna, Archipelag, Venetia și de aci prin Triest înapoi la Viena. Drumul dela Silistra până la Chilia nouă îl descrie astfel :

Plecând dela Ruseiuc cu vânt bun am sosit după două zile la *Silistra*. Aceasta nu este o cetate mare, dar destul

---

¹⁾ După cât se pare călătorul vorbește de Balciu sau Caliacra.

de întărită și se află pe țărmul drept al Dunării. Locuitorii sunt în cea mai mare parte Turci, cari sunt foarte temuți din cauza hoțiilor și cruzimei lor. Reis-ul (căpitanul corăbiei) acostă pe celalalt țărm pentruca să economisească taxa de cheiaj. Vameșul trecând la noi ne-a vizitat repede, așa că am putut continuă călătoria fără întârziere.

Câteva zile am avut vreme rea, vânt contrar și ploaie mare, care a pătruns prin acoperitoare și mi-a udat cu totul patul.

La 22 (Noemvrie) am ajuns la *Hârșova*, care este un orașel pe țărmul drept al Dunării. Eram foarte încântat în timpul vântului puternic ce a bătut până acum, că am părăsit corabia ce m'a adus dela Viena, căci mi-ar fi fost cu neputință să călătoresc de aci înainte cu ea pe fluviul foarte lat: valurile mari s'ar fi jucat cu ea ca cu o minge. Barca turcească dimpotrivă mergea de abia se zăria. Când era însă vântul protivnic șovăiam adesea câteva ore.

În ziua de 23 a trebuit să mergem toată ziua și jumătate noaptea pe un braț îngust al Dunării, care aveà o mulțime de cotituri. Drumul acesta era foarte nesigur așa că eram mereu cu mare grijă. Peste tot, călătoria aceasta a fost pentru mine foarte distractivă.

La 24, dimineata, zărirăm *Brăila*¹⁾ și câteva ceasuri în urmă *Galății*²⁾, în Moldova într'o poziție încântătoare. Galății au multe biserici creștine, dar nu se vedeà nicio moschee. În amândouă localitățile se aflau corăbii mari cu trei catarturi, cari erau în cea mai mare parte încărcate cu ce-

¹⁾ Un oraș mic lângă Dunăre, cu un castel bine întărit cu 7 tunuri. În anul 1711 a cucerit-o generalul rus Renne, dar a părăsit-o în curând. În războiul din urmă (1770) a fost ocupată când de Turci, când de Ruși; acești din urmă o țin acum. (Nota aut. ed. II).

²⁾ Un oraș binișor construit, dar înconjurat numai cu un zid rău. Locuitorii sunt în majoritate de religie ortodoxă, se ocupă mult cu negoțul și au mai multe libertăți decât în alte localități. (N. A.)

reale pentru Constantinopol; câteva se construiau chiar atunci în schela Galaților.

În seara aceleiaș zile acostarăm la *Isaccea*¹⁾. Localitatea aceasta nu este tocmai mare și are aproape de Dunăre o veche cetățuie. Din Isaccea pleacă un drum pe uscat la Constantinopol. Călătorii ce vin din Moldova, Basarabia și alte țări de dincoace de Dunăre, iau de regulă acest drum și se școtește dela Isaccea până la Constantinopol cam 6 zile de drum sau vre-o 60 mile germane.

Noaptea aceasta s'a pornit o furtună mare, ce ne-a silit ca toată ziua următoare să stăm pe loc; când spre seară furtuna s'a potolit, plecarăm la 10 ore noaptea din Isaccea și ajunserăm în dimineața de 26 la Ismail. Acesta este un oraș întins, unde între altele se face mult negoț cu mărfuri turcești.

Spre marele meu regret am aflat acî, că hanul Tătarilor trecuse cu două zile mai înainte prin acest oraș la *Cavcian*, în societatea consulului francez. Ce să fac? Pericolul nu mi se mai părea atît de mare și deci mi-am continuat drumul spre Chilia. Reis-ul era un turec zgârcit și a trebuit să-i plătesc o sumă de bani, care în comparație cu cea plătită până acum era respectabilă.

Ismailul și Chilia sunt la 8-9 ore departe unul de altul, dar noi am făcut acest drum în două zile. Un vânt puternic care ne-a surprins peste noapte, a silit pe corăbieri să caute un adăpost sigur, unde a trebuit să avem răbdare. Cu ocazia acestei furtuni, eră să-mi găsesse moartea. Dimineața mă aflam pe bord și am avut nenorocirea să alunec cu papucii mei cei noi și să cad cu capul în jos în Dunăre. Valurile mari mă ridicară iarăși în sus. În tinerețe învățasem să înot și încercai să mă salvez. Mă apropiai de barcă, încercai de două ori să mă apuc de marginea corăbiei, de care la urmă mă

---

¹⁾ La Isaccea s'a retras marele vizir Hali-Bey cu restul armatei sale când a fost bătut de Ruși dincoace de Dunăre la 1771. (N. A.)

prinsei bine; dar respirația îmi era împiedicată și nu puteam strigă ajutor. În sfârșit mă observară două persoane ce erau în apropiere; ele îmi veniră într'ajutor și mă scoaseră în corabie. N'am suferit nici cel mai mic rău și pot spune că nu mi-a fost frică deloc, mi-am păstrat întreagă prezența de spirit. Iubitul și cinstitul meu tovarăș de drum și tălmaci, care se găsiă nu departe de locul de unde am fost scos, stătea liniștit și priviă cu sânge rece și căscând. Abia când văzû că sunt zdravăn și sănătos, a sărit să mă ajute ca să mă îmbrac. Această nepăsare trădă sentimentele cele mai intime ale omului meu: cât de mult ar fi binecuvântat bunul om valurile dacă m'ar fi înghițit. Am mulțumit lui Dumnezeu că acest accident s'a sfârșit în chip atât de fericit pentru mine, căci apa era adâncă de 8 stânjeni și valurile foarte înalte.

În sfârșit vântul a încetat puțin și reisul a îndrăznit să se depărteze dela mal. Eram la o depărtare numai de un ceas de Chilia-nouă și am întrebuițat din cauza mersului încet patru ceasuri, până ce am putut acostă în ziua de 30 Noemvrie ora 9 dimineața. Acî am terminat cu bine și sănătate călătoria pe Dunăre, care a durat dela Viena 56 de zile.

Chilia-nouă¹⁾ este așezată pe brațul stâng dintre cele cinci brațe ale Dunării, la o depărtare de trei ceasuri de Marea-Neagră. Brațul acesta și cel drept (Sf. Gheorghe) sunt singurele navigabile și pot merge pe ele în Marea Neagră cele mai mari corăbii cu trei catarturi. Orașul are o privești frumoasă spre Dunăre, este foarte bine situat pentru navigație, ocupă o mare întindere și este împodobit cu o mul-

---

¹⁾ Se numește Chilia-nouă spre deosebire de vechia localitate cu acest nume, ce se chemă în vechime Lykostomo, care nu mai există și era așezată pe insula din apropiere. Cetatea Chilia s'a predat la 30 August 1771 Rușilor. Garnizoana turcească, care mai aveă vre-o 4000 oameni, a fost învoită să treacă cu corăbiile la Tulcea, ceea ce s'a și facut. (Nota autorului).

ține de moschee. Armenii schismatici au acî două biserici. Cetatea este înconjurată cu un zid stricat, are însă la Duna un castel puternic și mare.

TRAD. DE TULCEANU

FOLKLOR DOBROGEAN

Marcoș-Pașa și Crivățul

Pe seninul cerului
 Cam la poarta raiului
 La puțul Crivățului
 Nemerit-a, poposit-a
 Vezi, Marcoș, pașă bătrân,
 Cu barba până la brâu,
 Cu oștire
 Câtă frunză, câtă iarbă
 Cu Crivăț ca să se bată.
 La puț dacă ajungea
 În ghizduri că îmi bătea
 Și din gură că-i zicea:
 — Bre, Crivățe, dumneata!
 Eși afară a ne bate.
 Iar Crivăț,
 În fântână el cum sta
 Cu picioarele în apă
 Pe un scăunel de gheață,

Cu mustățile de brumă
 Și cu barba tot de chidă,
 El din gură că grăia:
 — Bre, Marcoșe, dumneata!
 De ce ai venit la mine
 Cu oștire
 Câtă frunză, câtă iarbă
 Pe mine ca să mă bați
 Că nimic nu ți-am stricat?
 Dar Marcoș tot nu-l lăsa
 Și din gură îi zicea:
 — Ieși afară a ne bate!
 Crivăț atunci se ruga
 Trei zile răgaz să-i dea.
 La Dumnezeu că zbura
 De departe 'ngenunchia
 De aproape cuvânta:
 Să vezi, Doamne

Și s'ascuți!
 Că la mine nemerit-au,
 Poposit-au,
 Ia, Marcoș, pașă bătrân
 Cu barba până la brâu
 Cu oștire
 Câtă frunză, câtă iarbă
 Cu mine ca să se bată!
 Și mă rog, Doamne, de tine
 Ca să mi te'nduri de mine:
 Dă-mi trei zile din Undrea¹⁾
 Trei din Ghenar²⁾
 Și trei din Făurar³⁾
 C'aste-mi poartă vremuri tari.
 Iară bunul Dumnezeu
 Rugaciunea-i asculta
 Și câte trei zile îi da.
 Crivăț napoi se 'nturna
 Și 'n puț iară că intra
 Și la bătaie pornia
 Trei zile
 Ploaie caldă că le da
 Boarfele⁴⁾ că le uda
 Câte nouă că avea
 Pe toate le lepăda
 Apoi trei zile
 Ger uscat iarăș le da
 Boarfele că le 'ngheta.
 Oștile se speria,

La Marcoș că se ducea
 Și din gură cuvânta:
 — Bre, Marcoșe, dumneata!
 Ce suntem noi vinovați
 De ne ții
 Nebăuți și nemâncăți
 Și prin geruri degerați?
 Iar Marcoș că le grăia:
 — Stați, băeți, nu vă grăbiți
 Ci vă 'ntoarceți înapoi
 Și tăiați voi șeile
 Șeile
 Sulițele
 Grămădiți focurile
 Și vă uscați boarfele
 Și vă 'ncălziți mânilor,
 Mânilor, picioarele.
 Ei napoi mi se 'nturnau
 Șei și sulițe tăiau
 Focurile grămadiau.
 Dară Crivăț ce-mi făcea?
 O furtună le sufla,
 Focurile mătura,
 În slavă le ridica,
 Și 'n mare le arunca,
 Oștile de 'nspăimânta.
 La Marcoș iar se ducea
 Și din gură că-i grăia:
 — Bre, Marcoșe, dumneata!

¹⁾ Decembrie.

²⁾ Ianuarie.

³⁾ Februarie.

⁴⁾ haine, rufe.

Bre, Marcoș, pașă bătrân,
 Cu barba până la brâu!
 Ce suntem noi vinovați
 De ne ții
 Nebăuți și nemâncați
 Și prin geruri degerați?
 Iar Marcoș că le zicea:
 Stați, băeți, ia stați,
 Nu vă speriați
 Caii voi să vi-i tăiați
 Mațele le lepădați
 În cosciuguri să intrați
 Acolo cred că scăpați!
 Oștile de-l asculta
 Și caii de mi-i tăia
 Mațele le arunca
 În cosciuguri că intra
 Da' mai rău că îngheța.
 Oștile se spăimânta
 La Marcoș iar se 'nturna
 Și din gură cuvânta:
 Bre, Marcoșe, dumneata!
 Bre, Marcoș, pașă bătrân,

Cu barba până la brâu!
 Ce suntem noi vinovați
 De ne ții
 Nebăuți și nemâncați
 Ca niște câini leșinați
 Și prin geruri degerați?
 Și de ce te 'npotrivești
 Puterii dumnezeiești?
 Marcoș atunci se scula
 După dânsul îi chema
 Și la Crivăț se ducea
 De departe 'ngenunchia
 De aproape se ruga
 Să-i ierte lui greșala.
 Crivăț atunci îl erta
 Un soare cald că le da
 Pe toți că mi-i desgheța
 Boarfele și le usca
 Și 'nnapoi se înturna.
 Și rămas-a povestea
 De s'a dus și pomina
 Până'n ziua de acum.

Această baladă a fost culeasă de Constantinescu Pimen, elev al școlii normale din Constanța, din gura lui I. Gh. Vâlsan, bătrân în vârstă de 88 ani, din comuna *Tortoman*, județul Constanța.

B a d e a

Foaie verde ș'o lalea
 Pe dincoace, pe dincoa,
 Umblă Turcii de-aiurea,
 Tot de Badea întrebând,
 Tot de Badea ispitind:
 — Unde, măre o fi stând
 Cârciumarul buților,
 Măcelarul Turcilor?
 Foaie verde de-avrămeasă,
 — De-al-de mândră Băduleasă,
 Bade-al tău nu este-acasă?
 — Bade-al meu este la vie
 Și-l aștept, măre, să vie.
 Frunză verde ș'o lalea,
 Turcii, dac'o auzia,
 Nici un crezământ nu-i da;
 Ci'n casă năvală da
 Și pe Badea mi-l lega
 Cu trei funii de mătase,
 Cât un braț voinic de groase,
 Tot de lemnul coșului,
 In dogoarea focului,
 In bătaia funului;
 Și pe Badea mi-l lovia
 Tot cu fierul plugului
 Cum îi pasă Badiului.
 Foaie verde și-o lalea
 Băduleasa ce-mi făcea?
 Poala de galbeni umplea
 In bătătură ieșia

Și'ncepea a arunca.
 Turcii, dacă o vedea,
 Turcii toți se repezia
 Unul peste altul da.
 Și iar verde și-o lalea
 Băduleasa ce-mi făcea?
 De Badea s'apropia
 Funiile le tăia.
 Și când Badea mi-a oftat
 Turcii toți au înghețat.
 Tăia Badea câte doi
 Băduleasa câte trei!
 După ce, măre-i tăia
 In podul case-i urca
 Și foc caselor punea.
 Cine pe drum că trecea
 Tot pe Badea-l văita:
 — Alei, frate Badiule,
 Cum îți mai ard casele!
 — Las' să arză
 Că nu-mi pasă!
 Frunză verde lemn de prun
 Cău fost puse lângă drum.
 Dar nu-mi este-atât de case
 Cât de niște carne grasă...
 Zece porci c'am îngurășat,
 In podul casei i-am urcat
 Și cum ard focurile,
 Sfârâie unturile...
 Mari îmi sunt păcatele!

Baladă culeasă de Constantintinescu Pimen, din gura
 lui moș Dragonir Cocoș, bătrân de 80 ani din comuna
Tortoman, jud. Constanța.

Versuri din ajunul Bobotezei

Ciur la leasa, leasa
 Măine-i Boboteaza
 Cai 'neurători
 Porcii rămători
 Vacile lăptoase
 Oile lănoase
 Stăpânii trăiască
 Să le stăpânească
 La anul și la mulți ani!

Urare culeasă de Vineș Petre, elev în școala normală din Constanța, din satul *Rahman*, jud. Tulcea. O spun fetițe de 5—9 ani, umblând din casă în casă, având în mâini un șervet cu busuioc și un coșuleț în care strâng ouă.

Locuitorii din Rahman sunt Români, cea mai mare parte Ardeleni, iar restul Cojani din șesul Munteniei, mai ales din jud. Brăila. După statistica din 1912 satul numără în acest an 887 suflete. Această urare din ajunul Bobotezei se aude și 'n satul *Daeni*, pe malul Dunării în jud. Tulcea, sat de asemenea românesc. Majoritatea locuitorilor de aci sunt Dobrogeni vechi, pe lângă cari s'au așezat și câteva familii de Ardeleni, precum și coloniști din județele Prahova, Muscel și veterani de prin Putna, Tutova, Bacău. După statistica din 1912, satul număra în acest an 2591 suflete.

G h i c i t o r i

- 1). Huș, huș, prin păiuș; cotcodac prin copac.
(vântul)
- 2). Domnișor cu haine scurte
Mare lege ține'n curte.
(lăcatul)
- 3). Moș Gheorghe cocoșatul
Se uită peste tot satul.
(cumpăna fântânii)
- 4). Bordea'n sus, Bordea'n jos
Bordea vine mânios.
(fusul)
- 5). Am o nuia, vâjîia,
Ocolesc lumea cu ea.
(gândul)
- 6). Ce trece peste apă și nu face umbră?
(chiotul)
- 7). Incureată rădăcină
Ales voinic o desbină!
(cartea)
- 8). Tranca, tranca la picioare
Hârpa, hârpa pe spinare.
(răsboiul)
- 9). Dacă ieși din ea, se mărește;
Dacă pui, se micșorează.
(groapa)

- 10). Frigare de carne și carnea de aur.
(degetul și inelul)
- 11). Două rățișoare
Călugărișoare
Pe unde mergeau
Maluri se surpau.
(foarfeccele)
- 12). Buruenuță gălbiniuță
Rar bărbat care te cruță
(tutunul)
- 13). Pană împănată
Pe apă lăsată
Cu mână de om
Cu voie de domn.
(corabia)
- 14). Am patru surioare
Două mari, două micșoare
Una pe alta se alungă
Și nu pot să se ajungă.
(roatele)
- 15). Moara lui Buburuță
Umbă prin grăunțe.
(șoarecele)
- 16). Din pământ ca Adam sunt zidit;
Pe roată ca Sf. Gheorghe sunt tras;
In cuptor ca cei trei cuconi am ars;
Când trăiam de toți eram cinstit;
Mă luau în mâini și mă pupau;
Iar când și eu, ca toți, am murit
Nu s'a găsit cine să mă 'ngroape.
(ulciorul)

17). Ce se pune pe masă, se tae, se împarte la
fiecare și totuși nu se mânăncă ?

(cărțile de joc)

S'au cules din satul *Tortoman*, jud. Constanța, de Pimen
Constăntinescu, elev al școalei normale din Constanța.

C. BRĂTESCU

Obicei de nuntă la Români din Tulcea

După ce se isprăvește *oaspețul*, mireasa scoate darurile
pentru naș și pentru *deavăr*, cari sunt de regulă cămăși,
pantaloni, ciorapi. Atunci ea *închină darul* și nuntașii aruncă
bani pentru mireasă. După aceea mireasa este condusă de
nașă la o casă vecină. Acî nașa o desbracă de toate hainele
și i-le ia, dându-i în schimb o cămașă nouă, frumoasă. Pe
urmă vine mirele însoțit de deavăr; acest din urmă, care își
zice *frate* al miresei, este un fel de chezaș al castității ei.

Dimineața deavărul vine din nou și bate la ușa însu-
răteilor, așteptând să i-se deschidă. El are un bici în mână.
După ce i se deschide, intră în odaie și lasă biciul jos.
Mireasa trebuie să se scoale din pat și să meargă să ridice,
biciul, pentru ca deavărul să se convingă dacă a fost sau
nu virgină.

După oarecari ezitări mireasa vine și dacă a fost vir-
gină deavărul ia biciul, iese vesel afară, poțește din el,
chiue, sloboade pistoale, nuntașii se adună și cheful începe
din nou. Dacă însă mireasa n'a fost virgină, deavărul o bate
cu biciul până spune cu cine a păcătuit.

Obiceiul se practică de Români «Cojani» din orașul
Tulcea.

x.

NUMISMATICA DOBROGEI

---

1. Cercetători vechi și noi.

Călătorul care cutrieră cercetător Dobrogea, rămâne impresionat nu numai de nesfârșita varietate de peisagii ce-i oferă natura capricioasă a acestui ținut, sau de felurimea tipurilor, costumelor și obiceiurilor ce-i prezintă populațiunea lui atât de amestecată, ci și de marele număr de rămășițe antice ce întâlnește la fiecare pas. Pe țărmul Dunării și pe coasta Mării, dealungul văilor mănoase și înlăuntrul pădurilor bătrâne, pe colnicele înalte și pe joasele grinduri ce abia se ridică deasupra apei, se găsesc răspândite cu o profuziune puțin obișnuită, ruini de castre, castele și cetăți, de orașe și sate dispărute, de valuri și șanțuri, de trofee și morminte, din cari s'au scos, și se mai scot pe fiecare zi, nenumărate obiecte de artă și de industrie, de utilitate și de podoabă, inscripțiuni și monete, ce ne desvăluiesc un trecut de activitate culturală, pe care istoria plină de frământări a Dobrogei abia ne lasă să-l bănuim.

Între aceste antichități monetele ocupă un loc de frunte și au atras încă de timpuriu atenția cercetătorilor. Cea dintâi mențiune despre ele o avem dela învățatul tovarăș de exil al lui Carol XII, A. de La Motraye, care trecând la 1711 prin ținutul nostru, a cumpărat în Babadag un număr de monete antice, romane și grecești, între cari și câteva piese de ale orașului Tomis (Constanța)¹⁾. Cu ocazia unei alte călătorii, făcută trei ani în urmă, acest amator de antichități vizitează mai multe așezări vechi dobrogene: Isaccea

---

¹⁾ La Motraye, *Voyages*, II p. 10, Cf. mai sus p. 95 n. 2.

(Noviodunum), Babadag, Constanța (Tomis), Mangalia (Kallatis) și probabil Balçicul (Dionysopolis), adunând o însemnată cantitate de monete, pe cari le-a descris și reprodus, în parte, în publicația asupra călătoriilor sale ¹⁾. Dar pe lângă descrierea monetelor găsite și pe lângă alte notițe interesante privitoare la Dobrogea, La Motraye relatează și despre un obicei foarte păgubitor pentru știința numismatică și care din nenorocire se practică uneori și astăzi: locuitorii duceau monetele antice de aur și de argint la orașe și le vindeau argintarilor, cari le topiau pentru a face din ele diferite obiecte de podoabă.

Alți călători din veacul al XVIII-lea, cari au trecut prin acest ținut, nu amintesc despre monumentele monetare, în schimb atât în lucrările celebrului numismat Eckel, dela sfârșitul acestui veac, cât și în ale nu mai puțin celebrului Mionet, dela începutul veacului al XIX-lea, găsim descrise piese ce au fost bătute în vechile orașe grecești din Dobrogea. Este interesant că pe câtă vreme Eckel în *Doctrina Numerorum*, apărută la 1786, cunoaște monete din toate cele patru orașe dobrogene: Istros, Tomis, Kallatis și Dionysopolis ²⁾; Mionet în a sa *Description des médailles antiques* publicată dela 1806—1811, nu descrie decât monete din Istros, Kallatis și Dionysopolis, iar în suplimentul la această lucrare mai adaugă câteva piese din Kallatis; monetele din Tomis nu sunt de loc menționate ³⁾.

Scurt timp în urmă, la 1815, a publicat un mic studiu despre câteva monete inedite din Kallatis, arheologul francez, Millin, care a avut de rezultat să atragă atenția unor cercuri mai largi asupra monetăriei acestui oraș ⁴⁾. Renumitul numismat, abatele Sestini, care a trăit în prima jumătate a vea-

¹⁾ La Motraye, *ibidem*, p. 205 urm.

²⁾ Eckel, *Doctrina Numerorum Veterum* II, pag. 13 urm.

³⁾ Mionet *Description des médailles antiques* I pag. 353 urm. Suppl. II, pag. 64 urm.

⁴⁾ Millin, *Notice sur des médailles inédites de Callatia*, în *Magazin Encyclopédique*, Paris, 1815.

cului al XIX-lea, a descris și el un număr de monete din toate orașele noastre pontice ¹⁾ Cu toate acestea scrierile ofițerilor apuseni, cari au luat parte la războiul ruso-turc din 1828 — 29, cum a fost de pildă Moltke, și cari amintesc despre celelalte monumente dobrogene, nu cuprind nici o informațiune cu privire la monete.

Mai curioasă este însă lipsa de informațiuni despre ele în studiile cărturarilor francezi și englezi — ingineri și medici — cari au vizitat Dobrogea în epoca războiului Crimeei și au lucrat la calea ferată dintre Cernavoda și Constanța; ei vorbesc despre monumentele arhitectonice și epigrafice, încearcă identificări de localități antice, dar monetele le neglijează cu desăvârșire ²⁾, deși chiar cu ocazia construirii acestui drum de fier, avem informațiuni că s'au găsit numeroase monete.

Dar cu totul inexplicabilă este puțină atenție ce au dat monetelor dobrogene arheologi ca Engelhardt, Boissière, Baudry și Desjardins, cari între 1864 și 1867 au făcut cercetări speciale asupra monumentelor antice de aci și au întreprins chiar săpături. Afară de câteva notițe sumare, nici o descriere mai amănunțită nu au publicat despre monumentele monetare, deși s'au colectat cu această ocazie piese numeroase cari au fost duse în străinătate ³⁾. De asemenea nici învățatul K. F. Peters care în 1864 a cercetat temeinic Dobrogea din toate punctele de vedere, nu amintește decât despre monetele descoperite pe teritoriul orașului Constanța. El spune că toți trecătorii prin acest oraș și toți vizitatorii băilor de mare, cari sunt mai ales Bucureșteni și Gălățeni, țin să ducă cu ei, ca amintire, măcar câteva monete antice. Nu neglijează însă să adaugă, că multe muzee și colecționatori străini, posed serii bogate de antichități și monete găsite aci ⁴⁾.

¹⁾ Mai ales în catalogul muzeului Hedervary, a muzeului Chaudoir și în *Lettre numism.* di continuazione, *passim*.

²⁾ Cf. Allard, *Mission en Dobroulja*; Michel, *Les travaux*, etc.

³⁾ Boissière, *Rapport sur une mission archéologique* (în *Archives des missions scientif.* 1867, IV p. 186); Desjardins, *Voyages* în *Revue archéol.* 1868.

⁴⁾ Peters, *Grundlinien zur Geographie u. Geschichte der Dobrudscha* p. 141.

Cu un sfert de veac mai înainte, pe la 1839, o comisiune de învățați ruși, instituită de guvernatorul Basarabiei, P. Teodoroff, a început să facă săpături în Insula Șerpilor, descoperind până la 1850, între altele, și vreo 2000 de monete antice, cari cea mai mare parte au intrat în colecțiunea muzeului din Odesa. Dintre acestea abia vreo 600 au putut fi determinate și descrise de cătră numismatul rus N. Murzakevici ¹⁾. Ele erau parte din orașele dobrogene Istros, Tomis, Kallatis și Dionysopolis; parte dela regele Sciților din Dobrogea, Canites; parte din celelalte orașe pontice ca: Odessos, Mesembria, Anhial și Byzantium. Afară de acestea mai erau monete din orașele grecești din Peninsula Balcanică: Nikopolis ad Istrum, Adrianopolis și Markianopolis; precum și din alte localități mai depărtate europene și asiatice: Cizicus, Lamp-sacus, Efes, Abydos, Pergam, Amastia, Nicomedia Bithiniei, Nicea, Adramitea, Apollonia din Caria, Prusia pe Ipsius, Tium, Patara, Pherae, Chios, Pylos; de asemenea dela regii Bosporului: Rometalkes, Inismeos, Helios și Kesmagakos.

După ce Dobrogea a fost reanexată la România, monumentele ei au început să fie cercetate și studiate de învățații noștri. Dintre aceștia cel dintâi care s'a interesat de monete, le-a colecționat și le-a studiat cu toată străduința, a fost savantul nostru numismat d. M. C. Sutzu. Intr'un studiu aprofundat și luminos, publicat încă la 1881, d-sa vorbind despre monumentele antice din acest ținut, insistă și asupra monetelor bătute de orașele pontice, și descrie un număr de piese inedite din Tomis, Kallatis și Istros ²⁾. După aceasta dedicându-se cu toată inima și râvna studiului monetelor și pondurilor antice, d. Sutzu a scris un număr de studii despre numismatica și metrologia Dobrogei, cari au servit ca îndru-

¹⁾ Murzakevici, in Zapiski III p. 237.

²⁾ Sutzu, *Coup d'oeil sur les monuments antiques de Dobrodja* in Revue archéologique 1881 p. 209 urm.

mare tuturor cercetărilor ulterioare și constituie izvoare de cel mai mare preț pentru cunoașterea acestor monumente ¹⁾.

Încă din 1882 a început să facă cercetări arheologice în Dobrogea Grigore Tocilescu, care apoi timp de peste 25 de ani a întreprins săpături în toate localitățile vechi de aci, dezgropând pe lângă monumente arhitectonice, sculpturale și epigrafice, și numeroase monete. Acestor din urmă însă le-a dat prea puțină atențiune și astfel știința numismatică n'a profitat nimic din activitatea lui arheologică atât de îndelungată. În tot acest timp Tocilescu a fost și director al muzeului de antichități din București și a avut ocazia să achiziționeze pentru această instituțiune o cantitate mare de monete antice din Dobrogea, găsite atât izolat cât și în tezaure. Dar nici acestea nu s'au bucurat de vreo sollicitudine deosebită din partea lui.

În schimb muzeele și colecționatorii străini au știut să profite de lipsa de interes ce o arătau autoritățile noastre acestor monumente, și prin agenți iscusiți, au reușit să adune serii bogate, frumoase și rari din toate monetele dobrogene. Până în ultimul timp unele muzee străine trimeteau în fiecare an oameni speciali, cari cutrierau Dobrogea, strângând tot ce găseau mai bun și mai frumos ca monumente numismatice, iar altele aveau agenți stabiliți în orașele principale din acest ținut, cari urmăreau descoperirile monetare și le achiziționau pentru patronii lor. În chipul acesta au fost

---

¹⁾ Lucrările d-lui Sutzu privitoare la monetele și pondurile orașelor dobrogene sunt: *Poids et monnaies de Tomis* în Mémoires du Congrès internat. de Numismatique de Paris 1900; *Greutate de plumb din Tomis* în Buletinul Societ. Numism. Rom. 1904 p. 6; *Monete inedite sau puțin cunoscute din urbile antice din Dobrogea*, același Buletin 1907 p. 3 și 1908 p. 7; *Ponduri antice inedite din Tomis și Kallatis*, Buletin 1913 p. 3; *Monete inedite din orașele noastre pontice* în Analele Acad. Rom. XXXV; *Contribuțiune la studiul pondurilor antice din orașele noastre pontice*, Buletin 1914 p. 1; *Ponduri și monete inedite din orașele noastre pontice*, Buletin 1915 p. 157; *Contribuțiunea numismaticeii la istoria României transdunărene* în Analele Acad. Rom. XXXVIII; *Monetele regilor sciți din Dobrogea* Buletin 1916 p. 1.

trecute peste graniță cantități enorme de monete dobrogene, cari au îmbogățit colecțiunile muzeelor și amatorilor străini, în timp ce în colecțiunile din țară nu intrau decât piese puține și de o conservare inferioară.

Un singur profit a rezultat pentru noi pe urma acestui exodiu al monumentelor monetare dobrogene: au atras atenția învățaților străini, cari au început să le studieze. Ei au dat importanță specială monetelor bătute de vechile colonii grecești din Dobrogea și astfel s'a putut reconstitui, în mare parte, istoria monetară a acestor orașe.

Inceputul l-a făcut Muzeul britanic din Londra, în catalogul cărui s'au publicat un număr oarecare de monete dobrogene.

După aceea distinsul numismat francez, d. Adrien Blanchet a descris în 1892 mai multe monete pontice intrate în Cabinetul de medalii din Paris¹⁾. Câțiva ani în urmă Academia din Berlin a hotărât publicarea unei lucrări mai mari, care avea în vedere și monetele noastre dobrogene: un *corpus* al monetelor antice, bătute în țările din nordul Peninsulei Balcanice. Cu adunarea materialului și redactarea acestei opere au fost însărcinați doi dintre cei mai eminenti numismați germani: d. B. Pick, conservatorul Cabinetului Numismatic din Gotha și d. K. Regling, subdirectorul Muzeului din Berlin. Primul volum al acestei importante lucrări a apărut la 1898 și cuprinde, dintre monetele dobrogene, pe cele ale orașelor Kallatis, Dionysopolis și Istros; al doilea a ieșit abia după 12 ani și conține descrierea monetelor din Tomis²⁾. Autorii nu s'au mulțumit însă să facă numai descrierea și clasificarea tuturor monetelor din aceste orașe, ce se cunoșteau în momentul publicării lucrării lor, ci pe baza

¹⁾ Blanchet, *Monnaies de la Chersonèse Taurique et de la Moesie*, în *Revue Numismatique* 1892 p. 59 urm.

²⁾ Pick-Regling, *Die antiken Münzen Nord Griechenlands: Dacien und Moesien*. Partii din această lucrare au fost publicate în traducere de d. Knechtel în *Buletinul Soc. Num. Rom.* 1911 p. 5; 1912 p. 17 și 1916 p. 20.

informațiilor scoase din studiul monumentelor monetare și din scriitorii antici, au reconstituit, pe cât a fost posibil, istoria acestor vechi așezări grecești. Astfel opera lor a devenit baza oricărui studiu asupra monetelor și istoriei orașelor noastre dobrogene.

Încă îndată după apariția primului volum, alți numismați de ai noștri și străini, cari se ocupaseră de monetele antice din Dobrogea, au început să publice contribuțiuni la acest *corpus*.

Astfel la 1902 și 1903 D. Tacchella, pe atunci conservator al muzeului din Sofia, publică un număr de monete pontice găsite în sudul Dobrogei și din care multe erau de ale orașelor Istros, Kallatis și Dionysopolis¹⁾. La 1903 și 1904 d. I. Brunsmid, directorul muzeului din Agram descrie un număr însemnat de monete din aceleaș orașe²⁾. Tot atunci eruditul nostru numismat, d. W. Knechtel, publică și d-sa o serie de monete inedite din Istros și Kallatis³⁾, iar la 1908 și 1915 aduce și alte complectări la monetăria orașelor dobrogene⁴⁾. Contribuțiuni importante la monetăria orașului Tomis publică în 1907 d. M. C. Sutz, care de acum înainte urmărește cu cel mai mare interes descoperirile monetare din Dobrogea și studiul acestor monumente, aducând mereu la cunoștința numismaților exemplare numeroase inedite sau variante interesante⁵⁾. Monetele dobrogene au fost studiate cu interes și de cătră Ex. Sa Mgr. Netzhammer, un eminent arheolog și neobosit cercetător al monumentelor noastre⁶⁾;

¹⁾ Tacchella, *Monnaies de la Mésie Inférieure*, în *Revue Numismatique* 1902 p. 368 și 1903 p. 203.

²⁾ Brunsmid, *Unedierte Münzen von Dacien u. Mosien* în *Numismatische Zeitschrift*, XXXV și XXXVIII.

³⁾ Knechtel, *Câteva monete inedite din Dacia și Moesia* în *Buletinul Soc. Num. Rom.* 1904 p. 10.

⁴⁾ Cf. *Buletinul Societ. Numism. Rom.* 1908 p. 30 și 1915 p. 1.

⁵⁾ V. mai sus p. 116 nota.

⁶⁾ Netzhammer, *Aus Rumänien*, I și II *passim*; *Ceva nou despre Istros* în *Revista Catolică* 1912 p. 355. *Ce-mi povestesc monetele mele din Tomis?* *Ibidem* p. 487; *Mărunțișuri arheologice*, *Ibidem* 1914 p. 127; *Dioscurii în Tomis* în *Buletinul Societ. Num. Rom.* 1913 p. 29.

precum și de apreciatul numismat d. L. Ruzicka, autorul câtorva excelente și importante contribuțiuni la studiul monetelor grecești din țările Peninsulei Balcanice¹⁾. În sfârșit autorul acestor rânduri, a avut și el prilejul să dea la iveală câteva descrieri de monete pontice dobrogene, precum și o scurtă lucrare de sinteză asupra monetăriei orașelor grecești de acî²⁾.

Dar în afară de monetele orașelor grecești, și alte monete dobrogene au atras atenția numismaților noștri și a celor străini. Un interes special au deșteptat monetele regilor sciți, cari au domnit prin veacul al III-lea în d. Cr. în regiunea dintre Constanța și Balci. Acestea au fost publicate mai întâi de Tacchella³⁾, pe urmă au adus contribuțiuni la studiul lor d-nii Regling⁴⁾, Knechtel⁵⁾ și Netzhammer⁶⁾, iar acum de curând d. Sutzu a scris un important studiu de sinteză asupra monetăriei acestor regi⁷⁾.

Monetele descoperite în cetatea Ulmetum (dela Pantelimonul de sus) au fost publicate de d. V. Pârvan⁸⁾, iar un număr de monete grecești, romane și românești, găsite în Dobrogea au fost descrise de mine în diferite lucrări⁹⁾.

¹⁾ Ruzicka, *Inedierle Münzen von Kallatis* in Zeitschrift f. Numismatik. 1913 p. 293.

²⁾ Moșil, *Creșterea Colectiunilor Academiei Române 1912—1915; Cele mai vechi ateliere monetare dela noi* în Convorbiri Literare 1915 p. 293.

³⁾ Tacchella, *Aerosandre, roi des Gêtes?* în Revue Numismatique, 1900 p. 397 și tab. XII; *Cinq rois de Gêtes*, in Revue Numismatique, 1903 p. 31 și tab. V.

⁴⁾ Regling, *Corolla numismatica* p. 261.

⁵⁾ Knechtel, *O moneta scitică a Regelui Kanitu*, in Revista Catolică 1912 p. 209.

⁶⁾ Netzhammer, *Mărunțișuri arheologice*, în Revista Catolică 1913 p. 127.

⁷⁾ Sutzu, *Contribuțiunea numismatică* în Analele Acad. Rom. XXXVIII; Cf. și *Monetele regilor sciți din Dobrogea*, Buletinul Societ. Num. Rom. 1916 p. 1.

⁸⁾ Pârvan, *Cetatea Ulmetum* în Analele Acad. Rom. XXXIV p. 556; XXXVI p. 299; XXXVII p. 281.

⁹⁾ Moșil, *Monete vechi românești găsite în Dobrogea* în Conv. Liter. XL p. 1120; *Cele mai vechi monete muntene*, Ibidem XLII 1 p. 588; *Monetele lui Mircea cel Mare*, Ibidem XLII 2 p. 413; *O descoperire numism. în vechiul Arrubium*, Ibidem XLIII p. 751; *Descoperirea dela Daieni*, Ibidem XLIII p. 1168.

După cum se vede, dintre toate monetele dobrogene, ale orașelor pontice au atras mai mult atențiunea învățaților; celelalte nu au fost decât prea puțin urmărite și numai o mică parte au fost studiate. Cu toate acestea pentru istoria ținutului este de mare importanță să se știe, ce fel de monete s'au găsit în diferite localități și deci ar fi de dorit, ca descoperirile de monete dobrogene să fie urmărite de aproape și totdeauna când se publică descrierea lor, să se menționeze locul de proveniență.

2. Tezaure monetare.

O valoare deosebită au pentru istoria politică și culturală a Dobrogei tezaurele de monete ce se găsesc ascunse în pământul ei. Cu ajutorul lor se poate fixa nu numai situația monetară a ținutului în anumite epoce, dar și starea politică, relațiile comerciale și influențele culturale. Tot ele ne descoperă adeseori evenimente necunoscute din istoria ținutului, sau ne permit să lămurim altele numai puțin cunoscute. Cu toate acestea tezaurele monetare dobrogene n'au fost urmărite până acum cu destulă atențiune, așa că multe s'au împrăștiat fără de nici un folos pentru știință; dar nici acelea cari au intrat în mâinile oamenilor pricepuți n'a fost totdeauna studiate și publicate. Astfel, deși avem indicațiuni despre un mare număr de descoperiri de tezaure, nu cunoaștem bine decât prea puține din ele.

Un tezaur care prezintă un interes particular pentru numismatica antică a Dobrogei este cel ce s'a descoperit la Cuzgun (jud. Constanța) prin anul 1905. El conținea vreo 2000 de monete de argint din Appollonia (Tracia), Mesembria și Istros, printre cari erau amestecați vreo 20 ciziceni de electru ¹⁾. Piesele din urmă datează din veacul al VI-lea în.

---

¹⁾ Moisil, *Monete și Tezaure monetare* în Buletinul Societ. Num. Rom. 1913 p. 63.

d. Cr. și contează printre cele mai vechi și mai rari monete grecești; ele au fost achiziționate de eruditul numismat rus, marele duce Alexe Mihailovici, cu ocazia vizitei flotei rusești în portul Constanța. Monetele celelalte sunt din veacul al III-lea în. d. Cr. și au o importanță mai mică. Găsirea împreună a unor monete contemporane din Appollonia, Mesembria și Istros într'un tezaur dobrogean, dovedește întrebuințarea lor simultană în comerțul local din acel timp și deci strânsele relațiuni negustorești între cele trei orașe pontice. Iar aflarea împreună cu ele a cizicenilor mult mai vechi, probează că aceste monete de electru aveau curs pe piață două sute de ani după emiterea lor.

Alt tezaur de monete antice, despre care însă nu avem decât o informațiune sumară, s'a găsit la Anadolchioi (jud. Constanța) prin 1895. El se compunea din vreo 1000 de stateri de aur macedoneni, dela Filip II și Alexandru cel Mare ¹⁾. Probabil trebuie să vedem într'însul averea unui negustor bogat din Tomis, căci localitatea unde s'a găsit, este în imediata apropiere de ruinele acestui oraș.

Monete de tip macedonean, dar de argint, s'au găsit într'un tezaur dela Slava-Rusă, lângă Babadag (jud. Tulcea), descoperit prin 1907. El cuprindea câteva sute de stateri de argint dela Lysimac, regele Traciei, și s'a împrăștiat imediat printre locuitori. Descoperirea lui acolo ar pleda pentru originea ante romană a acestei localități ²⁾.

În sfârșit un alt tezaur de monete grecești a fost găsit în 1909 la Dăieni (jud. Tulcea). Monetele ce-l compuneau erau toate de argint, de ale orașului Istros, și au fost aduse de apă dintre ruinele cetății Beroe din apropiere, în urma unei ploii torențiale ³⁾. Cum monetele sunt din veacul II-lea în. d. Cr. probează sau că localitatea există și înainte de-

¹⁾ Moșil, *Ibidem* p. 63.

²⁾ Moșil, *Ibidem* 1916 p. 42.

³⁾ Moșil, *Ibidem* 1913 p. 22.

cucerirea romană, sau că aceste monete de argint au circulat până târziu în epoca fortificării ei de către Romani.

În legătură cu tezaurele de monete grecești trebuie pus un tezaur de monete dace, descoperit în județul Constanța la 1903. El cuprindea 240 piese de argint, imitații barbare după tetradrahmele lui Filip II. Tipurile sunt foarte degenerare, iar în locul călărețului de pe revers se află două sau trei globule ¹⁾).

Dintre tezaurele de monete romane nu cunoaștem decât foarte puține și mai ales din epocile târzii. Un mic tezaur cu monete de bronz dela Traian și Adrian, între cari și o monedă istriotă de argint s'a găsit în 1913 la Dăieni (jud. Tulcea) ²⁾. Aflarea unei monete istriote din veacul II în. d. Cr. împreună cu monete din veacul al II-lea d. Cr., dovedește că până târziu în epoca romană monetele grecești de argint au circulat în Dobrogea, după cum de altfel monetele grecești au circulat și în alte părți ale imperiului roman.

Un alt tezaur, acesta de monete constantiniane, s'a descoperit la Măcin (jud. Tulcea) în 1908. Cele câteva sute de piese erau de bronz, însă acoperite cu un strat de argint, ceea ce dovedește că au fost fabricate pentru a servi ca monete de argint ³⁾. Găsirea tezaurului între ruinele vechii cetăți romane Arrubium, trebuie pusă în legătură cu restaurarea limesului dunărean de către Constantin cel Mare și urmașii săi.

Tot monete dela acești împărați cuprindeă și un tezaur mai mic găsit la Nalbant (jud. Tulcea) în 1910 ⁴⁾. El confirmă existența unei așezări romane în această localitate izolată din nordul Dobrogei.

Dintr'o epocă mai târzie de restaurare a limesului do-

¹⁾ Moșil, *Ibidem* p. 21.

²⁾ Moșil, *Ibidem* 1914 p. 22.

³⁾ Moșil, *Convorbiri Literare* XLIII p. 751.

⁴⁾ Moșil, *Monete și Tezaure monetare* în Buletinul Societ. Num. Rom. 1914 p. 55.

brogean este tezaurul găsit în ruinele dela Satu-Nou (jud. Tulcea), în 1912. El se compuneă din 25 piese de bronz dela împăratul Justinian ¹⁾.

Cu mult posterior este tezaurul descoperit la Cilibichioi (jud. Constanța), format din un mare număr de piese mici de bronz dela împăratul bizantin Leon I ²⁾. Iar un alt tezaur găsit la Isaceea în 1913, conținea monete bizantine și mai noi, dela împărații Comneni din veacul al XI-lea ³⁾. Și unul și celalalt probează circulația monetelor bizantine în ținutul nostru până târziu în evul mediu.

Dintre tezaurele de monete medievale două sunt mai bine cunoscute: unul de monete de argint dela Mircea cel Bătrân, Domnul Țării-Românești, descoperit în 1907 pe dealul Bădila (lângă Niculițel, jud. Tulcea) ⁴⁾, celalalt de monete bulgărești dela țarii Alexandru și Sracimir, găsit anul acesta lângă Silistra ⁵⁾.

Primul conținea o cantitate foarte mare de monete de argint dela Mircea, parte cu legende latinești, parte cu legende slave. Printre ele s'au găsit și alte câteva monete muntenece nu s'au putut încă determina, precum și monete dela Petru Mușat al Moldovei și Ludovic cel Mare al Ungariei. Acest tezaur, descoperit în apropiere de drumul principal ce ducea din Basarabia în Dobrogea, prin vadul dela Oblucița (Isaceea), trebuie pus, de sigur, în legătură cu stăpânirea lui Mircea asupra acestui ținut și este o dovadă importantă despre circulația monetelor muntene aci.

Cât privește tezaurul de monete bulgărești, ceva anterior domniei lui Mircea, trebuie pus în legătură cu stăpânirea

¹⁾ Moisil, *Ibidem*.

²⁾ Moisil, *Ibidem* 1913 p. 21.

³⁾ Moisil, *Ibidem* 1914 p. 25.

⁴⁾ Moisil, in *Convorbiri literare* XL p. 1120; XLII 1 p. 588 și 2 p. 413. Cf. și *Creșterea Colecțiilor Academiei Române* 1911.

⁵⁾ Moisil, *Monete și Tezaure monetare* în Buletin 1916 p. 43.

Bulgărească asupra Silistrei și a regiunii încunjurătoare, înainte de cucerirea ei de Munteni.

În sfârșit pământul Dobrogei a dat la iveală și tezaure de monete turcești. Ele n'au deșteptat însă de loc curiozitatea colecționarilor și nici a numismaților, așa că nu avem știri precise asupra lor.

Este demn de observat, că toate tezaurele enumerate mai sus, se datoresc unor descoperiri întâmplătoare și că nu avem nici o informațiune despre vreo astfel de comoară, ce s'ar fi găsit cu ocazia numeroaselor săpături, întreprinse de arheologii noștri, oficiali sau amatori, în diferitele regiuni ale Dobrogei. Aceasta este o indicațiune foarte prețioasă cu privire la importanța descoperirilor întâmplătoare și la necesitatea de a se lua cele mai întinse măsuri, ca astfel de descoperiri să nu rămână necunoscute specialiștilor.

De altă parte dacă aruncăm o privire asupra localităților cari au dat la iveală tezaure monetare, constatăm că acestea provin parte din vechile așezări mai importante ale Dobrogei, parte din localități situate dealungul principalelor drumuri ce străbăteau în vechime ținutul nostru în toate direcțiunile. În special numeroase sunt tezaurele găsite în localitățile de pe malul Dunării, pe unde, se știe, că trecea drumul comercial cel mai important, care lega Dobrogea cu restul lumii. Astfel este de presupus, că cea mai mare parte din tezaure nu sunt altceva, decât depozite comerciale, ascunse pentru siguranță în pământ, și rămase acolo din anumite cauze. De altfel faptul că cele mai multe din ele s'au găsit așezate în vase de lut — obicei vechi pentru păstrarea banilor — probează și el, că erau depozite monetare îngropate intenționat. Prin urmare monetele din aceste tezaure reprezintă în mod fidel speciile de monete, cari circulau în ținutul nostru în epocile când au fost îngropate tezaurele.

Constatările ce facem permit să ne dăm și mai bine seama, de marea importanță ce au pentru știință tezaurele

monetare și de nevoia ce se simte, ca toți oamenii luminați să conlucreze la descoperirea și salvarea de distrugere sau înstrăinare a acestor comori.

Dar în afară de tezaure, din pământul Dobrogei s'au scos nenumărate monete singuratice sau unite la întâmplare în grupuri mai mici ori mai mari. Se înțelege că cele mai multe piese de acestea s'au găsit între ruinele așezărilor antice și medievale și în punctele cari au fost odinioară centre comerciale sau militare. Dar trebuie să accentuez, că și în alte locuri mai izolate, retrase prin fundurile văilor sau pe grindurile bălților, s'au descoperit adeseori monumente monetare din cele mai interesante. Această profuziune de monete este dovada cea mai strălucită de întinsa întrebuințare a acestui instrument comercial în toate timpurile, consecință naturală a rolului economic important, pe care ținutul dela gurile Dunării l-a avut în tot cursul antichității în mișcarea comercială și culturală din răsăritul Europei.

3. Monetele bătute în Dobrogea.

I. Monetele orașelor grecești.

Monetele descoperite în Dobrogea se pot grupă în două mari categorii: indigene, adică acelea cari au fost bătute pe teritoriul acestei provincii; și străine, cari au circulat aci în urma legăturilor comerciale cu restul lumii.

Monetele bătute pe teritorul Dobrogei sunt de două feluri: ale orașelor grecești de pe malul mării, și ale regilor sciți, cari au stăpânit în antichitate regiunea sudică a țării.

Dintre orașele grecești din Dobrogea patru au avut ateliere monetare: Istros (Caranasuf), Tomis (Constanța), Kallatis (Mangalia) și Dionysopolis (Balci). Cel dintâi, o veche colonie milesiană, a bătut monete proprii încă din veacul al V-lea în. d. Cr. Ele erau de argint și aveau pe

față două capete de tineri, așezate invers, iar pe revers marca orașului: o acvilă ciugulind un delfin, încadrată într'un pătrat adâncit (tipul fig. 1 și 2).

Curând după Istros s'a dezvoltat Kallatis, colonie venită din Heraklea Pontică; ea a început să bată monete prin veacul al IV-lea în. d. Cr. Și acestea erau de argint, dar aveau pe față capul lui Herakles, iar pe revers armele lui (măciuca și arcul cu teaca) și un spic. (Fig. 5).

Tocmai pe la sfârșitul veacului al III-lea în. d. Cr. a început să bată monete și Tomis, dar ale ei erau de bronz și aveau tipuri diferite. (Fig. 9--12). Ceva mai târziu cade înființarea monetăriei din Dionysopolis, care a fabricat tot monete de bronz, mai ales cu tipul zeului Dionysos, întemeietorul mitic al orașului.

Orașele acestea n'au putut bate monete proprii decât numai mulțumită situației lor autonome, pe care și-au putut-o păstră, cu mari greutate și jertfe, în tot cursul antichității. Așezate pe teritoriul Geților și învecinate încă din veacul al III-lea cu Sciții, cari se stabilise în Dobrogea, ele au căutat prin toate mijloacele să-și câștige protecția șefilor acestor popoare. Prin servicii ce le făceau în calitate de negustori, prin daruri de obiecte prețioase, prin acordarea de onoruri extraordinare etc., ele izbutiau de cele mai multe ori să-și atragă simpatia acestor șefi, cari le apărau împotriva lăcomiei și jafurilor supușilor lor barbari. Dar dacă orașele aveau nevoie de protecția șefilor barbari, și aceștia la rândul lor aveau tot interesul să fie în bune relațiuni cu coloniștii greci culți și întreprinzători. Căci numai prin mijlocirea lor puteau potențații geți și sciți să se pună în legătură cu lumea civilizată, numai lor le puteau vinde grânele și materiile brute și să primească în schimb bani și obiecte fabricate; numai dela ei le puteau veni meșterii de cari aveau trebuință. Acest interes reciproc a contribuit, ca orașele noastre să-și poată asigura timp atât de îndelungat autonomia și libertatea comercială;

nevoia imperioasă ce aveau unii de ceilalți a fost marele factor, care a îngăduit slabelor colonii grecești să trăiască și să se desvolte în mijlocul unei populațiuni barbare atât de dușmănoasă.

Se înțelege că regii macedoneni Filip II și Alexandru cel Mare au acordat orașelor noastre un sprijin mai eficace decât șefii barbari, ceea ce le-a permis să aibă o prosperitate mai mare și mai durabilă. Monetele acestor regi au circulat atât în orașe, cât și în interiorul provinciei, dovadă că legăturile cu comerțul mondial erau atunci mult mai întinse.

Singur Lysimac, care a devenit rege al Traciei după desmembrarea imperiului lui Alexandru, a încercat să restrângă libertățile orașelor noastre, și acest fapt a provocat o revoltă, la care au participat și Geții și Sciții din interior. Dar după moartea lui (281) vechea autonomie a fost din nou câștigată și s'a putut păstră aproape 200 de ani. După acest interval orașele recunosc, de voie de nevoie, protectoratul lui Mithradate regele Pontului, și sunt silite să facă o alianță cu el împotriva Romanilor. Ca semn al acestei alianțe ele bat monete de aur după tipul staterilor lui Lysimac, dar cu efigia lui Mithradate sau a vreunui fiu de al său. Este cea dintâi și cea din urmă încercare ce au făcut ele de a emite monedă de aur (fig. 16). Natural, că după ce Romanii au înfrânt pe Mithradate, (72 d. Cr.), au pus stăpânire și pe orașele noastre, cari au găsit astfel în statul roman un protector mult mai puternic și care le-a acordat libertăți destul de largi și în acelaș timp le-a garantat, mai bine decât oricând înainte, siguranța comerțului.

1. *Monetele autonome ale orașelor grecești.*

Monetele bătute de coloniile grecești înainte de stăpânirea romană au fost numite de numismați monete autonome. Cu toate acestea autonomia a existat și după stabilirea puteri

romane și dovada cea mai bună despre aceasta este, că orașele au continuat să bată monete proprii în numele și sub garanția autorității municipale, iar nu a statului roman. Numai în timpul imperiului monetele acestea au pe față efigia suveranului roman, dar sunt bătute tot în numele municipalităților.

Caracteristica monetelor zise autonome, deci anterioare stăpânirii romane, este că pe față au totdeauna capul sau bustul unei zeițe, iar pe revers atribuite în legătură cu această divinitate sau reprezentarea unei alte zeițe.

Fig 1.

Monete autonome de argint din Istros.

Fig 2.

În Istros pe lângă cele două capete omenеști inversate, ce se întălnesc pe toate monetele de argint (fig. 1 și 2), găsim reprezentăți pe monetele de bronz mai ales următorii zei: Apollon, cu părul buclat și coroană de lauri (fig. 3); Demeter cu văl pe cap și coroană de spice; Dionysos, cu coroană de iederă și Helios cu coroană de raze (fig. 4). Interesante sunt piesele cari reprezintă capul zeului fluvial Istros, înfățișat cu barbă mare, păr lung și coarne. Reversul monetelor istriote autonome este aproape totdeauna marca orașului: acvila ciugulind un delfin.

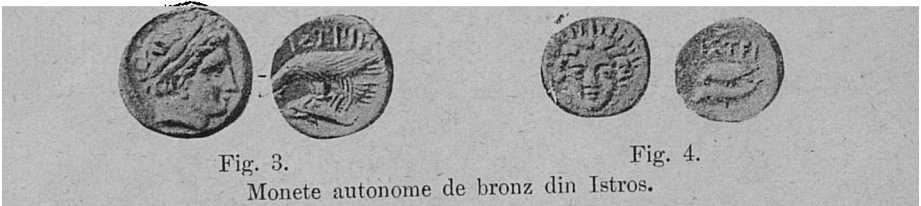

Fig. 3.

Monete autonome de bronz din Istros.

Fig. 4.

În Kallatis monetele de argint au totdeauna pe față capul lui Herakles, acoperit cu pielea leului din Nemea, iar pe revers armele eroului și un spic (fig. 5). Cele de bronz în-

fățișează și ele adeseori capul acestui zeu, dar și al Demetrei, cu vâl și coroană de spice (fig. 8); al lui Dionysos cu coroană de iederă; al lui Apollon cu coroană de lauri (fig. 7); al Athenei cu coif și egidă (fig. 6); al lui Hermes cu pălărie (pe-

Fig. 5.

Fig. 6.

Monete autonome de argint și bronz din Kallatis.

tasos), etc. Reversurile sunt în legătură cu zeii de pe față. Astfel Demetrei îi corespunde pe revers o coroană de spice sau Dioscurii călare; lui Dionysos o coroană de iederă și un thyrsos; lui Apollon un tripierd; lui Hermes un caduceu (kerykeion), etc.

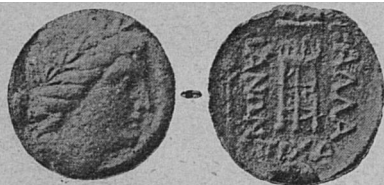

Fig. 7.

Fig. 8.

Monete autonome de bronz din Kallatis.

În Tomis pare a fi avut un cult deosebit Marele Zeu, înfățișat ca și Zeus, sub aspectul unui bătrân bărbos, cu părul mare legat cu o bantă. Capul lui se găsește pe o bogată serie de monete autonome, cari au pe revers de regulă o acvilă — pasărea favorită a lui Zeus — într'o coroană de frunze de ștejar (fig. 9). Alte monete cu capul Marelui Zeu au pe revers picioarele dinainte (protomele) alor doi cai (fig. 12), ori două stele cu 6 sau 8 raze (fig. 11). Capul lui Apollon apare și el adeseori, dar monetele acestea au pe revers un tripied. Și capul lui Hermes este foarte obișnuit, având pe revers caduceul. Capul zeiței Demeter se întâlnește pe mai multe serii: unele au pe revers Dioscurii călărind, cu lăncile în poziție de atac și cu stele de-asupra capetelor, altele numai bonetele Dioscu-

rilor înstelate, altele în sfârșit una sau două făclii ori spice (fig. 10). Și Dionysos apare uneori pe monetele tomitane autonome, dar mai ales pe reversul lor.

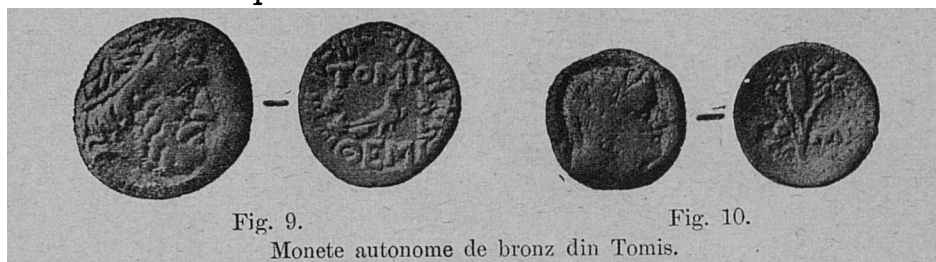

Fig. 9.

Fig. 10.

Monete autonome de bronz din Tomis.

În Dionysopolis tipul obișnuit de monete este pentru față capul zeului Dionysos, iar pentru revers un atribut al lui. Este de remarcată însă, că monetăria autonomă a acestui oraș este foarte redusă.

O notă caracteristică multor serii de monete autonome din toate orașele noastre o formează contramărcile. Acestea sunt niște ștampile mici rotunde, cari au fost aplicate ulterior, în epocă de criză financiară, pentru a da monetelor scoase din uz, un curs forțat. Ele reprezintă de regulă capete de zeițăți. Sunt monete, mai ales din seriile mai vechi tomitane, care au trei, patru și chiar mai multe contramărci.

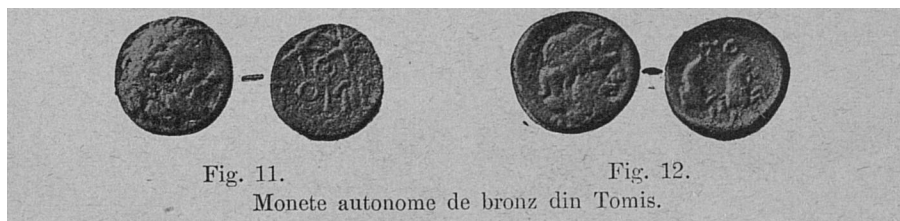

Fig. 11.

Fig. 12.

Monete autonome de bronz din Tomis.

Între monetele autonome ale orașelor noastre trebuie să numărăm și pe acelea bătute în onoarea fondatorilor mitici ai coloniilor. Ele sunt din timpuri mai noi, poate dela începutul epocii romane, și reprezintă pe față pe zeul fondator — $\kappa\rho\iota\sigma\tau\eta\varsigma$ — iar pe revers un alt zeu sau un atribut oarecare. (fig. 13—14—15).

O altă serie de monete autonome, care de altfel nu are nici o legătură cu monetăria proprie a orașelor noastre, formează

piesele de aur bătute în timpul alianței cu Mithradate, regele Pontului. Cum am spus mai sus, acestea au tipul staterilor

Fig. 13.

Intemeietorul mitic Istros.

de aur ai lui Lysimac și reprezintă pe față capul lui Mithradate sau al unui fiu al său, dar cu legenda ΒΑΣΙΛΕΩΣ

Fig. 14.

Herakles, fundatorul mitic al Kallatiei,

Fig. 15.

Eroul legendar Tomos.

ΛΥΣΙΜΑΧΟΥ ([moneta] regelui Lysimac); iar pe revers pe zeița Athena Nikephoros, adică șezând pe tron și ținând în mâna dreaptă o Victorie (Nike) (fig. 16). Singura legătură a acestor stateri cu monetăria orașelor noastre este, că pe tronul

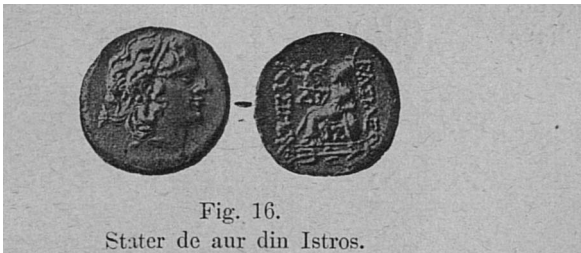

Fig. 16.

Stater de aur din Istros.

zeiței se află inițialele numelor lor: IΣ pentru Istros, KΑΛ pentru Kallatis, TΟ pentru Tomis. Nu s'a găsit nici una cu inițialele orașului Dionysopolis. Cele mai numeroase monete de acest fel a bătut municipalitatea din Tomis; se cunosc până acum 16 serii cu nume de magistrați diferiți. Din Kallatis nu avem decât vreo 12 serii, iar din Istros o singură serie.

Aceasta dovedește că la începutul veacului I în. d. Cr. situația economică cea mai înfloritoare o aveau Tomitanii, iar celelalte două orașe mai vechi decăzuseră. În orice caz pare curios faptul, că hotărând să bată monete de aur, orașele noastre au adoptat nu numai tipul staterilor lui Lysimac, dar și numele acestui rege, care cu două veacuri înainte a avut față de ele o purtare atât de dușmănoasă. Se vede că tipul acesta de monete era foarte răspândit în comerț și chiar în acel timp mult mai căutat decât tipul nou bătut de Mithradate și care n'a circulat de loc nici în Dobrogea, nici în țările dunărene.

2. Monetele imperiale din orașele grecești.

Numeroasele piese ce s'au bătut în toate orașele noastre în timpul imperiului roman, prezintă două note caracteristice: toate sunt de bronz și toate au pe față capul sau bustul împăratului, ori vreunui membru al familiei imperiale. Pe revers se înfățișează o divinitate, o acvilă, un șarpe, templu, trofeu, etc. (fig. 17—20). De altă parte cele mai multe monete imperiale poartă o marcă de valoare, indicată prin cifrele A, B, Γ, Δ, E (1, 2, 3, 4, 5); uneori găsim și valori intermediare $A < (1\frac{1}{2})$ sau $\Delta < (4\frac{1}{2})$.

Fig. 17.

Fig. 18.

Monete imperiale din Kallatis și Tomis (Sept. Sever; Filip Arabul).

În timpul primilor împărați divinitățile reprezentate pe revers sunt de regulă cele obișnuite în epoca autonomă; mai târziu încep să devină tot mai frecvente reprezentările divini-

tăților Asklepios, Hygieia, Tyche, Nemesis; a celor alegorice: Concordia, Aequitas, și a celor orientale: Kybele, Sarapis, etc.

Fig. 19.

Fig. 20.

Monete imperiale din Istros și Tomis (Gordian III).

Activitatea monetară a orașelor noastre a continuat până la jumătatea veacului al III-lea d. Cr. Deși cu ocazia marelui invazii a Goților, din timpul împăratului Maximin (238), ele au suferit foarte mult, totuși au continuat să bată monede și sub Gordian III și sub Filip Arabul. Odată cu moartea acestuia din urmă (249) încetează pentru totdeauna și monetăria orașelor noastre pontice.

II. Monetele regilor sciți.

Ar fi fost natural ca triburile de Geți și Daci, ce locuiau în Dobrogea și în stânga Dunării și cari desigur au bătut monede, să fi imitat monetăria orașelor pontice, după cum triburile galice și iberice au imitat monetele coloniilor grecești de pe teritoriul lor (Massalia și Rhoda). Nu s'a întâmplat însă așa: Geții și Dacii n'au imitat monetele nici unui oraș pontic, ci ale altor orașe grecești cu o importanță comercială mai mare, ca Thasos și Larissa, și ale regilor macedoneni Filip II, Alexandru cel Mare și Filip III.

În schimb regii sciți, cari au stăpânit partea sudică a Dobrogei în veacul al III-lea î. d. Cr., ne-au lăsat mai multe serii de monete, cari se aseamnă și ca tipuri și ca artă cu cele ale orașelor grecești din vecinătate.

De altfel existența acestui regat și numele regilor ne sunt cunoscute în cea mai mare parte numai din monete; autorii antici nu ne vorbesc decât despre așezarea Sciților în Dobrogea, iar inscripțiile descoperite până astăzi abia amintesc un singur rege, Canites.

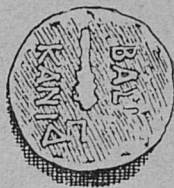

Fig. 21.

Fig. 22.

Monete de bronz dela regele sciit Canites.

Savantului nostru numismat, d-lui M. C. Sutz, îi revine meritul de a fi lămurit, cu ajutorul izvoarelor literare și numismatice, existența și istoria acestui regat.¹⁾ Rezultatele la care a ajuns d-sa se pot rezuma în următoarele: În veacul al III-lea î. d. Cr. a existat în regiunea de sud a Dobrogei, dintre Constanța și Balciac, o organizare sciită ai cărei șefi purtau numele de regi. S'au putut descoperi până acum cinci regi de aceștia, și ei par a-se fi succedat în modul următor: Canites, Charaspes, Tanusa, Acrosas și Sarias.

Fig. 23.

Fig. 24.

Monete de bronz dela Canites.

Cu toții au bătut monete, cari au mare asemănare cu monetele contemporane din Tomis, Kallatis și Dionysopolis. Această asemănare nu se datorește însă unei imitații servile a modelelor grecești, ci faptului că gravorii regilor sciți erau

¹⁾ Sutz, *Contribuțiunea numismaticeii la istoria antică a României transdunărene*, în *Analele Academiei Române XXXVIII*.

Greci din orașele amintite și deci s'au inspirat din tipurile monetare de acolo. Dimpotrivă unele monete regale sunt cu mult mai bine executate decât cele orășenești. Faptul că tipurile de pe monetele regilor sciți reprezintă divinități adorate în orașele pontice, este un nou indiciu despre influența culturii grecești, care a prezidat la fabricarea lor. S'ar putea însă ca această influență culturală să fi fost atât de puternică la curtea regilor sciți, încât să se fi introdus chiar cultul unor zeități grecești. În orice caz existența unei monetării care prezintă tipuri numeroase, care trădează o artă înaintată și care s'a menținut timp de cinci generațiuni regale, este o dovadă strălucită despre intensitatea influenței grecești la curtea acestor regi.

Fig. 25.

Fig. 26.

Monete de bronz dela Canites.

Tipurile principale ale monetelor regale de cari vorbim sunt următoarele: Capul lui Zeus, cu barbă și cu părul legat cu o bantă lată, exact ca pe monetele din Tomis, pe care îl întâlnim pe piesele lui Canites, Acrosas, și Sarias. Pe revers piesele acestea au: la Canites o acvilă—pasărea favorită a lui Zeus (fig. 21) — sau o măciucă (fig. 22). La Acrosas reversul

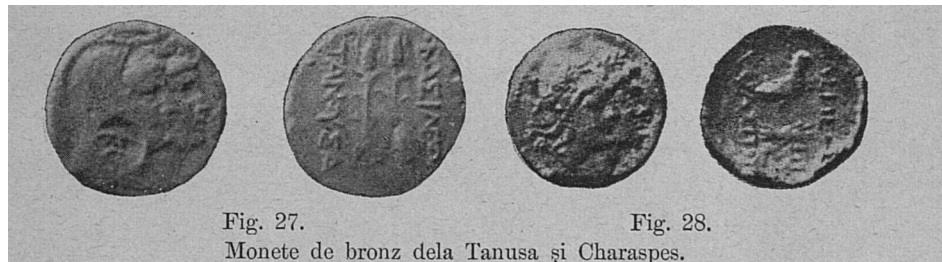

Fig. 27.

Fig. 28.

Monete de bronz dela Tanusa și Charaspes.

reprezintă un corn de abundență (fig. 31) — ceea ce ar însemna că aci capul înfățișează pe Marele Zeu din Odessos — iar la Sarias un spic și o făclie.

Un tip foarte obișnuit este al zeițelor Demeter și Core. Capetele alăturate ale acestor divinități le găsim la Canites (fig. 23-4), la Tanusa (fig. 27) și la Acrosas (fig. 29). Reversurile la unele piese reprezintă două spice de grâu, la altele un spic între două făclii.

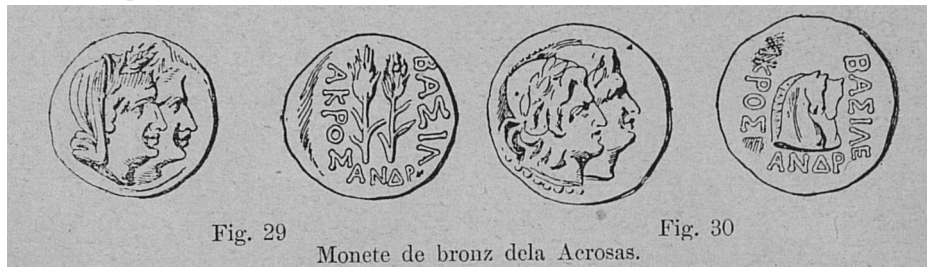

Fig. 29

Monete de bronz dela Acrosas.

Fig. 30

O altă reprezentare este a Dioscurilor, cari sunt înfățișați exact ca pe monetele din Tomis. Capetele alăturate ale acestor frați cerești se întâlnesc numai la Acrosas (fig. 30) și Charaspes (fig. 28). Pe revers sunt sau protome de cai, sau o acvilă.

Pe un număr mai restrâns de monete găsim capetele altor zei, ca Heracles, Demetra, Apollon și Hermes, având pe revers atribute în legătură cu dânșii.

Și pe monetele regilor sciți se află uneori contramărci, în special pe ale lui Canites și Tanusa. Nu cunoaștem până acum decât trei ștampile de acestea. Una reprezintă capul Demetrei (fig. 21 și 22) și pare a fi identică cu contramărcile cu acest tip ce le găsim pe monetele din Kallatis. Deci ne lasă să bănuim că ar fi putut fi aplicată pe monetele regale de către municipalitatea acestui oraș, pentru a-le da curs acolo. Alta reprezintă capul lui Hermes, (fig. 27) cum se întâlnește pe contramărcile din Tomis. Deci s'a aplicat probabil pentru a da monetelor regale curs în acest oraș. În sfârșit a treia reprezintă o roată cu patru spițe, întocmai ca roata ce se găsește pe o serie de monete mici din Istros. Deci ea ar fi un indiciu că monetele regale au circulat odinioară și acolo.

Ca mărime monetele regilor sciți din Dobrogea sunt de

trei categorii: cele mai mari au în diametru 22-24 mm. și sunt din acest punct de vedere la fel cu monetele mari autonome din orașele grecești. Altele nu au decât 17-18 mm.

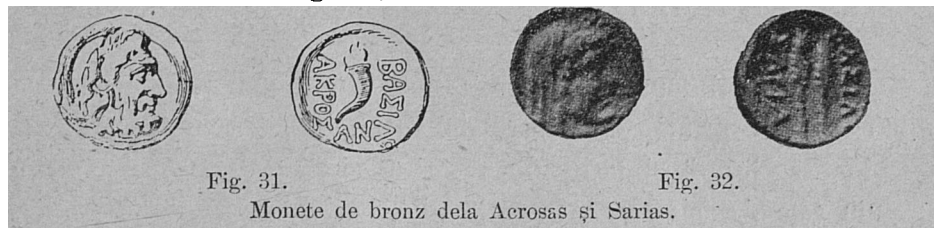

Fig. 31.

Fig. 32.

Monete de bronz dela Arosas și Sarias.

în diametru și se potrivesc cu seriile de monete mijlocii din aceste orașe. În sfârșit altele sunt mai mici, 13-14 mm. diametru, și au și ele analogii cu monetele orașelor pontice.

Este regretabil că nu cunoaștem și greutatețile monetelor regale, ca să le putem compară cu ale orașelor grecești, căci foarte probabil am putea găsi, și din acest punct de vedere, analogii între ele. În orice caz cele patru piese ce se păstrează în Cabinetul Numismatic al Academiei Române, trei de modul mare și una de mărime mijlocie, sunt foarte apropiate ca greutate cu cele de mărime corespunzătoare din Tomis.

Din cele spuse până aci rezultă, că monetăria regilor sciți a fost influențată ca artă și ca reprezentări, ca marime și ca greutate de monetăriile orașelor grecești din vecinătate, în special de cele din Tomis, Kallatis și Dionysopolis. Această influență dovedește existența unor legături politice, economice și culturale foarte strânse între regatul scit din Dobrogea și coloniile grecești de pe coasta Mării Negre. Deci suntem în drept să credem că suveranii sciți, cari se mândriau cu numele de «regi», posedau o cultură relativ înaintată, iar țara lor ajunsese la un grad de dezvoltare economică, ce reclamă întrebuințarea monetei ca mijloc de schimb. Numeroasele tipuri monetare ce ni-s'au păstrat dela acești regi — cunoaștem până acum 20, dar câte vor fi încă necunoscute? — sunt o dovadă, că această monetărie nu eră o simplă vanitate a regilor, ci satisfăcea interesele superioare ale țării.

4. Monete străine cari au circulat în Dobrogea.

1. *In antichitate.*

Fluviul Dunărea a servit încă din timpurile preistorice ca arteră principală comercială, care mijlociă schimbul între Marea Neagră și țările din răsăritul și centrul Europei. Deci nu este de mirare, ca în țările din bazinul acestui fluviu să se fi păstrat toate categoriile de monumente, cari rând pe rând au servit în cursul timpului, drept mijloace pentru înlesnirea acestui schimb.

Astfel s'au găsit pe teritoriul țărilor locuite de Români, din stânga și dreapta Dunării, obiecte și podoabe de bronz, cari reprezintă primele unități metalice de schimb, căci este știut, că bronzul a fost cel dintâi metal ce a ținut loc de monetă.

După ce au început să se lucreze metalele prețioase, ca aurul și argintul, anumite obiecte fabricate din aceste metale s'au întrebuințat, alături de bronz, ca mijloace de schimb. In această categorie intră așa numitele «monete inelare», cari s'au găsit în cantități destul de mari la noi.¹⁾

După ce Grecii au creat primele monete propriu zise — prin veacul VII în. d. Cr. — și relațiile lor comerciale cu valea Dunării au devenit mai frecvente, monetele grecești au intrat și în țările noastre. Și în adevăr s'au găsit atât în Dacia cât și în dreapta Dunării, exemplare din cele mai vechi monete grecești, de argint și de electru, a căror epocă de circulațiune este veacul al VI în. d. Cr. Intru cât privește Dobrogea s'au găsit până acum mai multe piese din primele emisiuni de monete grecești. Acestea sunt «ciziceni» de electru, bătute de orașul Cyzicus, de pe coasta sudică a Mării de Marmara,

¹⁾ Cf. Kiss, *Ringgelder*, Pesta 1859; Sutz, *Texaurul dela T.-Măgurele* în Revista p. istorie, archeologie și filologie 1885, p. 1.

și cari au pe față unul din tipurile obișnuite acestui oraș, iar pe revers o figură patrată, despărțită în mai multe compartimente și adâncită în corpul monetei. Cele mai multe s'au găsit în tezaurul dela Cuzgun, amintit mai sus; dar am văzut și în comerț 2 bucăți descoperite în județul Tulcea. Și unele și celelalte au fost trecute în străinătate.

Un fapt curios trebuie să observăm dela început în privința monetelor străine ce au circulat în Dobrogea: deși orașele grecești de aci erau colonii ale Miletului și Heracleei, cu toate acestea monetele acestor două metropole nu s'au găsit de loc, sau numai într'un număr extrem de restrâns. Nici tezaurele cunoscute până acum, nici descoperirile izolate nu au dat la iveală astfel de monete și în afară de puținele piese găsite în Insula Șerpilor, altele nu se cunosc de proveniență dobrogeană. Acest fenomen este cu totul neașteptat, căci desigur orașele noastre au avut cu metropolele lor, cel puțin în primele timpuri, legături comerciale cu mult mai frecvente și mai întinse, decât cu restul lumii grecești.

De asemenea pare neexplicabilă extrema raritate în Dobrogea a monetelor din Tyras (pe Nistru) și Olbia (pe Nipru). Aceste două orașe erau tot colonii milesiene, ele se aflau în vecinătatea celor dobrogene, cu care trebuie să fi avut nu numai relațiuni comerciale, dar și naționale și de cult. Mai mult, tipurile monetare din orașele noastre sunt în mare parte asemănătoare cu ale acestor colonii nordice—astfel acvila pe delfin din Istros se întâlnește și în Olbia. Și cu toate acestea, în afară de un mic număr de exemplare, monete din Tyras și Olbia nu s'au prea găsit în Dobrogea.

În schimb monetele bătute de orașele pontice de la sud, ca Odessos (Varna), Mesembria, Apollonia, Anchial, Byzanț, sunt foarte comune în ținutul nostru și s'au descoperit nu numai în regiunea orașelor grecești dobrogene, dar și în interiorul provinciei. Faptul acesta ar dovedi că legăturile coloniilor dobrogene erau cu mult mai strânse cu orașele dela sud, decât

cu cele dela nord. Aceste legături au devenit și mai intime în epoca romană, probă că monetele unor orașe sudice mai noi, întemeiate de împărații romani, ca Nicopolis și Marcianopolis, se găsesc în cantități mari în Dobrogea.

Dintre monetele grecești din regiunile mai depărtate, acelea cari se află răspândite în număr mai mare pe întreg

Fig. 33.

Fig. 34.

Stateri de aur dela Filip II și Alexandru cel Mare.

pământul dobrogean, sunt monetele macedonene, în special ale regilor Filip II și Alexandru cel Mare. S'au găsit dela acești regi atât monete de aur, cât și de argint și de bronz. În afară de marele tezaur de stateri de aur descoperit la Anadolchioi, piese de acest fel s'au descoperit în mod izolat în toate regiunile Dobrogei. Uneori te miri prin ce împrejurări au putut ajunge ele în localități, cari în anticitate n'au avut nici o importanță și unde nu se găsesc de loc altfel de urme antice. Se vede că în perioada alexandrină situația economică a Dobrogei ajunsese la o prosperitate atât de mare, încât piesele de aur au fost introduse în cantități însemnate și aveau o circulațiune generală.

Fig. 35.

Fig. 36.

Monete de argint dela Filip II și Alexandru cel Mare.

Monetele de argint dela acești regi par a fi fost mai puțin căutate, căci orașele Istros și Kallatis posedau monețaria lor proprie de argint. Cu toate acestea se găsesc drahme

și tetradrahme macedonene destul de numeroase în toate părțile Dobrogei.

Aceste monete macedonene de argint s'au răspândit foarte mult în țările dunărene și în Peninsula Balcanică, din care cauză au fost imitate de popoarele barbare de aci, cum erau Tracii și Ilirii. Astfel de imitații au circulat și prin Dobrogea. În special s'au găsit aci niște imitații foarte rudimentare ale staterilor de argint ai lui Filip II. Ele reprezintă pe față capul barbarizat și degenerat al lui Zeus, iar pe revers un cal înform și în loc de călăreț două sau trei globule (fig. 37).

Fig. 37.

Fig. 38.

Imitații barbare după monetele de argint ale lui Filip II și Alexandru cel Mare.

Dintre monetele urmașilor lui Alexandru s'au introdus în cantități mai mari în Dobrogea, piesele de aur și de argint ale lui Lysimac. Acest rege al Traciei, care și-a impus cu forța autoritatea asupra orașelor pontice, a dat o extensivă mare monetăriei sale. Astfel găsim în Dobrogea atât stateri de aur, cât și drahme și tetradrahme de argint cu numele lui. Unele dintre monetele de argint au fost chiar impuse orașelor grecești și de aceea le găsim contramarcate cu ștampilele lor.

Fig. 39.

Fig. 40.

Stateri de aur și de argint dela Lysimac.

Piesele de aur dela Lysimac se confundă ușor cu cele emise de orașele pontice în timpul lui Mithradate, regele Pon-

tului, care a trăit cu vreo 200 de ani în urmă. Cum am văzut mai sus, aceste din urmă au nu numai tipurile, dar și numele lui Lysimac. Singura deosebire este că efigia de pe față reprezintă pe Mithradate sau pe vreun fiu al său, iar pe revers sunt puse inițialele orașului respectiv.

Fig. 41.
Tetradrahmă de argint dela Lysimac.

Către sfârșitul perioadei alexandrine (150 î. n. d. Cr.) orașul Thasos, care posedă un vechi atelier monetar, începù să aibă legături comerciale foarte strânse cu țările dunărene, și monetele lui s'au introdus în cantități mari în aceste țări. Pieșele bătute de orașul Thasos în acest timp erau niște tetradrahme late și subțiri, ce reprezentau pe față capul zeului Dionysos cu coroana de iederă, iar pe revers pe Herakles stând în picioare rezemat în măciucă. Tetradrahmele acestea au circulat și în Dobrogea atât în formă originală, cât și imitații bătute de popoarele trace din Peninsula Balcanică sau de Daci.

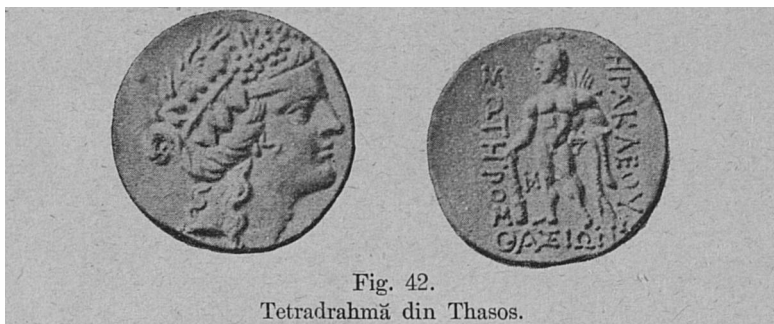

Fig. 42.
Tetradrahmă din Thasos.

Tot în acest timp au intrat în Dobrogea și alte tetradrahme, ale primei Macedonii, bătute după prima cucerire a

Macedoniei de către Romani (168 în. d. Cr.). Numărul lor însă este mai restrâns decât al celor din Thasos.

Fig. 43.

Imitație barbară după o tetradrahmă din Thasos.

Pe la începutul veacului I în. d. Cr. se introduc în ținutul nostru miclele monete de argint ale orașului Dyrrachium (Durazzo), care luând un avânt însemnat din cauza pozițiunii sale ca port la Marea Adriatică, și-a răspândit monetele în toată valea Dunării. Ele reprezintă pe față o vacă cu vițel, iar pe revers un pătrat despărțit în două compartimente înstelate. Prin forma și greutatea lor, aceste drahme din Dyrrachium se apropie foarte mult de dinarii romani republicani, cari au început și ei tot în acest timp să circule în Dobrogea.

Fig. 44.

Tetradrahmă a primei Macedonii.

Afară de aceste categorii de monete, în epoca romană au continuat să se întrebuițeze în Dobrogea, pe lângă monetele de bronz bătute de orașele indigene, și piesele celorlalte orașe pontice dela sud, precum și a unor orașe asiatice, în special Nicea din Capadocia, și ale Ptolemeilor din Egipt.

Numărul, relativ mare, al pieselor de acest fel găsite pe teritoriul dobrogean, dovedește că în primele veacuri după Cristos, legăturile comerțului din Marea Neagră cu aceste orașe erau foarte frecvente.

Acestea sunt monetele străine cari au circulat înainte de cucerirea romană în cantități mai mari în ținutul nostru. După cum rezultă din enumerarea de mai sus, ele sunt de proveniență din orașele și țările cari au predominat în acest timp comerțul Mării Negre. De sigur că aceste monete au circulat în primul rând în orașe, alătura de monetele proprii autonome. Dar o privire asupra localităților unde s'au găsit, ne îndreptățește să afirmăm, că s'au răspândit mult și în interiorul Dobrogei, unde de sigur au fost aduse de către țărani geți și sciți, în schimbul produselor pe cari le vindeau negustorilor greci dela orașe.

* * *

După ce în prima jumătate a veacului I î. n. Cr. Romanii au ocupat întreg litoralul mării, monetele republicane și apoi cele imperiale, au început să străbată încetul cu încetul în Dobrogea. Este însă de remarcă, că atât dinarii cât

Fig. 45.

Dinari romani republicani.

Fig. 46.

și monetele de bronz romane, republicane și dela primii împărați, sunt foarte rari și nu s'au găsit decât în apropierea așezărilor romane mai vechi (d. e. Silistra). Numărul acestor monete crește abia sub Antonini, în special sub Traian și urmașii săi. Din acest timp găsim și monete romane de aur și de bronz, mai cu seamă bronzuri mari și mijlocii. In

veacul al III-lea monetele romane devin și mai numeroase, restrângând tot mai mult circulația celor grecești. Astfel

după anul 250 în. d. Cr., când orașele pontice încetează de a mai bate monedă, nici un altfel de monete grecești nu mai circulă în Dobrogea, ci singurele monete ce se întrebuințează de acum înainte sunt cele romane.

Un fapt caracteristic pentru modul de infiltrare a culturii și influenței romane în Dobrogea este, că cu cât ne apropiem mai mult de veacul al IV-lea, cu atâta numărul monetelor romane sporește. Acest fapt trebuie pus în legătură de o parte cu dese expedițiuni războinice, făcute de împărații romani în aceste părți, împotriva popoarelor germane cari în acest timp se stabiliseră în provinciile de nord ale imperiului;

cât și cu lucrările de întărire a limesului dunărean. Și într'adevăr cea mai mare cantitate de monete imperiale ce s'au găsit până acum, provine tocmai dela acești împărați din a doua jumătate a veacului III până la mijlocul veacului al IV-lea, iar localitățile unde s'au găsit în număr mai mare

sunt regiunile vechilor cetăți romane de pe malul Dunării și din interiorul Dobrogei.

Fig. 50.
Bronz mare dela Traian.

Acelaș fenomen îl prezintă și monetele bizantine, cari după desmembrarea imperiului roman (395 d. Cr.) au început să circule în Dobrogea. Și dintre ele cele mai multe provin dela împărații cari au restaurat limesul dobrogean, cum a fost de pildă Justinian, sau de la aceia cari au luptat mai mult în aceste regiuni, ca împărații macedoneni și Comnenii.

* * *

Înainte de a încheia enumerarea monetelor ce au circulat în antichitate pe teritoriul dobrogean, să ne oprim puțin asupra pieselor antice false ce s'au găsit în acest ținut.

Să știe că încă în antichitate se practică obiceiul de a se falsifica monetele și uneori însuș statul sau municipalitățile cari aveau dreptul monetar, emiteau monete false. Se înțelege că la acest mijloc se recurgea numai în cazuri de mari crize economice și se aplică în special la monetăria de argint. Pentru a economisi argintul se făcea sâmburele monetei de bronz și apoi se punea într'o baie de argint, așa că piesele prindeau pe deasupra o coajă de argint și aveau înfățișarea monetelor din acest metal. Acest sistem s'a întrebuintat mai ales în timpul de decadență a imperiului roman, de aceea exemplarele cele mai numeroase ce ni s'au păstrat și în Do-

brogea sunt de prin veacul al IV-lea d. Chr. In ruinele castrelui roman Arrubium, de lângă Măcin, s'a găsit un tezaur de câteva sute de piese falsificate prin acest procedeu în timpul lui Constantin cel Mare.

Fig. 51. Monete din tezaurul dela Măcin : Liciniu, Crispus, Constantin cel Mare.

Dar mai 'nainte de această dată sistemul a fost întrebuințat în orașele grecești din Dobrogea, în special în Istros. In mai multe localități, mai ales la Dăieni și în împrejurimile Hârșovei, s'au găsit monete istriote cari aveau numai la

Fig. 52. Monete din tezaurul dela Măcin (diferite reversuri).

suprafață un strat subțire de argint, iar sămburele de bronz sau de bilon. După toate aparențele ele sunt falsificate antice, ceea ce dovedește că în perioada de decadență a orașului, atunci când golful s'a potinolit și comerțul nu se mai putea face pe mare decât foarte cu greu, municipalitatea orașului a recurs la acest mijloc.

În afară de falsificatele antice, cari oricum prezintă un interes pentru istoria monetară, se găsesc însă adeseori, în Dobrogea, falsificate moderne, fabricate de speculanți indigeni sau străini, în scop de a înșela pe colecționatori. Răspândirea falsificatelor de acest fel într'un ținut atât de bogat în anti-chități nu trebuie să producă mirare, de oarece specula cu monete false găsește terenul potrivit tocmai acolo, unde monetele antice sunt mai căutate, și de regulă se falsifică tipurile acelea cari sunt mai mult cerute de amatori.

De oarece în Dobrogea s'au găsit numeroase piese de aur grecești dela Filip II, Alexandru cel Mare și Lysimac și de oarece la un moment dat prețul lor s'a ridicat din cauza numeroaselor cereri din partea amatorilor, acestea au fost mai mult falsificate. Ele au fost turnate tot în aur, dar de calitate inferioară, și uneori au fost atât de bine imitate, încât mulți colecționatori s'au înșelat.

În număr mare s'au falsificat și monetele de aur ale împăraților romani, în special ale lui Traian. Din cauză că amatorii, mai ales după descoperirea monumentului triumfal dela Adam-Clissi, care se atribue lui Traian, căutau mereu monete dela acest împărat, anumiți argintari dobrogeni, de regulă Bulgari sau Arnăuți, au început să fabrice pe o scară întinsă astfel de monete, așa că înainte cu câțiva ani, un mare număr de persoane din orașele Tulcea și Constanța, purtau cu satisfacție, la ceasornice sau la cravate, aurei foarte bine conservați de-ai împăratului Traian, cari, se zicea, proveniau dintr'un mare tezaur. Poliția a descoperit însă acest misterios tezaur în atelierul unui argintar bulgar din Tulcea,

împreună cu toate ștampilele și instrumentele întrebuintate pentru fabricarea monetelor.

Un alt soi de monete false, cari au produs odinioară mari emoții amatorilor și chiar unor numismați indigeni și străini, sunt cele cu tipul zis «scoafa cu 7 purcei». Ele sunt de argint și reprezintă pe față un personajiu stând pe tron, iar înaintea lui un alt personajiu în stare de prosternare și alături un prizonier legat cu frânghie în jurul corpului. Pe revers o scoafă, înconjurată de 7 purcei.

Fig. 53.

Fig. 54.

Falșificate cu tipul «scoafa cu 7 purcei».

Piesele sunt de o fabricație foarte rudimentară și cu legende cu totul neînțelese, formate dintr'un amestec de caractere grecești și romane. Foarte mulți amatori le-au considerat ca piese bune, de origină persană sau evreiască veche, și le-au plătit cu prețuri exorbitante. Se zvonise chiar despre descoperirea unui tezaur de monete de acestea la Prislav, în apropiere de Tulcea. În realitate nu sunt altceva decât niște falșificate grosolane moderne, de proveniență din Albania și cari au fost răspândite nu numai în Dobrogea, dar și în restul țării, în Peninsula Balcanică și chiar în Ardeal.

2. În evul mediu și timpurile mai noi.

Până târziu în evul mediu singurele monete cari au circulat în Dobrogea au fost cele bizantine. Monetele concave de aur, argint și bronz dela împărații din veacii X-XII sunt foarte răspândite. Cele de aur poartă numele de «constantinați» de oarece se crede că personagiile reprezentate sunt

Constantin și Elena. În realitate aceste figuri înfățișează pe împăratul care a bătut moneda, având alături pe soția sau fiul său mai mare. Uneori se află pe monete chiar trei membri ai familiei imperiale.

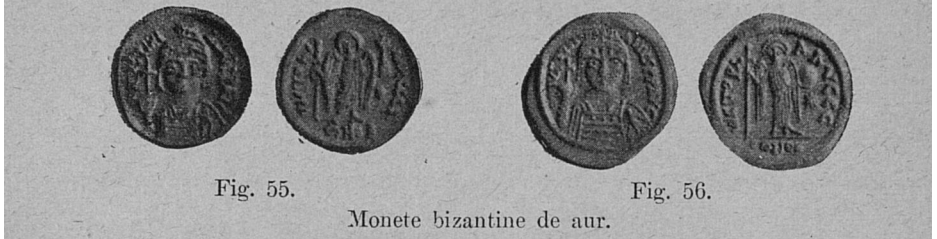

Fig. 55.

Fig. 56.

Monete bizantine de aur.

Când la începutul veacului al XIII-lea Venețienii au pus mâna pe comerțul imperiului bizantin, iar după o jumătate de veac Genovezii monopolizaseră comerțul Mării Negre, ar fi trebuit ca monetele lor să intre în cantități tot mai mari în Dobrogea, mai ales că acești din urmă aveau numeroase comptuarii atât la gurile Dunării, cât și pe coasta mării ¹⁾. Cu toate acestea până acum nu s'au găsit decât un număr foarte restrâns de monete din aceste orașe, precum și din Ragusa. Se vede că relațiile lor cu populațiunea Dobrogei erau foarte neînsemnate, ceea ce se explică de altfel prin starea de pustietate în care se găsea provincia noastră ²⁾.

Fig. 57. Monetă de bronz dela Justinian.

Foarte rari și foarte puțin răspândite sunt și monetele

¹⁾ Iorga, *Chilia și Cetatea Albă* p. 47 urm.

²⁾ Iirecek, *Das Fürstentum Bulgarien* p. 49.

medievale bulgărești; exemplare de acestea, din cari nici unul nu este mai vechi decât veacul al XIV-lea, se găsește mai ales pe lângă Silistra, unde s'au dat lupte între Bulgari și Turci. Această este o probă evidentă de neînsemnatele legături ce le-a avut Dobrogea cu statul bulgăresc, înainte de cucerirea turcească și de lipsa de temelie a teoriei referitoare la o veche stăpânire bulgărească asupra acestei provincii.

În schimb monete medievale românești s'au găsit în număr relativ foarte mare și răspândite în diferite regiuni

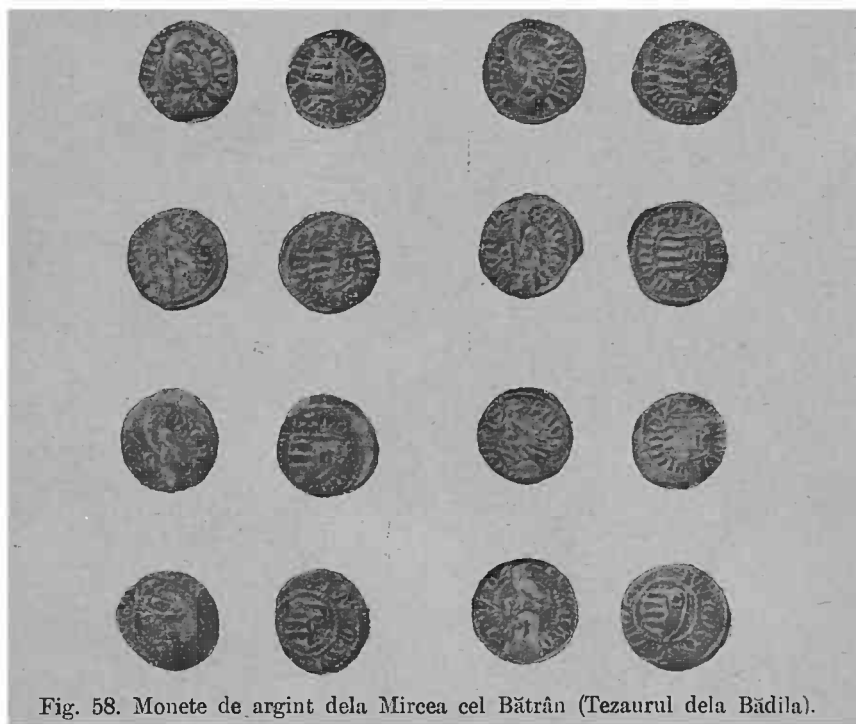

Fig. 58. Monete de argint dela Mircea cel Bătrân (Tezaurul dela Bădila).

ale Dobrogei, Pe lângă importantul tezaur descoperit lângă Niculițel în județul Tulcea, compus din piese dela Mircea cel Bătrân și Petru Mușat, s'au mai găsit monete muntene în mai multe localități din județul Constanța, iar cu ocazia campaniei din 1913 chiar în împrejurimile satului Ecrene, pe malul mării. Marea majoritate a acestor monete sunt dela Mircea cel Bătrân, parte cu legende latine, parte cu legende slave; puține sunt și dela Petru Mușat, Domnul Moldovei,

contemporan cu priniile ani de domnie ai lui Mircea. Nici una nu este însă posterioară lui Mircea nici anterioară lui.

Toate acestea dovedesc că în timpul lui Mircea influența Țării-Românești asupra Dobrogei a fost foarte mare; că relații comerciale întinse existau între aceste două țări și că monetele muntene circulau în cantități însemnate. Prin urmare stăpânirea lui asupra Dobrogei a fost o stăpânire reală și a cuprins toate domeniile de activitate a populației, de sigur foarte rare, de aci. Iată cum monumentele monetare confirmă, precizează și întregesc informațiunile insuficiente și confuze pe cari izvoarele istorice ni-le dau cu privire la acest fapt.

Cucerirea turcescă, stabilită definitiv asupra acestui ținut la 1417, a pus capăt dominației și influenței românești. Monetele turcești, la rândul lor, au înlocuit pe cele ale Domnilor noștri. De acum înainte timp de patru veacuri și jumătate ele sunt singurele care circulă în Dobrogea și numai rareori printre asprii sultanilor se rătăcesc și monete străine cari aveau curs în imperiul turcesc. De altfel cât timp imperiul otoman a fost în floare, Dobrogea a avut o situație economică destul de prosperă, ceea ce și explică mulțimea monetelor turcești de aur găsite în diferite regiuni, precum și a talerilor olandezi. Mai târziu influența comercială a Austriei și a Rusiei, devenind tot mai puternică la Dunăre, talerii și rublele acestor țări au circulat tot mai mult. Alături de ele monetele de aur englezești și franceze s'au introdus în cantități din ce în ce mai mari.

Când la 1878 ostașii Domnitorului Carol I au ocupat vechea provincie a lui Mircea cel Bătrân, ei au introdus acolo din nou moneda românească. Cu toate acestea din lipsa unei monetării de aur românești și din cauza întinsului comerț ce se face cu țările vecine, piesele străine de aur se întrebuintează încă foarte mult în Dobrogea, poate mai mult ca în restul țării.

Putem spera însă, că îndată ce exploatarea minelor de

aur din țară va lua o dezvoltare mai mare și numărul monedelor românești de aur va crește, vor străbate și acestea în cantități mai considerabile în ținutul nostru.

* * *

Scurta privire ce am făcut în acest studiu asupra monedelor ce s'au bătut ori au circulat în Dobrogea, din cele mai vechi timpuri și până astăzi, a putut convinge pe oricine nu numai despre bogăția acestui ținut în monumente monetare, dar și despre marea importanță ce au ele pentru istoria lui politică și culturală. De aceea, drept încheiere, mă simt dator să fac apel la toți Dobrogenii civilizați, ca de o parte să colecționeze cu toată râvna aceste prețioase rămășițe ale trecutului, de altă parte să împedice din toate puterile înstrăinarea lor. Avem astăzi în țară pe lângă un număr de amatori serioși și pricepuți, două instituțiuni, cari se ocupă în special cu adunarea și studierea monumentelor numismatice. Acestea sunt Cabinetul Numismatic al Academiei Române și Societatea Numismatică Română. Prima urmărește să-și îmbogățească colecțiunile sale cu exemplare din toate seriile de monede ce s'au bătut ori au circulat în vechime pe întreg teritoriul românesc, și să le studieze în vederea cunoașterii cât se poate mai temeinice a istoriei noastre monetare. De aceea face sacrificii mari pentru achiziționarea acestor fel de monumente. A doua are de scop să încurajeze orice activitate în domeniul științei numismatice și să publice în Buletinul ei pe lângă studii numismatice, toate informațiunile privitoare la descoperirile de monede și tezaururi din tot cuprinsul țării.

În această situație ar fi nu numai o lipsă de patriotism, dar o adevărată crimă față de știința românească, dacă vechile monumente numismatice ale Dobrogei s'ar mai înstrăina.

CONST. MOISIL

BIBLIOGRAFIE

N. IORGA, *Veneția în Marea Neagră, I. Dobrotici*. (Analele Academiei Române XXXVI). Savantul nostru istoric, care în mai multe rânduri a avut ocazie să lămurească fapte și împrejurări în legătură cu persoana lui Dobrotici, «despotul ce a dat numele provinciei noastre din dreapta Dunării (Cf. Istoria Chilei și Cetății Albe; Geschichte des Osmainschen Reiches I; Notele unui istoric cu privire la evenimentele din Balcani, în Analele Academiei XXXV), studiază în această nouă lucrare mai ales relațiile dintre Dobrotici și Venețieni.

Mai demult d. Iorga stabilise că Dobrotici nu este un nume bulgăresc, ci un nume general balcanic, ce se întâlnește des și la Români, (Dobrotești, Dobroteasa, etc.) și care însemnează fiul lui Dobrotă. În limba noastră veche există o serie de nume asemănătoare: Laiotă, Balotă, Boșotă, Calotă, Coșotă, Gerotă, etc. De altă parte el nu era deloc înrudit cu familia țarilor bulgari, deși unii scriitori bizantini îi zic «domn bulgăresc» și supușii lui nu erau numai Bulgari, ci după cum ne spun documentele contimporane: «Greci, Bulgari și alții».

Era un aventurier, un condottier oriental, care pentru ajutorul ce-l dăduse împăraților Paleologi din Constantinopol, a obținut mâna unei principese bizantine și titlul de despot. Teritoriul ce ocupa era împrejurimile Cavarnei, un vechi teritoriu bizantin, care din punct de vedere religios ținea de mitropolia grecească a Varnei.

Peste acest teritoriu stăpânea la 1346 un oarecare Balica — și acesta nume curat românesc — care în timpul luptelor dintre familia Paleologilor și Cantacuzinilor pentru tronul imperiului bizantin, ia partea Paleologilor și le trimete în ajutor o mie de călăreți aleși, sub conducerea lui Teodor și fratele său Dobrotici. Cei doi frați cuceresc mai multe cetăți pe malul Mării și drept răsplată, împărăteasa regentă Ana îl face pe Dobrotici generalisim al armatelor bizantine și-i dă în căsătorie pe fica marelui ci sftinic Apokaukos. Dar într-o ciocnire cu armata pretendentului Cantacuzino, călăreții lui Dobrotici sunt bătuți și în mare parte prinși. Fratele său Teodor se întoarce cu restul acasă, iar Dobrotici mai rămâne un timp la curtea bizantină.

După ce Cantacuzino se împacă cu Paleologii, devenind socerul tânărului împărat Ioan V. vedem pe Dobrotici cu o ceată mare de tâlhari, zice însuș Cantacuzino, prădând orașele bizantine dela Marea Neagră. O mare oștire și o flotă este trimisă atunci contra lui, dar Dobrotici cedează Midia, păstrând însă pe celelalte: Mesembria, Anhal, Provata, Varna.

Dar la 1362 țarul Bulgariei, Alexandru, le atacă și le cuprinde pe toate probabil în înțelegere cu Bizantinii, pentru a desființa noul stat ce se formă în coastele și a unora și a celorlalți. Căci Dobrotici își întinsese stăpânirea și în sus până la gurile Dunării, unde ocupase Chilia.

Începând la 1366 un mare război între Veneția și Genova, Dobrotici luă partea Venețienilor, căci cu Genovezii era rău încă de când ocupase Chilia, pe care aceștia însă au reușit să o recâștige. Pentru sprijinul ce-l dă, el cere Venețienilor să ajute pe ginerele său, Mihail Paleologu — prinurmare își măritase fata cu un principe imperial — să ajungă împărat la Trapezunt. Scopul lui Dobrotici era ca prin aceasta să împedice pe Genovezi de a-i fi periculoși, căci din Trapezunt se putea supraveghea cu ușurință Caffa, cel mai însemnat punct al Genovezilor în Marca Neagră.

Cu ocazia războiului dintre Venețieni și Genovezi, cei dintâi se plâng la 1383, că Genovezii opresc corabiile oricărei națiuni de a merge *ad partes Dobrotice* și aceasta aduce mari pagube comerțului lor. După doi ani dogele Genevei permite corăbiilor venețiene să meargă *ad partes del Zagora subditas Dobrodice*, dar până la 1386 liniștea n'a putut fi restabilită în aceste părți.

Probabil că la această dată Dobrotici nu mai trăia, căci tratatul de pacc cu Genovezii îl încheie fiul său Ivancu. Din acest tratat rezultă însă că Ivancu nu moștenise dela tatăl său și titlul de despot, căci acest titlu se obține prin căsătorie. Caracterul despotal trece deodată la Mireca, care era în 1390 *despotus terrarum Dobrodicii*, al întregii moșteniri, deci, până la Caliaera deasupra Varnei, cu Erene și Cavarna, la cari se adăogă Silistra... Pamânturile n'le moștenise, iar titlul de despot, care nu era legat de ele, dar putea înrăuri hotărîrea împăratului bizantin, veniă dela acea casatorie bizantină, care dădă Țării-Românești pe Doamna Calinichia .

C. M.

V. PĂRVAN, *Cetatea Ulmetum* (Analele Academiei Române XXXIV, XXXVI și XXXVII). O întinsă dare de seama asupra săpăturilor pe care actualul director al Muzeului de antichități din București le-a întreprins în anii 1911—1914 în localitatea dobrogeană Pautelimonul de sus (jud. Constanța), unde se află ruinele vechii așezări romane Ulmetum. Descriind cu o mare bogăție de amănunte descoperirile făcute în lăuntrul și împrejurimile acestei cetăți (zidurile, monumentele epigrafice și sculpturale, obiectele de necesitate și podoabă, monetele) și însoțindu-le de numeroase deseneuri, fotografii, hărți și planuri autorul are prilejul să scoată o mulțime de informațiuni importante și interesante, privitoare nu numai la trecutul cetății, dar și la întreaga viață antică din Dobrogea.

Intemeierea așezării este desigur anterioară anului 140 d. Chr., când găsim o inscripție amintind de *cives Romani et Bessi consistentes vico Ulmeto*. Probabil sub Traian, în orice caz însă sub Hadrian, existau în Ulmetum Romani cari ridicau monumente. Era deci încă de atunci un *vicus*, care mai târziu s'a unit cu alți *viri* și aveau ca centru orașul Capidava. Organizarea ținutului Capidavei — *territorium Capidavense* — era cam astfel: Romanii stabiliți aci ca agricultori locuiau sau în *villae* izolate, sau în *rici* cu caracter quasi-municipal. Alături de ei erau satele descolbite ale populațiunii de baștină: Daci și Bessi. La început aceștia erau desigur în majoritate, dar cu timpul numărul coloniștilor romani a crescut atât de mult, încât regiunea întregă căpăta un aspect roman. Dealtfel cele două popoare au început repede să se contopească: Dacii și Bessii adoptară organizația romană, iar colegii formate din cetățeni Romani și Bessi găsim încă din veacul al II-lea d. Cr.

Numeroasele monumente descoperite în Ulmetum reprezintă în cea mai

mare parte cultura romană. Cele din veacul al II-lea dovedesc o artă înaintată, cele posteriore sunt luate în grabă și neglijent, dovadă că vremurile erau tulburi și nesigure.

Divinitățile ce se întâmpină pe monumente sunt mai ales Jupiter și Junona, pe cele oficiale; Mithra și Silvanus Sator pe cele particulare.

Monetele confirmă atât continuitatea vieții romane din veacul al II-lea până într'al V-lea, cât și legăturile comerciale cu orașele pontice, mai ales cu Istros și Tomis.

Din veacul al IV-lea—V-lea a fost o lungă perioadă de invazii barbare (Huni, Slavi, Avari), cari au distrus cetatea de mai multe ori, dar n'au putut desființa viața romană.

Sub Justinian cetatea a fost complet refăcută, așa că toate construcțiile actuale sunt bizantine. Restaurarea s'a făcut de soldații romani, după cum atestă niște *grafitti* găsiți într'un turn.

Deși reconstruită pentru scopuri militare, viața agricolă n'a încetat a se desvoltă, și dovadă despre aceasta sunt numeroasele unelte agricole ce s'au descoperit alături de arme și scule militarești.

Până la 600 d. Cr., locuitorii au putut duce o viață civilizată, dar atunci marea năvălire a Avarilor a întins barbaria și în acest ținut. C. M.

I. PRODAN, *Despre descoperirea Goebeliei alopecuroide în România* (Ungarische botaniken Blätter 1912). Harnicul profesor român dela gimnaziul din Zombor (Ungaria), care studiază mai de mult timp flora pământului românesc, a avut norocul să descopere cu ocazia unei excursiuni făcute în Dobrogea, una dintre plantele cele mai rari ce se găsesse în Europa: *Goebelia alopecuroides* (L) Bge., și care până la 1911 nu era cunoscută decât în împrejurimile Constantinopolului.

Plecând din pădurea dobrogeană Țiganea, unde-și fixase reședința, botanistul nostru a găsit într'o poiană apropiată o specie rară de *Sternbergia colchiciflora*, iar în împrejurimile mănăstirii Cocoș, la locul Crucea, exemplare din *Centaurea Kanitziana*, din *Carpinus orientalis* și din *Pyrus elaeagrifolia* PALL; în 'Valea Teilor' *Scelopendrium officinarum* și grupuri de *Fagus sylvatica*. Lângă Cerna a dat peste *Centaurea napulifera*; iar în drum spre Cataloi peste alte specii foarte interesante de centauree. Ajuns la Tulcea a găsit în împrejurimile orașului iarăș centauree, precum și *Rubus caesius tomentosus*, *Dianthus pseudoarmeria*, *D. leptopetalus*, etc. A plecat apoi la Babadag și aci făcând cercetări în apropierea pădurii dela marginea orașului, a dat de o poiană la marginea căreia a descoperit mai multe tufe de *Goebelia*. Punctul acesta, unde se găsește una dintre cele mai rari plante din Europa, are pentru flora noastră o importanță foarte mare și autorul spune că acest monument natural ar trebui despărțit de restul pădurii printr'un șanț, pentruca rara plantă să nu fie distrusă sau înăbușită de bălării.

D-l Prodan face apoi istoricul Goebeliei, arătând tratatele în care este menționată, începând cu Tournefort (1719) și terminând cu Ianka în a sa *Leguminosae Europaeae* (1885).

Cel din urmă care a reușit să o găsească în Europa a fost I. C. Buxbaum, care a reprodus-o în opera sa *Plantarum minus cognitarum* (Centuria

III, 25), fără să o determine însă exact. După el abia la 1896 a fost găsită de botanicul turc G. V. Aznavour în apropiere de satul Cuciuc-Seumruchioi, lângă Constantinopol, la marginea unei păduri.

Speciile asiatice ale goebeliei au cele din Asia Centrală peri lungi și țepoși, cele din Asia mică peri mătăsoși rari și lipiți de tulpină; cele de lângă Constantinopol și dela Babadag au peri foarte puțini.

C. CEICU

M. C. SUTZU, *Contribuțiunea numismaticii la istoria antică a României transdunărene* (Analele Academiei Române XXXVIII) Studiind o serie de monete antice descoperite în Dobrogea, în regiunea dintre Constanța și Balceic, avantajul nostru numismat, a reușit să constate o mare asemănare între ele și monetele orașelor grecești Tomis (Constanța) Kallatis (Mangalia) și Dionysopolis (Balceic). Deoarece unele dintre monete sunt dela regele Camtes, care este menționat într-o inscripție, drept rege al Sciților dobrogeni, și dat fiind marea asemănare a tipurilor lui monetare, cu ale monetelor cari poartă numele regilor Tanusa, Charaspes, Acrosas și Sarias, autorul trage concluzia că toți acești regi fac parte dintr-o dinastie care a stăpânit peste Sciții din Dobrogea.

Autorii antici (Skymnus, Strabo) amintesc de așezarea acestui popor în Dobrogea și fixează chiar granițele teritoriului ocupat de ei — dela Tomis până la Dionysopolis —; monetele la rândul lor ne descoperă numele a cinci dintre ei, ne indică timpul când au domnit (veacul III în d. Cr.) și ne permit să constatăm intensiva influență a culturii grecești asupra lor. Insoțită de frumoase table, cari conțin reproducerile tuturor monetelor acestor regi, cunoscute astăzi, lucrarea d-lui Sutzu constituie o nouă dovadă despre valoarea neprețuită ce au monumentele monetare pentru istoria noastră.

C. M.

N. DOCAN, *Explorațiuni austriace pe Dunăre la sfârșitul veacului al XVIII* (Analele Academiei Române, XXXVI).

Tendințele austriace de a pune stăpânire pe întreg cursul Dunărei, ca un mijloc de expansiunea în Orient, au avut pe lângă altele, ca urmare și apariția unor descrieri a cursului acestui fluviu însoțite de hărți mai mult sau mai puțin anăunțite.

D-l Docan adună în acest memoriu toate aceste lucrări și le studiază, complectând prin aceasta *Memoriul despre lucrările cartografice privitoare la războiul din 1787—1791*, publicat în Anale seria II Tom. XXXIV, mem. sect. istorice.

Incepând cu Nikolaus Ernst Kleemanns, *Reisen von Wier über Belgrad bis Kiliawora* . . . (1773), urmând apoi cu însărcinările unor ofițeri după războiul din 1768—1774 cari ridică un număr de hărți a Moldovei. Basarabiei și Dobrogei, memoriul D-lui Docan aduce prin publicarea acestor jurnale de călătorii și câteva informațiuni asupra malului dobrogean al Dunărei.

Hărțile lui *Lauterer* cuprind și Dunărea dela Ruscuk până la Marea Neagră, neaducând totuși pentru Dobrogea lucruri noi și precise; memoriul care însoțește aceste planșe conține însă o descriere a Sulinei. Informațiuni mai prețioase aduce Jurnalul unui alt ofițer austriac *Mihanovici*, cari în 1783 întreprinde o călătorie pe Dunăre dela Viena și până la vărsarea Dunării în Mare. Pe lângă câte o schiță de plan pe care o alcătuiește asupra cetății Brăila, a

cursului Siretului și Prutului se cercetează brațul Sulinei a cărui hartă o desemnează de asemenea, apoi coborî Dunărea pe brațul Sf. Gheorghe până la brațul Portița (gârla Dunavățul) de unde porni pe acest din urmă braț coborându-le până în lacul Razelm, din care plecă pe mare direct la Constantinopole...» Această descriere se află publicată în Memoriu (1647—1683). Din descrierea Dunărei dela Silistra spre guri ni se dau și unele amănunte asupra localităților dobrogene; *Depren*, *Ienikoi*, (sat dispărut astăzi; pe locul lui se află actualul sat Mărlcanu) *Rasovat* (Rașova), *Bogaskoi* (Cernavoda de azi), *Hasambeg* (sat dispărut, aproape de ruinele numite *Calachioi*) *Destarkoj* (sat dispărut, pe lângă Ghizdareștii de azi), *Discada* (sat dispărut, în ostrovul Gâsca), *Azaklu* (Azaclăul sat în fața Galațului) *Isacceca*, *Barik* (sat dispărut astăzi, se află odinioară în apropierea Parcheușlui), *Tuleca*, *Preslow*. De aici spune el se desface Dunărea în două: spre dreapta apucă *Kidzelias Bogaz* (nota 5 de jos adaugă că i se mai spune și *Hidrelias Bogaz*), care nu e decât brațul Sf. Gheorghe, iar înaintea merge brațul Sulinei.

Cap. III «*Beschreibung des Portieza Bogaz oder des rierten Arms des Donau Strohm*» înseamnă satele: *Reslow*, *Pesrepe* (Beștepe) așezat pe înălțimile de pe partea dreaptă a acestui braț. Interesant pentru vechimea populațiunii românești prin aceste părți e că una din gârlele cari făceau legătura dintre brațul Sf. Gheorghe și Sulina se numea — la 1783. căci atunci e redactat memoriul — *rusca vechia*. Pe brațul Dunavățul se vede satul *Dunavățul*, locuit de Cazaci ce pare însă din cauza grupărei caselor, că ar fi format din patru sate.

Urmează analiza lucrărilor lui *Redange* cu care ocaziune se spune că el ar fi acela care a înduplecat pe Lipoveni, în 1783, să se mute dela gurile Dunărei în împărăția austriacă. Cei doi delegați cari trecură apoi prin Iași la Cernăuți, din partea familiilor lipovenești, arătară generalului Enzenberg că două mii de familii ar fi gata să se mute în Austria.

Pentru Dobrogea mai au interes încă și hărțile lui *Taufere* dintre cari aceia a Dunărei, gravată de Mansfeld în 1789 în editura librarului Kurtzbek din Viena cuprinde în ediția a treia regiunile Hârșova-Isacceca și Isacceca-Sulina.

În partea a doua a acestei lucrări se dau extrase după unele din cele mai importante memorii făcute în cursul acestor explorațiuni.

A. P. A.

INDREPTĂRI ȘI ADAUSURI

Pag. 38 n. 3 în loc de: «E cunoscut căci din Cotel...» să se citească:
«E cunoscut că...»

Pag. 38 n. 5 în loc de: Benndort, să se citească: Benndorf.

Pag. 42 rândul 22 în loc de: Lcjean, să se citească: Le Jean.

Pag. 43 aliniatul ultim să se îndrepteze: De altminteri el, care a strabatut cu deamănuntul Dobrogea pentru studiile sale geologice și care o cunoșteă așa de amănunțit, nu ne dă macar o singură numire bulgărească de sat pentru această regiune.

Pag. 44 în loc de: Lejean, să se citească: Le Jean.

Pag. 44 n. 1 în loc de: Denkschriften der Königl. Kais. Akademie, să se citească: Denkschriften de Kais.-Königl.-Akademie.

Numele Iirecek, să se îndrepteze în note Iireček (p. 38, 46).

Din motive tipografice, cuvintele străine, în special bulgărești și sârbești, nu s'au putut scrie cu ortografia originală.

Pag. 55 rândul 24 în loc de K. von Peters, să se citească K. F. Peters.

Pag. 96 rândul 7 în loc de Nistru, să se citească Nipru.

CUPRINSUL

	Pagina
<i>Const. Moisil,</i> Prefață	3
<i>C. Brătescu,</i> Câteva considerațiuni etnografice asupra Dobrogei	8
— Iancu Vodă (balada populară dobrogeana)	14
<i>A. P. Arbore,</i> Din etnografia Dobrogei: Așezările Bulgarilor	17
<i>Copacius Junior,</i> Importanța strategică a Dobrogei	60
<i>C. Petrișopol,</i> Câteva considerațiuni generale asupra Dobrogei și Deltei Dunării	78
<i>M. Postelnicu,</i> Deposedările în Dobrogea	87
<i>Tulceanu,</i> Descrieri de calatorii în Dobrogea	90
<i>C. Brătescu,</i> Folklor dobrogean	104
<i>Const. Moisil,</i> Numismatica Dobrogei	112
<i>Bibliografie</i>	154

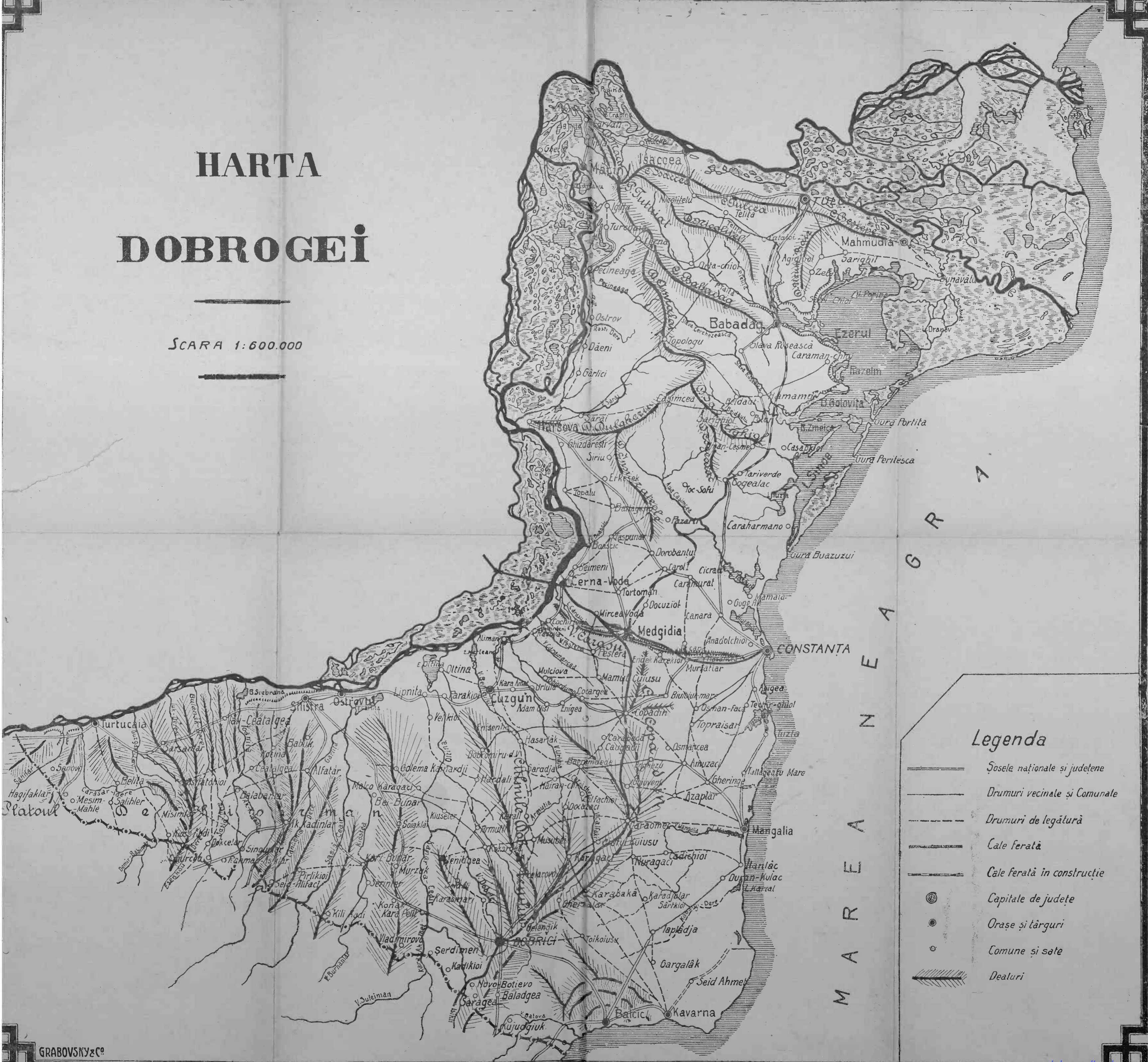

HARTA DOBROGEI

SCARA 1:600.000

Legenda

- Șosele naționale și județene
- Drumuri vecinale și Comunale
- Drumuri de legătură
- Cale ferată
- Cale ferată în construcție
- Capitale de județe
- Orașe și târguri
- Comune și sate
- Dealuri

